

Europska unija
Zajedno do fondova EU

EUROPSKI STRUKTURNI
I INVESTICIJSKI FONDOVI

Operativni program
KONKURENTNOST
I KOHEZIJA

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog fonda za regionalni razvoj

STUDIJA O POTENCIJALU KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE

MARKETINŠKA STRATEGIJA

UVEO

Naručitelj:

Grad Knin

Izrađivač:

Uvea d.o.o.

Autorice:

Mr. sc Diana Nola Živković
Ileana Filić, univ.spec.oec.

Suradnici:

Dr. sc. Josipa Lulić
Dalibor Perković, dipl.pov.
Dr. sc. Kristina Petljak
Anna Maria Perović

Zagreb, srpanj, 2019.

Sadržaj

STUDIJA O POTENCIJALU KULTURNE I PRIRODNE BAŠTINE	4
1. Uvod	5
1.1. Metodologija i sadržaj Studije	6
2. Sažetak analize stanja	8
2.1. Osnovne informacije o gradu Kninu	8
2.2. Osnovna geoprostorna obilježja.....	8
2.2.1. Prometna infrastruktura	9
2.3. Osnovna demografska obilježja.....	10
2.4. Povijest grada Knina	11
2.5. Kulturna baština.....	13
2.5.1. Materijalna kulturna baština	14
2.5.2. Nematerijalna kulturna baština	37
2.6. Kulturne institucije	40
2.7. Kulturne udruge.....	41
2.8. Ostale kulturne udruge.....	43
2.9. Kulturne manifestacije.....	43
2.10. Legende i priče	45
2.11. Običaji	47
2.12. Prirodna baština	48
2.12.1. Zaštićena područja	49
2.12.2. Ostala prirodna baština.....	53
2.13. Fauna i flora	54
2.14. Udruge prirodne baštine	57
2.15. Manifestacije udruga prirodne baštine	58
2.16. Javne ustanove prirodne baštine	58
2.17. Turizam u Gradu Kninu	59
2.17.1. Sažetak analize stanja u turizmu.....	63
3. SWOT analiza	64
4. Vizija, strateški ciljevi i operativni ciljevi	65
5. Turistički trendovi.....	66

6. Ciljni tržišni segmenti	79
7. Relevantni turistički proizvodi	80
8. Turistički proizvodi Grada Knina i okolice	86
9. Plan konkurentnosti	96
10. Plan implementacije i investicija	126
MARKETINŠKA STRATEGIJA	147
1. Definiranje marketinških ciljeva	148
2. Strategije ciljnih tržišta	148
2.1. Mapiranje turističkih proizvoda i ciljnih tržišta	149
2.2. Analiza turističkih ciljanih skupina prema medijskim navikama	150
3. Analiza konkurentskih gradova	151
DA, zasebni dokument	152
Strategija razvoja turizma Imotske krajine do 2025. godine	152
3.1. Mapa pozicioniranja konkurentskog gradova i Grada Knina.....	154
4. Brendiranje proizvodnog portfelja	155
4.1. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Ruta Hrvatski vladari	155
4.2. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Gastro doživljaj Knina i okolice.....	155
4.3. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Knin Fortress Events.....	156
4.4. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Biciklističke rute Knina i okolice.....	156
4.5. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Planinarenje na Dinari.....	156
5. Plan promocije.....	156
5.1. Osvrt na svjetske trendove u komunikaciji s turistima	157
5.2. Osvrt na trendove u komunikaciji s turistima na nacionalnom i županijskom nivou	158
5.3. Aktivnosti	158
Literatura	169
Prilozi	176
Prilog 1. Popis sudionika kvalitativnog istraživanja	176
Prilog 2. Popis flore grada Knina.....	177
Prilog 3. Turističke oznake u općini Biskupija	180
Prilog 4. Istraživanje javnog mnijenja razvoja turističkih proizvoda Grada Knina.....	188

STUDIJA O POTENCIJALU KULTURNE I
PRIRODNE BAŠTINE

1. Uvod

Grad Knin je proveo javnu nabavu koja je objavljena 19. veljače 2019. godine pod nazivom „Nabava usluga dizajna i izrade promotivnog materijala projekta, izrade Studije o potencijalu kulturne i prirodne baštine, izrada marketinške strategije i razvoja vizualnog identiteta grada Knina“ za izradu Studije o potencijalu kulturne i prirodne baštine te marketinške strategije grada Knina. Za izvršitelja odabrana je Uvea d.o.o. Ugovor je potpisan 31. svibnja 2019. godine.

Projektni zadatak obuhvaća: detaljno analizirati destinacijske resurse kulturne i prirodne baštine, definirati atrakcijsko – razvojni potencijal, identificirati postojeće i preporučiti nove sadržaje za privlačenje posjetitelja te osmisliti turističke proizvode.

Cilj Studije o potencijalnu kulturne i prirodne baštine je precizno definirati turističke proizvode koji imaju najviše atrakcijsko-razvojnog potencijala. Studija identificira postojeće i preporučuje nove sadržaje koji imaju potencijal privući veći broj posjetitelja. Zaključci i preporuke Studije su osnova za kreiranje turističkih proizvoda te njihovo uključivanje u turističku ponudu grada Knina.

Iako se razvoju turizma na području grada Knina do danas, u usporedbi s priobalnim dijelovima Županije, nije pridavala osobita pažnja te se stoga ostvaruju ekonomski učinci ispod objektivno mogućih, turizam je, za grad Knin, uz obnovljive izvore energije, jedan od najvažnijih razvojnih prioriteta. Bogata kulturna i prirodna baština jesu resursna osnova za razvoj turističkih proizvoda čijom adekvatnom valorizacijom i tržišnim pozicioniranjem je moguće ostvariti značajne pomake u razvoju ove gospodarske grane grada Knina.

Osim jasno definiranih turističkih proizvoda, koji su rezultat mapiranja kulturne i prirodne baštine kroz Studiju, projektni zadatak obuhvaća i: definiranje ciljnih tržišta, proizvodni portfelj, promocijske aktivnosti grada Knina te brendiranje kao i izradu plana promocije te medijskog plana. Ovaj dio projektnog zadatka obrađen je u Marketinškoj strategiji koja određuje kako će se valorizirati točke kulturne i prirodne baštine te kako će se povećati njihova prepoznatljivost.

1.1. Metodologija i sadržaj Studije

Studija o potencijalu kulturne i prirodne baštine te marketinška strategija grada Knina izrađene su temeljem istraživačkog, analitičkog i strateškog pristupa. Zahvaljujući kvalitetno prikupljenim i obrađenim ulaznim podacima te provedenim istraživanjima, napravljena je analiza postojećeg stanja na području turizma, kulturne i prirodne baštine koja je poslužila kao osnova za utvrđivanje vizije, strateških i operativnih ciljeva te turističkih proizvoda. Za potrebe studije provedeno je kvalitativno istraživanje među ekspertima koji su najupoznatiji sa predmetom istraživanja (*Prilog 1.*) i kvantitativno istraživanje kojime se istraživalo javno mnijenje razvoja turističkih proizvoda Grada Knina putem *online* anketnog upitnika (*Prilog 4.*)

Strateški pristup izradi Studije uključuje promišljanje, oblikovanje i vrednovanje željenog smjera razvoja turističkih proizvoda temeljenih na potencijalima kulturne i prirodne baštine, uzimajući i obzir i trenutačna ograničenja. Za sve faze izrade Studije korištena je metoda prikupljanja, analize i obrade dostupnih podataka (sekundarno istraživanje) kao i primarno istraživanje provedeno putem participativnih radionica s radnom skupinom, pojedinačnih intervju s dionicima, online istraživanja javnog mijenja stanovnika grada Knina te posjetom lokacija. Za analizu pozicioniranja korišteni su marketinški alati (mapiranje). Studija obuhvaća kulturnu i prirodnu baštinu Grada Knina te pet okolnih općina – Ervenik, Kistanje, Civljane, Biskupija i Kijevo.

U izradi Studije, uz voditelja i autore, sudjelovala je i radna skupina sastavljena od sljedećih članova:

Kristina Perić, zamjenica gradonačelnika i voditeljica projekta

Matea Lozančić, direktorica TZ Knin i koordinatorica projekta

Zdenka Gugo, voditeljica projektnog tima za provedbu IP-a, Grad Knin

Romana Marković, zamjenica direktorice TZ Knin

Ante Šimić, voditelj marketinga i promidžbe, Kninski muzej

Milan Zoričić, arhitekt i slikar, Udruga FORT Design Knin

Miće Samardžija, fotograf i dizajner, Fotoklub Knin

Jug Ramljak, Udruga kreativnog alternativnog razvoja kulture

Inga Kukolj, Ekološka udruga Krka Knin

Ivona Malenica, ravnateljica Javne ustanove Lokalne razvojne agencije Matica, Knin.

U Uvodu Studije jasno je određen cilj Studije kao i definiran projektni zadatak Studije i Marketinške strategije od strane Naručitelja kao i metodologija korištena u izradi Studije i Marketinške strategije, povijesni pregled te ostale osnovne informacije o gradu Kninu. U drugom poglavlju, Analiza postojećeg stanja, detaljno je opisana bogata kulturna (materijalna i nematerijalna) te prirodna baština kao i manifestacije i događanja te institucije i udruge, koje su ujedno i organizatori navedenih događanja, a iz područja kulture ili zaštite prirodne baštine. Značajan dio drugog poglavlja je analiza turizma kao gospodarske grane grada Knina i to prikazom ostvarenih noćenja, dolazaka, sezonalnosti te analizom smještajne i ugostiteljske strukture.

U 3. poglavlju prikazana je SWOT analiza odnosno analiza snaga i slabosti i prilika i prijetnji grada Knina kao turističke destinacije. 4. poglavlje obrađuje Viziju razvoja, definira strateške i operativne ciljeve valorizacije prirodne i kulturne baštine.

5. poglavlje prikazuje trendove u turizmu kako na globalnoj razini tako i u Republici Hrvatskoj. U daljnjim poglavljima definirani su potencijalni tržišni segmenti kao i relevantni turistički proizvodi i predloženo je pet novih turističkih proizvoda za koje je detaljno raspisan plan konkurentnosti, investicija i implementacije.

U uvodnom dijelu Marketinške strategije definirani su marketinški ciljevi te dane strategije ciljnih tržišta: mapiranje turističkih proizvoda i ciljnih tržišta, analiza ciljnih tržišta, definiranje ciljnih tržišta u skladu s potencijalima turističkih proizvoda te mapiranje proizvoda prema komunikacijskim alatima i mogućnost dosega ciljnih tržišta. U 3. poglavlju prikazana je analiza

pozicioniranja konkurencije prema turističkim proizvodima i komunikacijskom pozicioniranju kroz analizu tri grada. Vrijedan dio Marketinške strategije je poglavlje 4. Brendiranje proizvodnog portfelja odnosno brendiranje turističkih proizvoda definiranih u Studiji. U zadnjem poglavlju predstavljen je Plan promocije kao operativni dio dokumenta s jasnim aktivnostima, vremenskim planom te prijedlogom medijskog spleta.

2. Sažetak analize stanja

2.1. Osnovne informacije o gradu Kninu

Grad Knin po veličini je drugi grad Šibensko-kninske županije i jedna od ukupno 18 jedinica lokalne samouprave. Upravno područje Knina obuhvaća 13 naselja: Knin, Golubić, Kninsko polje, Kovačić, Ljubač, Oćestovo, Plavno, Polača, Potkonje, Radljevac, Strmica, Vrpolje i Žagrović. Grad Knin graniči s općinom Ervenik na zapadu, općinama Promina i Biskupija na jugu te s općinom Kijevo na sjeveroistoku, a ujedno je i pogranično područje Republike Hrvatske s Bosnom i Hercegovinom (od graničnog prijelaza Strmica udaljen je 16 km).

2.2. Osnovna geoprostorna obilježja

Grad Knin odlikuje pogodan geografski i prometno-komunikacijski položaj. Budući da je Knin prirodna spona između kontinentalnog i jadranskog dijela Hrvatske te da se nalazi na graničnom području sa susjednom Bosnom i Hercegovinom, njegov geostrateški položaj iznimno je značajan za Republiku Hrvatsku.

Na području grada Knina prevladava submediteranska klima s hladnim, vjetrovitim zimama i vrućim, suhim ljetima. Prema mjerenjima Državnog hidrometeorološkog zavoda, grad Knin ima prosječno 2.444 sunčana sata godišnje. Od vjetrova najizraženija je bura čiji naleti često imaju

velike brzine (preko 100 km/h). Bioklimatsko djelovanje maritimnog vjetra šiloka jako je izraženo te u proljeće može uzrokovati fiziološke suše.

Konfiguracija tla je raznolika, tako na zapadnom području prevladavaju brdoviti prostori, planinski krajevi i visoravni dok se na istoku prostiru visoke planine (1000 – 1500 m) i planinske vrleti (iznad 1500 m). Grad Knin smješten je u kraškom polju i omeđen planinama kroz koje protječe sedam vodotoka; na sjeveru se nalaze planinski masivi Plješevica i Orlovia, na istoku Dinara te na jugu Vrbnička zaravan. Na ovom području izdiže se i najviši planinski vrh u Hrvatskoj – Dinara ili Sinjal (1.831 m). Tu su i plodna polja od kojih se Kninsko i Mokro polje nalaze na području Knina, dok se Kosovo polje i manjim dijelom Cetinsko polje nalaze na području drugih općina. Najveće prirodno bogatstvo Knina su vodni tokovi među kojima se ističe rijeka Krka koja sa 75 km dugim kanjonom čini jedinstven prirodni fenomen. Izvor rijeke Krke nalazi se podno planine Dinare a na kninskom području ima četiri pritoka (Krčić, Kosovčica, Orašnica, Butižnica). Na području Knina pitka voda crpi se iz dva izvora: Šimića vrelo i Crno vrelo.

Najveći dio poljoprivrednog zemljišta čine pašnjaci. Uz njih pronalazimo i mokra polja uz vodotoke, pripoljske i terasirane površine te suha polja (Oćestvo i Polača). Kod obradivih površina prevladavaju oranice i vrtovi, dok je voćnjaka i vinograda malo. Poljoprivredno tlo je usitnjeno te je velik dio neobrađen. Bilježi se pojava zamjene poljodjelstva stočarstvom, posebice uzgojem ovaca i koza. Kada je riječ o geološkom potencijalu kninskog područja, najvrjednija nemetalna mineralna sirovina je arhitektonsko-građevni kamen (AGK).

2. 2. 1. Prometna infrastruktura

Grad Knin raskrižje je cestovnih pravaca jadranske i kopnene Hrvatske te treće raskrižje željezničkih putova u Republici Hrvatskoj po veličini i značaju. Cestovna prometna mreža na području Knina duga je ukupno 296 km. Najbliži spoj s autocestom je priključak Šibenik, udaljen 50 km te priključak kod Svetog Roka pored Gračaca udaljen 75 km.

Grad Knin povezuje pet autobusnih linija dnevno sa Splitom i Šibenikom (osim vikenda), te sa Zagrebom tri do pet linija dnevno. Nadalje, dnevno polazi jedna autobusna linija na relaciji Knin – Zadar i Zadar – Knin.

Osim cestovnom, grad Knin povezan je i željezničkom mrežom s turističkim središtima: Splitom i Zadrom (100 km), Šibenikom (56 km) te sa susjednom Bosnom i Hercegovinom. Knin je željezničko središte magistralnih pruga te ujedno i jedina željeznička veza srednjodalmatinskih luka (Šibenik – pretežno teretna te Zadar i Split – pretežno putničke) s unutrašnjosti zemlje. Redovne dnevne veze vlakom iz Knina za Zadar su ukinute, dok vlakovi Knin – Split – Knin voze četiri puta dnevno kao i Knin – Šibenik – Knin. Linija Knin – Zagreb – Knin vozi također četiri puta dnevno. Dugogodišnje neulaganje u obnovu i rekonstrukciju željezničke mreže, neadekvatni vozni redovi lokalnih putničkih vlakova, rezultirali su odustajanjem putnika od ovog vida prijevoza, zbog sporosti, ali i neprilagođivanju HŽ njihovim potrebama.

Najbliže zračne luke su u Splitu (77 km) i Zadru (94 km). U splitsku zračnu luku tijekom ljetne sezone (od ožujka do kraja listopada) slijeću avioni iz 102 destinacije dok u zračnu luku Zadar dolaze avioni iz 33 europske destinacije te iz Izraela.

2.3. Osnovna demografska obilježja

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, Grad Knin ima 15.407 stanovnika te je po broju stanovnika druga po veličini jedinica lokalne samouprave u Šibensko-kninskoj županiji. Od općina obuhvaćenih opsegom ove Studije, Kistanje ima 3.481 stanovnika, Biskupija 1.699, Ervenik 1.105, Kijevo 417 te Civljane 239 stanovnika. Ustaljeni demografski procesi na kninskom području prekinuti su uslijed ratnih okolnosti te je došlo do napuštanja ovih prostora (prognanici i izbjeglice), a zatim i do ponovnog povratka određenog dijela stanovništva kao i do doseljavanja novog stanovništva iz drugih krajeva Hrvatske i inozemstva. Prema podacima iz posljednjeg popisa stanovništva, prosječna starost stanovnika Knina iznosi 39,6 godina što Knin svrstava u kategoriju gradova s mladim stanovništvom. Najveći broj stanovnika pripada dobnoj skupini 45-49 godina, dok je broj mladih od 0-19 godina veći od broja stanovnika u dobnoj skupini iznad 60

godina života. U Kninu žive pripadnici šesnaest naroda i narodnosti (Popis stanovništva 2011. godine), među kojima prevladavaju Hrvati sa 75,37% udjela u ukupnom broju stanovnika. Udio Srba u ukupnom broju stanovnika je 23,05%, dok sve ostale narodnosti imaju udio manji od 1% u ukupnom broju stanovnika. Prema vjeroispovijesti, u strukturi stanovništva prevladavaju katolici, zatim pravoslavci i ostale vjeroispovijesti. Nadalje, od ukupnog broja stanovnika Knina, njih čak 66% (10.231 osoba) radno je sposobno. Broj zaposlenih prema popisu stanovništva iz 2011. godine iznosi 3.981 osoba, što je približno 39% od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva. Prema podacima o stupnju obrazovanja stanovnika Grada Knina, 50,85% od ukupnog broja stanovnika sa završenim srednjoškolskim i/ili visokoškolskim obrazovanjem čini stanovništvo sa završenom srednjom stručnom spremom u trajanju od 1-3 godine i školom za KV i VKV radnike. Najviše je obrazovanih na područjima inženjerstva, prerađivačke industrije i građevinarstva sa srednjoškolskim stupnjem obrazovanja. Ukupno 10,5% stanovnika steklo je visoko obrazovanje od čega je 14 doktora znanosti. Potrebno je napomenuti da je sve službene statističke podatke iz 2011. godine potrebno uzeti s rezervom zbog vremenskog odmaka i migracijskih kretanja stanovništva prema zemljama EU.

2.4. Povijest grada Knina

Prapovijest i stari vijek

Povijest naseljenosti Knina seže do mlađeg kamenog doba (3500 g. pr. Kr.) čemu svjedoče pronađeni ostaci keramičkog posuđa na više lokaliteta. Jedno od tih lokaliteta je brdo Spas – jedina od gradina (utvrda) s područja Knina koja je bila kontinuirano naseljena od bakrenog doba pa do dolaska Rimljana. U 5. i 4. st. pr. Kr. gradina na brdu Spas razvija se u regionalno središte Ilira. U Strabonovoj *Geografiji*, antička Ninia se 7. g. pr. Kr. po prvi put spominje u pisanim izvorima kao grad. Rimljani osvajaju Niniju 34. g. pr. Kr. te u obližnjem Burnumu smještaju jedan od većih rimskih vojnih logora, dok je naselje Kapitul bilo veteransko naselje na trasi ceste Salona – Siscia. Nakon kratke vladavine prvo Ostrogota i zatim Bizanta, antičku Niniju osvajaju Avari i Slaveni.

Knin od doseljenja Hrvata do Pacte convente 1102. godine

Početakom 7. stoljeća kninsko područje naseljavaju Hrvati. Početkom 9. stoljeća, između Zrmanje i Cetine, nastaje hrvatska kneževina iz suživota ilirsko-romanskih starosjedilaca te doseljenih Hrvata. Ninia, sada Tenen, postaje sjedište kninske županije. Grad je bio privremena prijestolnica knezova Trpimira i Mutimira te kraljeva Svetoslava i Držislava. Na kninskom Kapitolu urezan je i prvi etnički i državno-politički pojam Hrvatske – “Dvx Chroatorvm”. Knin je u srednjem vijeku prijestolnica kralja Dmitra Zvonimira te tada doživljava i svoj najveći procvat (1074. – 1088.).

Knin od 1102. godine do dolaska Turaka 1522. godine

Nakon smrti posljednjeg hrvatskog kralja Petra Svačića, Hrvatska ulazi u personalnu uniju s Ugarskom te Knin gubi status prijestolnice, ali ostaje značajno administrativno i vojno središte. U gradu se sazivaju dalmatinsko-hrvatski sabori, zasjeda banski sud te stoluje Herceg koji je u Hrvatskoj zamjenjivao kralja. U 14. stoljeću Kninom vladaju hrvatski velikaši Nelipići. Krajem 14. stoljeća grad nakratko dolazi pod vlast bosanskog kralja Tvrtka, no ubrzo se vraća pod ugarsku vlast. Prvi sukob s Turcima na kninskom području bilježi se 1415. godine, a od 1469. Turci počinju napadati utvrdu.

Knin pod Turcima (1522. – 1688.)

Grad 1522. godine pada u turske ruke gdje će i ostati do 1688. godine. Za vrijeme Turaka, Knin postaje važno uporište osmanlijske osvajačke politike. Grad ubrzo nakon osvajanja postaje središte Krčko - ličkog sandžakata, zatim riječne i vojne kapetanije. Sudska vlast je u rukama kadije koji također stoluje u Kninu. Grad stoga dobiva status kasabe, trećeg najvišeg stupnja u turskoj nomenklaturi.

Knin od 1688. do 1918. godine

Od 1688. do 1797. Knin je pod mletačkom vlašću, od 1805. do 1813. pod Francuzima, a od 1813. do 1918. pod Austrijom, odnosno Austro-Ugarskom. Za vrijeme francuske vladavine, osobita pažnja posvećena je razvoju prosvjete, poljodjelstva, trgovine i izgradnji cesta (1809. izgrađena je Sredozemna cesta – strada Napoleon). Za vrijeme austrijske vladavine u Kninu se formiraju

dvije političke stranke: narodna i autonomaška. Narodna stranka zalaže se za sjedinjenje Dalmacije s Banskom Hrvatskom, dok talijanski autonomaši zagovaraju autonomiju Dalmacije u okviru Austrijske Monarhije. Od važnijih događaja treba istaknuti krvave izbore 1865. godine, nakon čega je na ponovljenim izborima pobjedu iznijela Narodna stranka, a za prvog kninskog gradonačelnika izabran je dr. Lovre Monti (1866.).

Knin od 1918. do 1990. godine

Knin ostaje u sastavu Austro-Ugarske Monarhije do 1918. godine kada ga temeljem Londonskog sporazuma okupira talijanska vojska. Potpisivanjem Rapalskog ugovora 1921. godine grad postaje dijelom Kraljevine Jugoslavije. Nakon napada Njemačke i Italije na Jugoslaviju 1941. godine, Knin ulazi u sastav Nezavisne države Hrvatske, a dio kninske općine potpada pod talijansku vlast. Pod zidinama Kninske tvrđave vođena je jedna od najvećih bitaka Drugog svjetskog rata – Kninska bitka koja je trajala od 3. studenoga do 3. prosinca 1944. godine. Pripadnici Narodno oslobodilačke vojske Jugoslavije 3. prosinca 1944. godine oslobađaju Knin od Nijemaca. Nakon završetka rata Knin ulazi u sastav Socijalističke Republike Hrvatske u Federativnoj Republici Jugoslaviji.

Domovinski rat

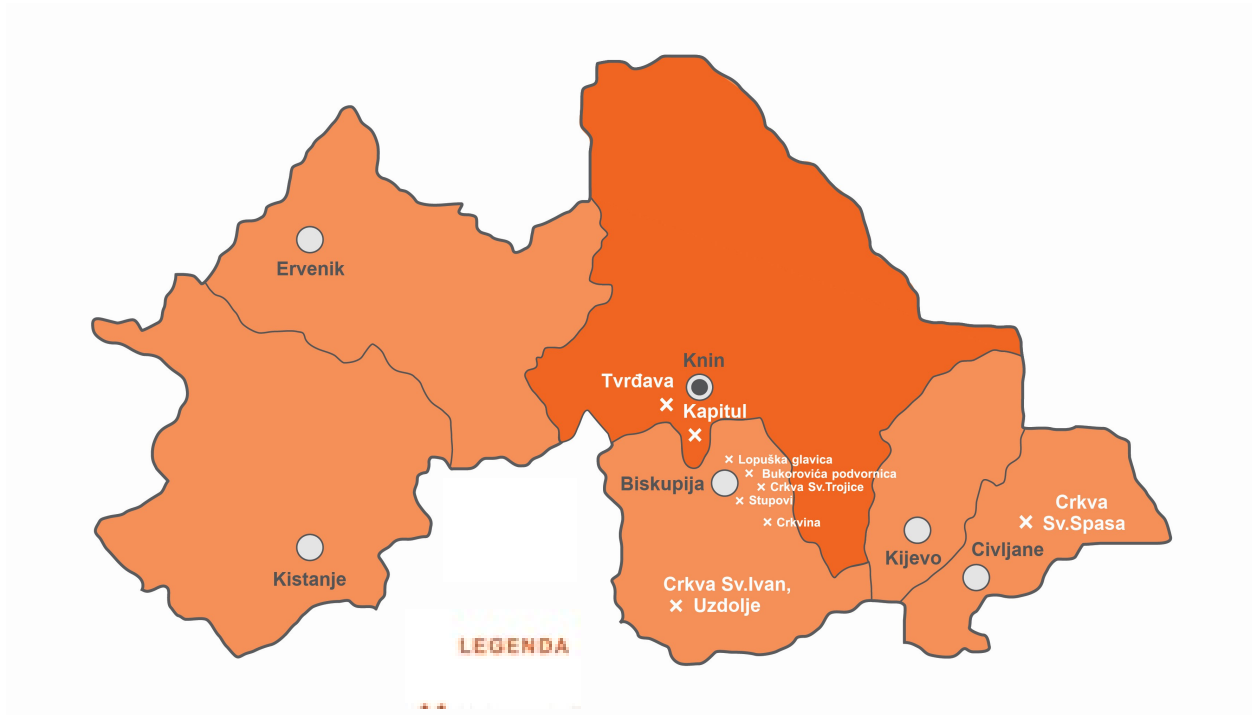
U kolovozu 1990. godine dio hrvatskih građana srpske nacionalnosti pod vodstvom Milana Martića i Milana Babića, organiziraju oružanu pobunu protiv ustavno-pravnog poretka Republike Hrvatske te stvaraju paradržavu Krajinu sa sjedištem u Kninu. Hrvati s područja Knina i okolnih općina prisiljeni su napustiti svoje domove i otići u progonstvo. Hrvatska vojska oslobađa Knin u vojno redarstvenoj akciji “Oluja” 5. kolovoza 1995. godine. Dan oslobođenja Knina obilježava se kao Dan pobjede i Domovinske zahvalnosti te Dan hrvatskih branitelja.

2.5. Kulturna baština

Grad Knin je povijesno mjesto sjedišta kneževa i kraljeva te grad povijesti, bogat kulturnom i arheološkom baštinom koja se upravo u Kninu počela izučavati, skupljati i čuvati kad je krajem

19. stoljeća osnovano Kninsko starinarsko društvo. Geografski, kulturno i povijesno je mjesto sjecišta, susreta i prolaska te je snažno obilježen različitim etničkim i kulturnim elementima (Karta 1.).

Karta 1. Kulturna baština

2.5.1. Materijalna kulturna baština

Tablica 1: Zaštićena kulturna dobra prema registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, Grad Knin

Reg.broj	Općina	Mjesto	Naziv	Vrsta spomenika	Vrijeme nastanka
Z-5951	Knin	Golubić	Crkva sv. Stefana	sakralna graditeljska baština	13.st.*
Z-5837	Knin	Golubić	Most na rijeci Butižnici	profana graditeljska baština	19.st.
RST-1056-1980	Knin	Golubić	Kameni most	profana graditeljska baština	19. st?
RST-1064-	Knin	Golubić	Zelenbabin mlin	profana	17 -19.st

1980.				graditeljska baština	
Z-4372	Knin	Knin	Arheološko nalazište Kapitul	arheološka baština	1 -16.st.
Z-4376	Knin	Knin	Crkva i samostan sv. Ante	sakralna graditeljska baština	17 -20.st.
Z-4301	Knin	Knin	Crkva sv. Josipa	muzejska građa	18 -20.st.
Z-6581	Knin	Knin	Kninski muzej - muzejska građa	muzejska građa	
Z-4374	Knin	Knin	Kuća Krvavica, Gunjačina 008	profana graditeljska baština	17.st.
Z-4375	Knin	Knin	Kuća Lovrić	profana graditeljska baština	19. st.
Z-4373	Knin	Knin	Kuća Petkušić	kulturno - povijesna cjelina	19.st.
Z-4185	Knin	Knin	Kulturno – povijesna cjelina Knina	profana graditeljska baština	9. – 18. st.
Z-4590	Knin	Knin	Tvrđava	profana graditeljska baština	9. – 18. st.
Z-6190	Knin	Plavno	Crkva sv. Georgija	sakralna graditeljska baština	13. - 18. st.
RST-0930-1976.	Knin	Plavno	Mlinica Radljevac (Tintorov mlin)	profana graditeljska baština	19. st.
RST-0593-1971.	Knin	Polača	Mlinica "Đurićeva"	profana graditeljska baština	18. st.
RST-0594-1971	Knin	Polača	Mlinica u selu Krčić	profana graditeljska baština	18. st.
Z-6017	Knin	Strmica	Crkva sv. Jovana Krstitelja	sakralna graditeljska baština	13. - 18. st.

Izvor: Ministarstvo kulture

Tablica 2. Zaštićena kulturna dobra prema registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, Općina Ervenik

Reg.broj	Općina	Mjesto	Naziv	Vrsta spomenika	Vrijeme nastanka
Z-6132	Ervenik	Ervenik	Crkva sv. Nikole	sakralna graditeljska baština	14.st. ?
Z-5684	Ervenik	Mokro Polje	Arheološko nalazište Kegljuša kod zaselka	arheološka baština	Prapovijest
Z-5959	Ervenik	Mokro Polje	Crkva sv. Luke	sakralna graditeljska baština	14. st.
Z-6012	Ervenik	Mokro Polje	Keglevića utvrda	profana graditeljska baština	13. - 14. st.
Z-6141	Ervenik	Oton	Crkva sv. Proroka Ilije	sakralna graditeljska baština	13. -19. st.
Z-6039	Ervenik	Radučić	Crkva sv. Georgija	sakralna graditeljska baština	14. st?

Izvor: Ministarstvo kulture

Tablica 3. Zaštićena kulturna dobra prema registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, Općina Biskupija

Reg.broj	Općina	Mjesto	Naziv	Vrsta spomenika	Vrijeme nastanka
Z-4302	Biskupija	Biskupija	Arheološko nalazište Crkvina	arheološka baština	9. - 10. st.
Z-4300	Biskupija	Biskupija	Arheološko nalazište Lopuška glavica	arheološka baština	9. - 10. st.
Z-4371	Biskupija	Biskupija	Arheološko nalazište Stupovi s crkvom sv. Cecilije	arheološka baština	9. - 10. st.
Z-4419	Biskupija	Biskupija	Crkva Naše Gospe	sakralna graditeljska baština / likovna baština	1938.
Z-4299	Biskupija	Biskupija	Crkva sv. Trojice	sakralna graditeljska baština	18 - 19. st.
RST-1091-	Biskupija	Biskupija	Ranokršćanska crkva	arheološka baština	6. st.

1982.					
Z-6323	Biskupija	Biskupija	Rimska cesta od Bobodola do Vrbnika	arheološka baština	1. st.
RST-1079	Biskupija	Orlić	Arheološko nalazište villa rustica	arheološka baština	1. - 4. st.
RST-0617-1971	Biskupija	Uzdolje	Crkva sv. Luke	arheološka baština	9. st.

Izvor: Ministarstvo kulture

Tablica 4. Zaštićena kulturna dobra prema registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, Općina Civljane

Reg.broj	Općina	Mjesto	Naziv	Vrsta spomenika	Vrijeme nastanka
Z-4303	Civljane	Cetina	Arheološko nalazište crkve sv. Spasa	arheološka baština	9. st.
RST-0587-1971.	Civljane	Cetina	Barišića mlinica "Donja mlinica"	profana graditeljska baština	18. st.
RST-0588-1971.	Civljane	Cetina	Mlinica "Gornja mlinica"	profana graditeljska baština	18. st.
RST-0592-1971.	Civljane	Cetina	Vukovića mlinica	profana graditeljska baština	18. st.
RST-0591-1971	Civljane	Cetina	Mlinica u zaseoku Kotluše	profana graditeljska baština	19. st.

Izvor: Ministarstvo kulture

Tablica 5. Zaštićena kulturna dobra prema registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, Općina Kistanje

Reg.broj	Općina	Mjesto	Naziv	Vrsta spomenika	Vrijeme nastanka
Z-3999	Kistanje	Ivoševci	Arheološka zona Ivoševci	arheološka baština/ zaštićena cjelina	1. - 6. st.
RST-0298-1965.	Kistanje	Kistanje	Kompleks manastira sv. Arhandela Mihaila	sakralna graditeljska baština	18. - 19. st.

(Manastir Krka)			
Z-4338		Utvrdna Trošenj	profana graditeljska baština 15. st.
Z-2548	Parčić	Crkva sv. Ilije	sakralna graditeljska baština 12. - 13. st.

Izvor: Ministarstvo kulture

Grad Knin obiluje bogatom kulturnom baštinom, posebice onom arheološkom. U predrimsko doba na prostoru Knina nalazila se ilirska gradina, iz antike su preživjeli ostaci veteranskih naselja i *villa rustica*, dok je za prepoznatljivost grada ponajviše zaslužan srednji vijek. To je u prvom redu rani srednji vijek - na području Knina nalaze se neka od najvažnijih arheoloških nalazišta tog razdoblja u Hrvatskoj (Biskupija, Kapitul) - ali i razvijeni i kasni srednji vijek zaslužan za razvoj Kninske tvrđave i okolnih utvrda. U desetom stoljeću Knin, pod imenom Tenen, spominje Konstantin Porfirogenet. Povijest bilježi niz narodnih vladara iz razdoblja prije unije s Ugarskom koji su bili vezani uz Knin, poput Trpimira, Muncimira, Svetoslava, Držislava, Zvonimira i Petra, a u kasnom srednjem vijeku i velikaše poput Šubića Bribirskih i Nelipića. Od sakralne baštine posebno su vrijedne brojne male srednjovjekovne crkve koje su uz obnove preživjele do današnjih dana. Osim konkretne arhitektonske i arheološke baštine, Knin je poznat i po počecima arheologije na ovim prostorima - posebno tzv. starohrvatske arheologije, odnosno istraživanja ranog srednjeg vijeka koja su provodili lokalni stručnjaci, poput poznatog fra Luje Maruna, ujedno i osnivača Muzeja hrvatskih starina (danas Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu). Kulturno-povijesna cjelina grada Knina zakonom je zaštićeno kulturno dobro, kao i zbirka Kninskog muzeja, čiji je stalni postav podijeljen na geološko-paleontološku, etnografsku i arheološku zbirku.

2.5.1.1. Profana graditeljska baština

Kninska tvrđava

Kninska tvrđava jedna je od najvećih i najstarijih europskih tvrđava. Riječ je o značajnom fortifikacijskom sustavu smještenom na južnom dijelu brda Spas koji se uzdiže 100 metara iznad

grada Knina. Tvrđava zauzima prostor od 123.143 m² od kojih 48.000 m² površine unutar zidina. Duga je 470 m, široka 110 m te se nalazi na 342 m nadmorske visine. Obrambeni zidovi koji je opasuju sa svih strana u dužini od gotovo 2 kilometra mjestimično su visoki i do 20 metara. Kninska tvrđava može se podijeliti na pet dijelova: Gornji grad (Kaštel Knin), Srednji grad (Garišta), Donji grad, Bandjeru (Kaštel Lab) i postaju Belveder, a svaki od navedenih dijelova može se smatrati samostalnim utvrđenim gradom.

Sagledavši cjelokupan povijesni razvoj Kninske tvrđave, ali i pojedine faze njezina razvoja, u kontekstu povijesnih previranja i smjena vladara te državnih religija, „samo se istaknuta vojna uloga Knina nameće kao konstanta, kako za vrijeme njegove srednjovjekovne povijesti tako i kroz period tursko-mletačkih ratova i kasnije, zadržavši se do danas“ (Jakšić, 1990: 123, cit. Prema Hrvatski restauratorski zavod, 2018: 241). Tako je svaki novi osvajač (kroz povijest tvrđavu su osvajali Mađari, Turci, Mlečani, Francuzi i Austrijanci), u skladu s ondašnjim potrebama obrane, prilagođavao i usavršavao fortifikacijski sustav raznim graditeljskim zahvatima. Stoga se može kazati kako se višestoljetna povijest Kninske tvrđave donekle zrcali na nama danas vidljivim ostacima (Hrvatski restauratorski zavod, 2018: 60).

Slika 1. Kninska tvrđava

Njen najstariji dio, Kaštel Knin, izgrađen je u drugoj polovici 9. stoljeća kada je nastao i srednjovjekovni hrvatski *castrum*. Tu se nalazilo središte starohrvatske države i hrvatskih kraljeva. Podijeljena je na donji dio koji je najstariji, dok ostali dio zidnog plašta ima karakteristike kasnog srednjeg vijeka kada su tu stolovale velikaške obitelji Šubići i Nelipići, a kasnije i Turci. U tvrđu se ulazi kroz čvrsta kamena vrata utvrđena drvenim mostom.

Srednji gad (Garišta) počeo se graditi u 13. stoljeću. Služio je kao stambeni prostor i kao sklonište za stanovnike kninske varoši u ratnim vremenima. Današnji izgled oblikovali su Mlečani poslije 1688. godine, nakon što su porazili Turke te osvojili tvrđavu. Garišta su imala dvoje vrata a branili su ga sa sjeveroistočne strane bastion Grimani, Okrugla kula, postaja Pasqualigo i Kandija nova, a sa zapadne strane postaja sv. Cecilije naoružana s dvanaest topova. Jedan od ruševnih objekata u ovom dijelu tvrđave je obnovljen 2015. godine te je u njemu otvoren Muzej Oluja'95.

Donji grad su Mlečani najviše obnovili i proširili, najvjerojatnije u razdoblju između 1688. i 1713. godine. Glavni ulaz u ovaj dio predstavlja i glavni ulaz u tvrđavu. Nad glavnim ulazom nalazi se simbol Mletačke republike – krilati lav s knjigom i križem koji predstavlja sv. Marka Evanđelista. Donji grad bio je branjen sa sjeveroistoka bastionom Pisani, bastionom Vendramin, postajom sv. Barbare i bastionom Kavaljer Sveceze s ukupno 22 topa raznih veličina i kalibara.

Bandjera (Kaštel Lab) u povijesnim se izvorima spominje u 14. stoljeću. U njemu je stolovao hrvatski podban. Mlečani su ga obnovili u artiljerijsko uporište s topovima (tri topovska otvora). Na Kaštel Labu nalazi se poznati stijeg sa zastavom.

Postaju Belveder na južnim hridinama brda Spas grade Mlečani od 1688. do 1713. godine. To je novi dio tvrđave sa zapadne strane zaštićen vijugavim zidom, koji se izdiže iznad kanjona rijeke Krke. U postaji Belveder nalazila se puškarnica, prva vojna bolnica (uspostavljena 1789. godine), vojarna i cisterna za vodu.

Povijest nastojanja očuvanja Kninske tvrđave seže u kraj 19. stoljeća kada se grupa trgovaca iz Knina zalagala da tvrđava postane kamenolom. Hrvatsko starinarsko društvo iz Knina, na čelu s Fra Lujom Marunom, spasilo ju je otkupivši ju od Financijskog ravnateljstva Austrije.

Za vrijeme Drugog svjetskog rata Talijani i Nijemci ruše zidine bastiona, polubastiona i zgrade vojarne i barutane kako bi od kamenja napravili postolja za topove. Tvrđavi je tada prijetila ozbiljna opasnost od potpunog uništenja. To je srećom izbjegnuto te odmah poslije oslobođenja Knina od Nijemaca, Odbor za čuvanje kulturno-povijesnih spomenika u Kninu počinje raditi na obnovi i revitalizaciji Kninske tvrđave. Posebno se ističe veliki doprinos zaštiti, spašavanju i revitalizaciji Kninske tvrđave kninskog profesora povijesti i povijesti umjetnosti Paška Paića, koji je pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća sa svojim učenicima svakodnevno radio na obnovi i očuvanju tvrđave. Nakon uspostave Kninskog muzeja 1969. godine, na tvrđavi su se provodili manji zidarski zahvati na pojedinim zidovima, bedemima i zgradama tvrđave. Ti su zahvati izvedeni na zgradama porušenim u Drugom svjetskom ratu te oštećenima u potresima 1971. i 1986. godine. Građevinska i konstruktivna sanacija te konzervacija na sjevernom zidu Kaštela Knin započeta je 2006. godine. Kninska tvrđava zaštićeno je kulturno dobro profane graditeljske baštine Republike Hrvatske.

2.5.1.2. Arheološka baština

Kapitul

Kapitul je arheološko nalazište koje se nalazi na ušću Kosovčice u Krku, oko 1 km jugoistočno od Knina. Riječ je o zaštićenom kulturnom dobru arheološke baštine jer se radi o lokalitetu koji pokazuje kontinuitet života od rimske antike (1. stoljeće). U rimsko doba tu se nalazio kompleks vojničko-veteranskog naselja. U ranom srednjem vijeku na tom je lokalitetu sagrađen vladarski benediktinski samostan sv. Bartolomeja. Smatra se da je ranosrednjovjekovni samostan osnovan vjerojatno oko sredine 9. stoljeća za vladanja Trpimira. Ostaci ranosrednjovjekovne crkve nisu sačuvani, ali nalazi predromaničke skulpture i natpisa upućuju na postojanje veće predromaničke bazilike. U 13. stoljeću na istom položaju izgrađena je romanička katedrala kninskog biskupa, čiji su ostaci nedavno ponovno otkriveni. Nalazi pleterne skulpture s Kapitula ubrajaju se među najvažnije nalaze kiparstva ranog srednjeg vijeka na prostoru današnje Hrvatske. Od osobite su važnosti dvije ornamentirane ploče, dijelovi propovjedaonice, na kojima

su uklesana imena hrvatskih vladara Svetoslava i Držislava s njihovim naslovima *DVX HROATOR(VM)* i *DVCE(M) MAGNV(M)*.

Kapitul je jedan od najvažnijih arheoloških lokaliteta za takozvanu starohrvatsku arheologiju, tj. arheologiju prostora ranosrednjovjekovnih narodnih kneževina pod karolinškim utjecajem. Sam lokalitet danas nije osobito zanimljiv, budući da su najznačajniji pokretni nalazi preneseni u Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Svakako bi trebalo napraviti odljeve najznačajnijih komada za kninski muzej ili čak *in situ*. Natpis kralja Držislava je kao i većina materijala iz Knina u MHASu, a odljevi postoje u Kninskom muzeju.

Biskupija

Biskupija se nalazi 7 km jugoistočno od Knina i jedan je od najvažnijih arheoloških lokaliteta u zemlji kao i zaštićeno kulturno dobro (odnosno zbir zaštićenih mikrolokacija). Današnja Biskupija povijesno je selo koje se od 11. do 18. stoljeća nazivalo Kosovo (villa Cossovo, Kosoua) i bilo je kraljevsko dobro (villa regalis). Zahvaljujući otkriću pred srednjovjekovnih crkvenih građevina, potvrđena je vjerodostojnost povijesnog zapisa o pet crkava u mjestu Kosovu („v Petih crkvih v Kosovi“) zabilježenog u vezi sa zborovanjem i ubojstvom hrvatskog kralja Zvonimira. Spomenute crkve nalaze se na lokalitetima Crkvina, Stupovi, Bukorovića podvornica, Lopuska glavica i sv. Trojica. Crkve su očuvane samo u temeljima te je potrebno izraditi kvalitetnu komunikaciju arheoloških nalaza. Osim arhitekture, lokalitet je podario i niz zanimljivih skulptorskih nalaza: dostojanstvenik iz 11. stoljeća, koji nosi mač i obučen je u tipičnu odjeću iz tog perioda, zatim oltarna pregrada s vrlo ranim likom Bogorodice te ulomak kamene grede sa zmajem iz čijih usta i repa izbija tropruti pleter.

Biskupija je jedan od najvažnijih lokaliteta ranog srednjeg vijeka u Hrvatskoj, kako zbog svojih pokretnih nalaza pleterne skulpture i natpisa (slično kao i na Kapitolu), tako i zbog arhitekture. Budući da se radi o monumentalnoj arhitekturi, iznimno gusto postavljene sakralne građevine zanimljive su i same po sebi (pogotovo Crkvina, Lopuska Glavica i Stupovi). Međutim, turističke oznake su nedovoljno valorizirane u općini Biskupija (*Prilog 3.*).

Biskupija – Crkvina

Crkvina je najveće arheološko nalazište u Biskupiji. Toponim lokaliteta svjedoči o tradiciji sakralnog kompleksa na Crkvini. Najstariji nalaz je ranosrednjovjekovno groblje (8.- 9. stoljeće) na kojem je otkriveno desetak kneževskih grobova s nalazima oružja i luksuzne konjaničke opreme karolinške provenijencije (u europskoj arheološkoj literaturi prepoznati su kao horizont Biskupija-Crkvina). Tijekom prve polovine 9. stoljeća na Crkvini je podignuta bazilika posvećena sv. Mariji. Radi se o trobrodnoj longitudinalnoj građevini sa zidanim izduženim stubovima koji dijele crkvene brodove. Na zapadnoj strani je razvijeni trodjelni *westwerk*, element preuzet iz karolinške arhitekture, kao i zvonik. Crkva je ujedno služila kao mauzolej jedne hrvatske vladarske obitelji 9. stoljeća. Od 9. do 11. stoljeća dolazi do nekoliko promjena liturgijskog namještaja te upravo ti nalazi čine do danas najbrojniji i najraznovrsniji arheološki repertoar predromaničke skulpture i natpisa pronađen na jednom ranosrednjovjekovnom arheološkom lokalitetu u Hrvatskoj. Za vrijeme turske vladavine središnji brod bazilike pregrađen je u manju crkvu sv. Luke, koja je uklonjena amaterskim arheološkim zahvatima 1886. godine. Godine 1938. istočno od arheoloških ostataka ranosrednjovjekovne bazilike sagrađena je nova kamena crkva sv. Marije prema nacrtu kipara Ivana Meštrovića.

Biskupija - Lopuška glavica

Riječ je o jednobrodnoj longitudinalnoj crkvi izgrađenoj u 9. stoljeću. Na istoku se nalazi trolisno svetište. Na ulaznoj strani sačuvani su ostaci *westwerka* te su zidovi ojačani kontraforima.

Biskupija - sv. Cecilija na Stupovima

Predromanička trobrodna i troapsidalna crkva s polukružnim apsidama izgrađena u 9. stoljeću. Na ulaznoj strani također nalazimo zapadnu prigradnju, koja je služila kao *narteks* ili *westwerk*, pred kojim je stajao i zvonik.

Crkva sv. Spasa na vrelu Cetine

Crkva sv. Spasa najbolje je očuvano sakralno zdanje predromaničkoga razdoblja u Hrvatskoj. O iznimnoj očuvanosti svjedoči podatak da su zidovi, pogotovo na ulaznom dijelu, sačuvani i do visine od 3 metra. Nalazi se na mjestu današnjeg sela Cetina, uz izvor istoimene rijeke. Radilo se vjerojatno o privatnoj kapeli nekog kneza iz 9. stoljeća, koji je poznao elemente vladarske

arhitekture Karla Velikog te je preuzeo neke ideje njegove monumentalne privatne kapele u Aachenu. Naime, najvažnija posebnost crkve je oblikovanje njezina zapadnog dijela gdje se na samom pročelju nalazi zvonik, a u predvorju crkvenoga broda dvokatni *westwerk*. Pronađeni latinski natpis uklesan na gredama oltarne ograde, koje se danas čuvaju u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, potvrđuju da se radi o privatnoj zadužbini. Na prijelazu 10. i 11. stoljeća pa sve do kasnog srednjeg vijeka, oko crkve se razvija groblje s kojeg potječu brojni vrijedni arheološki nalazi (poput srebrnog pozlaćenog gotičkog pojasa). U sloju ispod stećaka, istraženi su pronađeni srednjovjekovni starohrvatski grobovi. Istraženo je ukupno 1.162 groba što predstavlja otkriće jedne od dosad najvećih nekropola u Republici Hrvatskoj.

Burnum

Nedaleko današnjeg sela Ivoševci (općina Kistanje) nalaze se ostaci rimskog vojnog logora Burnum. Tu je prolazila granica između dva ilirska plemena (Liburna i Delmata), a u tom su mjestu također boravile XX., IX. i IV. rimska legija. Dva kilometra istočno od samog logora razvio se rimski grad s hramom posvećenom Jupiteru, akvaduktom i amfiteatrom (jednom od 3 poznata amfiteatra u Hrvatskoj, uz Pulu i Salonu).

Burnum je svjetski značajan lokalitet koji se proučava u kontekstu rimske vojne arhitekture i *limesa*. Osim same arhitekture - posebno amfiteatra, čija je djelomična rekonstrukcija izazvala i dosta kritika u struci, ali koji ostaje impresivan posjetiteljima - osobito su zanimljive priče o svakodnevicima rimskih vojnika i ljudi koji su živjeli u urbanističkim cjelinama koje su nastajale oko samog logora, kao i sitni nalazi poput kockica za igru.

Uzdolje

O ranoj nastanjenosti lokaliteta Uzdolje svjedoče ostatci prapovijesne gradine na brdu Rudeč, a na prostoru Uzdolja u rimsko se doba (1.–2. stoljeće) nalazilo zemljište XI. rimske legije, stacionirane u nedalekom Burnumu. Na mjestu gdje se danas nalazi seosko groblje, otkriveni su ostaci manje jednobrodne crkve s polukružnom apsidom i masivnim, naknadno prizidanim, kontraforima. Prema lokalnoj tradiciji bila je poznata kao crkva sv. Luke, no izvorni ranosrednjovjekovni titular bio je sv. Ivan. Smatra se da je Uzdolje bilo važno ranosrednjovjekovno naselje, izravno vezano uz hrvatskoga kneza Muncimira. To potvrđuje

pronalazak, među ulomcima crkvenoga namještaja, zabata i arhitrava s natpisom kneza Muncimira u kojem se spominje 895. godina i Muncimirovo uređenje crkve (čuvaju se u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu). Crkva sv. Ivana obnovljena je 1458. godine, a u njezinoj blizini nalazi se srednjovjekovno groblje sa stećcima.

Rimske vile i ceste

Područje Knina je u vrijeme rimske antike bilo dijelom rimske provincije Dalmacije. Među najvažnije intervencije nove rimske vlasti nad određenim područjem spadala je prostorna organizacija, koja je prvenstveno podrazumijevala izgradnju mreže prometnica te izgradnju putnih postaja i gospodarstava, koja su također služila kao važni elementi prostorne i političko-birokratske organizacije prostora. Važnost izgradnje prometnica u antičkom Rimu, posebice u provinciji Dalmaciji za vrijeme Dolabele, teško je precijeniti: one su na sasvim novi način organizirale teren i omogućile barem djelomičnu romanizaciju i u zaleđu provincije. Na kninskom području, konkretno na prostoru općine Biskupija, od Bobodola do Vrbnika, sačuvana je i trasa rimske ceste u duljini od otprilike 6 kilometara. Na više su mjesta u dužini ceste vidljivi originalni rimski rubnjaci. Riječ je o cesti koja je spajala rimski logor Burnum s prostorom današnjeg Kapitula, a dio je veće ceste koja je kroz unutrašnjost provincije Dalmacije vodila sve do Siscije (danas Siska). Same vile nemaju same po sebi veliku umjetničku vrijednost: radi se o tipskoj arhitekturi *villa rustica* rimske provincije Dalmacije. U Orliću je vrijedan nalaz mozaika koji je relativno rijedak -- premda su mozaici bili tipičan element rimske arhitekture, vrlo ih je malo ostalo sačuvano do danas.

Orlić, Vila rustica

U Orliću (općina Biskupija) nalaze se ostaci rimske vile iz 2.- 4. stoljeća u kojoj su otkrivena čak tri antička podna mozaika, od kojih neki imaju i natpis. Mozaici su pronađeni tijekom zaštitnog istraživanja 1983. - 1985. godine. Vidljivi ostaci arhitekture govore o gospodarskoj i ladanjskoj namjeni. U takvim je kompleksima nerijetko bilo moguće naći gospodarske zgrade koje su

svjedočile o rimskoj provincijskoj ekonomiji, ali i reprezentativne prostorije koje su služile za okupljanja i život vlasnika imanja. U Orliću su, recimo, pronađeni sustav grijanja i kupaonica. Vila je po svemu sudeći stradala u požaru.

Arheološko nalazište Krstače, Rimska vila Krstače

Kasnoantička *villa rustica* Krstače smještena je između obiteljskih kuća u mjestu Kijevu. S obzirom na arhitekturu vile te pronađene nalaze, vila se može datirati u vrijeme 3. do 4. stoljeća. Pronađeni dio rustične vile pravokutnog je tlocrta i sastoji se od centralnog prostora vile, pet prislonjenih žitnica i pretprostora. Ulaz u vilu i glavno pročelje objekta bili su sa sjeverozapadne strane, a ispred njega su pronađeni ostaci pločnika od pravilno klesanih vapnenačkih ploča. Ukupna površina konzervirane rustične vile iznosi 340 m².

2.5.1.3. Sakralna graditeljska baština

Na području grada Knina nalazi se nekoliko katoličkih crkava te dvije pravoslavne crkve. Među katoličkim crkvama ističu se crkva Gospe Velikog Hrvatskog Krsnog Zavjeta, najveća crkva u Hrvatskoj, te crkva Sv. Ante. U okolici Knina nalaze se brojne pravoslavne crkve i samostani koje čuvaju značajan pokretni inventar - prvenstveno ikonostase, crkvene zbirke i knjige. Osnovna vrijednost ovih crkava simbolička je i religijska, posebice za lokalno stanovništvo.

Crkva Gospe Velikog Hrvatskog Krsnog Zavjeta u Kninu – katolička crkva

Crkva Gospe Velikog Hrvatskog Krsnog Zavjeta izgrađena je 2015. godine. To je najveća crkva u Hrvatskoj površine od oko 780 četvornih metara i s 1.100 sjedećih mjesta. Nazvana je po praliku "Gospe Velikog Zavjeta", najstarijem poznatom liku Gospe u hrvatskom narodu, pronađenom u Biskupiji kod Knina.

Crkva i samostan sv. Ante u Kninu – katolička crkva i samostan

Na mjestu gdje se pretpostavlja da se nalazila starohrvatska, 1705. godine izgrađena je nova crkva sv. Ante sa zvonikom. Do današnjih dana, crkva sv. Ante više je puta nanovo građena i obnavljana. Riječ je o trobrodnoj crkvi s upisanim transeptom i polukružnom apsidom, građenoj

od klesanaca. Povijest franjevačkog samostana u Kninu seže u 15. stoljeće, ali u vrijeme turskog osvajanja Knina (1522. godine) biva srušen. Nakon oslobođenja Knina (1688.) franjevci su osnovali hospicij koji je 1708. godine proglašen samostanom. Zgrade samostana su se uređivale i nadograđivale od 18. stoljeća nadalje te je samostan iz temelja popravljen i proširen 1876. godine. Samostan je orijentiran na izduženu pravokutnu građevinu koja obuhvaća prizemlje i dva kata te se u njemu nalazi vrijedna knjižnica i arhiv. Crkva i samostan sv. Ante zaštićeno su kulturno dobro te pripadaju sakralno-profanoj graditeljskoj baštini.

Crkva sv. Jakova u Kninu – katolička crkva

Crkva sv. Jakova sagrađena je u 18. stoljeću te je kasnije popravljena i obnovljena. Radi se o jednostavnoj građevini sa zvonikom na preslicu (dva zvana). U crkvi se nalazio veliki kameni oltar i na njemu kip sv. Jakova, slika Gospe Sinjske te Križni put. Crkva je zapaljena za vrijeme Domovinskog rata te kasnije obnovljena.

Crkva sv. Josipa u Kninu – katolička crkva

U crkvi sv. Josipa (obitelji Šimić, 18. stoljeće) skupljala se Bratovština dobre smrti. Crkva je zbog trošnosti srušena 1893.-94. te 1912.-13. ponovno sagrađena. Pretrpjela je značajna oštećenja za vrijeme Drugog svjetskog rata te za vrijeme Domovinskog rata. Riječ je o jednobrodnoj građevini bez istaknute apside. Na glavnom pročelju nalazi se plitko izbačeni zvonik s preslicom u dva nivoa. Na prvom nivou preslice nalaze se dva zvana. Crkva sv. Josipa zaštićeno je kulturno dobro te pripada sakralnoj graditeljskoj baštini.

Crkva sv. Barbare u Kninu – katolička crkva

Crkva sv. Barbare nalazi se u Kninskoj tvrđavi. Za vrijeme Domovinskog rata nije pretrpjela oštećenja. Na crkvu sv. Barbare postavljeno je zvono koje je zvonilo za vrijeme euharistijskog slavlja što ga je predvodio papa Ivan Pavao II. 11. rujna 1994. godine u Zagrebu.

Crkva Naše Gospe u Biskupiji – katolička crkva

Crkva Naše Gospe izgrađena je 1938. godine prema nacrtima slavnoga kipara i arhitekta Ivana Meštrovića. Na samom ulazu autor je iskoristio motiv zvonika na preslicu, važan i prepoznatljiv simbol lokalne sakralne arhitekture u dugom trajanju. Osim same arhitekture posebno su važni reljef Krista koji se nalazi na pročelju crkve, također rad Ivana Meštrovića, kao i freske Joze Kljakovića, jednog od važnijih hrvatskih slikara prve polovice 20. stoljeća.

Ova crkva nije najpoznatije Meštrovićevo arhitektonsko rješenje, ali je iznimno zanimljiva kao cjelokupni projekt. Valja istaknuti korištenje umjetnikova omiljenog bračkog kamena, naspram lokalnog vapnenca koji predstavlja tipičan tradicijski materijal tog prostora - time se crkva jasno ističe među ostalim građevinama. Međutim Meštrović se referira i na tradiciju odabravši neke od toposa lokalne sakralne arhitekture, na prvom mjestu zvonik na preslicu na pročelju građevine.

Crkva sv. Ilije u Parčićima – katolička crkva

Na brdašcu u blizini sela Parčić (općina Kistanje) smještena je romanička jednobrodna crkva od priklesanog kamena s polukružnom apsidom. Sagrađena je na prijelazu 12. i 13. stoljeća. Na ulazu se nalazi neukrašeni portal (osim križa na nadvratniku). Na vrhu pročelja naknadno je dodan zvonik na preslicu s dva zvona, a unutrašnjost je dinamizirana slijepim arkadama. Nekada se zvala sv. Margarita. Crkva sv. Ilije tipska je romanička građevina s naknadnim dogradnjama te nema visoku umjetničku vrijednost.

Crkva Pokrova Presvete Bogorodice u Kninu – pravoslavna crkva

Crkva Pokrova Presvete Bogorodice nalazi se u starom dijelu grada Knina. Izgrađena je 1866. godine po nacrtima inženjera Lukinija u neobizantskom stilu. Centralne je osnove s oktogonalnom kupolom s kružnim otvorima i za pravoslavne crkve, neuobičajenim, neogotičkim zvonom na pročelju. Potpuno je stradala prilikom savezničkog bombardiranja u Drugom svjetskom ratu, a na njenom mjestu je sedamdesetih godina sazidana nova istoimena crkva.

Crkva sv. velikomučenika Georgija u Kninskom Polju – pravoslavna crkva

Crkva sv. Đurđa nalazi se u Kninskom Polju na uzvišenju koje se naziva Sinobadova glavica. Uzvišenje je svoje ime dobilo po Jovanu Sinobadu, plemiću koji je bio veliki vjernik i borac za pravoslavlje. Prema uvriježenom mišljenju građena je oko 1468. godine. Takva datacija zasnovana je na mišljenju episkopa Nikodima Milaša. Međutim, više arheoloških nalaza ukazuje na to da je na tom mjestu crkva postojala još u ranom srednjem vijeku. Primjerice, u pročelnom zidu bratske kuće koja se nalazi uz crkvu bio je uzidan ulomak pilastra koji se datira u 11. stoljeće. Svoj današnji izgled crkva je dobila nakon obnove 1938. godine. Crkva čuva značajne rukopisne među kojima se ističu tiskane knjige *Trioda posnog*, Stefana iz Skadra iz 1561. godine te *Jevanđelje iz Mrkšinske crkve* iz 1562. godine.

Manastir Krka (Manastir sv. Arhanđela) – pravoslavni manastir

Manastir Krka (sv. Arhanđela) nalazi se u dragi na samoj rijeci Krki, tri i pol kilometra istočno od Kistanja. Ovaj drevni manastir, nazvan po rijeci koja pored njega protiče, podigla je 1350. godine Jelena Šubić, udovica hrvatskog kneza Mladena III. Šubića i sestra srpskog cara Dušana, posvetivši ga sv. arhanđelu Mihailu. Manastir je podignut na temeljima starijeg eremitskog samostana te se u pisanim dokumentima po prvi put spominje 1402. godine. Uz manastir se nalazi crkva u bizantskom stilu, a sam kompleks sastoji se od više zgrada poslaganih uokolo centralnog dvorišta s trijemom. Ispod crkve nalaze se starorimske katakombe koje su otvorene za posjetitelje. Manastir posjeduje bogatu knjižnicu s velikim brojem povijesnih rukopisa, inkunabula i rijetkih knjiga.

Manastir Očestovo – pravoslavni manastir

Sukladno želji stanovnika mjesta Očestovo (pravoslavne vjeroispovijesti), 1928. godine započeta je izgradnja zavjetne crkve Eparhije dalmatinske u mjestu rođenja velikoga Episkopa dalmatinskog Stefana Kneževida (1853.-1890.). Crkva je posvećena Svetoj Velikomučenici Nedelji.

Hram sv. Georgija u Plavnu – pravoslavna crkva

Crkva sv. Đurđa (Georgija) nalazi se na groblju u mjestu Plavno (Grad Knin). Smatra se da je Crkva izvorno sagrađena u srednjem vijeku, no njen prvi spomen pojavljuje se u 16. stoljeću, za vrijeme Kninškog sandžakata. Iznad ulaza nalazi se zvonik s natpisom koji svjedoči o njegovoj gradnji u 18. stoljeću. U unutrašnjosti se nalazi ikonostas iz 19. stoljeća. Crkva čuva rukopise i rijetke tiskane knjige.

Hram sv. Jovana Krstitelja u Strmici – pravoslavna crkva

Crkva sv. Jovana Krstitelja nalazi se na groblju u mjestu Strmica (Grad Knin). Riječ je o jednobrodnoj longitudinalnoj građevini s polukružnom apsidom, što je tipična srednjovjekovna tipologija. Na groblju gdje je smještena crkva, moguće je pronaći i srednjovjekovne nadgrobnne ploče. Zvonik na preslicu s dva zvona, građen u 19. stoljeću (ostala su sačuvana i imena graditelja, Ivan Živković i Marko Matijaš), dozidan je na glavno pročelje. Crkva se po prvi put spominje u osmanskim dokumentima iz 16. stoljeća. U crkvi se nalazi inventar i ikonostas s kraja 18. odnosno početka 19. stoljeća.

Hram sv. Stefana u Golubiću – pravoslavna crkva

Crkva sv. Stefana nalazi se u mjestu Golubić (Grad Knin). Sagrađena je 1462. godine i jedna je od najstarijih pravoslavnih crkava kninskog područja. Pronađeni su i ulomci crkvene opreme koji svjedoče da se tu ranije nalazila ranosrednjovjekovna crkva, vjerojatno posvećena sv. Mariji. U crkvi je sačuvan vrlo vrijedan sakralni inventar, poglavito 43 ikone koje su nekada činile ikonostas, koji je nažalost izgubljen tijekom nedavnog preuređenja crkve. Ikone, nastale u 19. stoljeću, rad su lokalne obitelji Sudar iz Otona. Ikonografski, na njima su bile prikazane dveri i prijestolja, potom proroci, apostoli i na kraju sveci.

Hram sv. Nikole u Erveniku – pravoslavna crkva

Crkva se nalazi na groblju u Donjem Erveniku. Radi se o izvorno romaničkoj građevini, s više kasnijih preinaka: na pročelju se nalaze vrata s gotičkim elementima, preslica je zidana u 19. stoljeću (1817. godine), a završni kat nakon toga. U luneti na pročelju vidljivi su ostaci boje, dok

se pri vrhu nalazi rozeta. Inventar crkve, namijenjen pravoslavnoj liturgiji, potječe iz 19. stoljeća (izvorni ikonostas djelo je Konstantina Sudarevića te su sačuvane pojedine originalne ikone).

Hram sv. apostola Luke u Mokrom Polju – pravoslavna crkva

U Mokrom Polju (općina Ervenik) nalazi se crkva sv. Apostola Luke. U toj je crkvi dugo godina bilo čuvano *Mokropoljsko Evanđelje* (sredina 13. stoljeća), jedno od najstarijih pisanih djela Srba u Dalmaciji, koje se danas nalazi u Manastiru Krka. Crkva sv. Luke izvorna je srednjovjekovna crkva sagrađena u romaničkom stilu. Naknadne preinake uključuju svod u gotičkom slogu te neoromanički zvonik na preslicu koji je sagrađen nakon osmanskog perioda, u vrijeme prenamjene crkve za pravoslavnu liturgiju.

Hram sv. Georgija u Radučiću – pravoslavna crkva

Crkva sv. Georgija nalazi se na groblju u Radučiću (općina Ervenik). Po stilskim karakteristikama i arhitektonskoj koncepciji, izvorno se radi o srednjovjekovnom objektu. Mjesto Radučić se prvi put spominje u srednjem vijeku u dokumentu kninskoga biskupa iz 1368. godine. Oko crkve se nalazi groblje koje je, sudeći prema grobnim pločama srednjovjekovnih karakteristika, arheološko nalazište. Crkva je kamena jednobrodna longitudinalna građevina s kvadratnom apsidom. Prostor je iznutra nadsvođen, a u prostoru broda nalazi se šiljasti svod. Portal pročelja profiliran je dovratnicima i nadvratnikom iznad kojeg je smještena kamena rozeta. Na vrhu se nalazi preslica na dva zvana, vrlo vjerojatno kasnobarokni dodatak. Unutar crkve nalazi se drveno pjevalište te inventar za pravoslavnu liturgiju, uključujući i ikonostas s početka 20. stoljeća.

Hram sv. Proroka Ilije u Otonu – pravoslavna crkva

Crkva sv. Proroka Ilije nalazi se u Otonu na groblju u zaseoku Sudari (općina Ervenik). Izvorno je srednjovjekovna crkva s elementima romanike (luneta, polukružna apsida) i gotike (svod). Najvjerojatnije u 19. stoljeću crkvi je dograđena preslica s tri zvana i postavljeni su novi prozorski otvori, dovratnici i nadvratnik s profilacijom na ulaznom portalu. Radi se o jednobrodnoj, longitudinalnoj crkvi s polukružnom apsidom, građenoj od kamena. Na zabatu se

nalazi kamena rozeta. Inventar crkve sastoji se od ikonostasa i nekoliko odvojenih ikona. Ikonostas je cjelovit i može se datirati približno oko 1870. godine. Predstavlja jedinstvenu cjelinu s određenim ikonografskim programom, a rađen je u lokalnoj slikarskoj radionici obitelji Sudar.

Crkva sv. Trojice u Biskupiji – pravoslavna crkva

Pravoslavna crkva sv. Trojice (18. stoljeće) podignuta je na temeljima starohrvatske crkve Sv. Trojice iz 9. stoljeća. Oko crkve otkriveno je starohrvatsko groblje i fragmenti crkvenog namještaja iz 9. – 11. stoljeća, no zbog prisutnosti pravoslavnog groblja zabranjeno je arheološko istraživanje. Crkva je jednobrodna longitudinalna građevina koja na istoku završava polukružnom apsidom. Na zapadnoj je strani uz pročelje prislonjen zvonik koji služi kao ulaz u crkvu.

2.5.1.4. Ostala profana graditeljska baština

Ostala profana graditeljska baština

Na području grada Knina nalazi se niz mostova i mlinova od kulturno-povijesnog značaja. Mlinice (vodenice) su dio sustava predindustrijskih postrojenja koje svjedoče o tradicijskom načinu života sve do prve polovice 20. stoljeća. Najrasprostranjeniji tip dalmatinskih mlinova ima vodoravno mlinsko kolo (takozvanu kašikaru), na čije lopate - kašike - pada mlaz vode doveden žlijebom. Građevine kao takve nemaju arhitektonsko-umjetničku vrijednost, a pronalazimo ih i u široj okolici Knina, primjerice Kudin most na području Obrovca ili mlinica na Skradinskom buku.

Mostovi

Kameni most

Most se nalazi u mjestu Golubić, na putu prema zaseocima Reljani i Jerkovići, i premošćuje rijeku Butižnicu. Osnovni dio mosta je stariji dok su betonske konstrukcije ogradnih zidova recentne. Most ima jedan otvor polukružnog oblika. Građen je od lomljenog kamena dok je arhivolt svoda izveden iz pravilno klesanog kamena.

Most na rijeci Butižnici

Most se nalazi na prilazu mjestu Golubić (Grad Knin), a u blizini mosta nalazi se Vukovića mlinica. Smatra se da je izgrađen u 19. stoljeću. Most ima jedan luk, s bačvastim svodom izgrađenim od klesanog kamena, koji premošćuje širinu rijeke. Most je nekada imao kameno opločenje, a danas je kolnik asfaltiran. Parapet mosta također je naknadno izgrađen i nije u organskoj vezi s trupom mosta.

Mlinice

Kninski kraj oduvijek je poznat po bogatstvu vodom te je u jednom trenutku u povijesti zabilježeno postojanje čak 97 mlinica u njegovom širem području. Mlinice su pored svoje praktične svrhe (mljevenje žitarica) imale i važnu ulogu u društvenom životu stanovništva. Mještani su se u mlinicama sastajali, razmjenjivali informacije, prepričavali zgone i događaje. Do naših dana od mlinica je najčešće ostao samo trag u obliku porušenih zgrada i spomen na minula vremena.

Mlinice oko Knina koje su zaštićeno kulturno dobro prema Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske

Mlinica “Đurićeva”

Nalazi se u mjestu Polača (Grad Knin) te je izgrađena u 18. stoljeću od priklesanog kamena. Krov je na dvije vode s dijelom uz sljeme pokriven kamenim pločama, a uz strehu crijepom. Mlinica ima šest mlinova kašikara. Kašike su željezne.

Mlinica Radljevac (Tintorov mlin)

Nalazi se u mjestu Plavno (Grad Knin), na potoku Radiljevac, te potječe iz 19. stoljeća. Građena je od grubo priklesanog kamena s krovom na dvije vode pokrivenim kamenim pločama.

Mlinica u selu Krčić

Nalazi se u blizini mjesta Polača (Grad Knin), te je izgrađena u 18. stoljeću. Građena je od grubih klesanaca s vapnenim vezivom. Krov je na dvije vode, te je bio pokriven kamenim pločama. U mlinici se nalazi šest mlinova.

Mlinice koje nisu zaštićeno kulturno dobro prema registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, a kulturna su baština grada Knina i okolice

Zelenbabin mlin

Nalazi se u mjestu Golubić (Grad Knin), na rijeci Butižnici. Nepravilnog je oblika i građen od sedre. Razlikujemo dvije faze gradnje: najprije u 17. stoljeću te u 19. stoljeću kada je dograđen kat, kao stambeni prostor za mlinara.

Barišića mlinica "Donja mlinica"

Mlinica je smještena na rijeci Cetini te potječe iz 18. stoljeća. Građena je od klesanaca vezanih vapnom, a sačuvan je i krov, pokriven kamenim pločama. Zanimljiva je jednostavna forma dimnjaka, podignuta ploča na krovu, koja se naziva badža.

Gornja mlinica

Nalazi se ispod jednog od glavnih izvora rijeke Cetine te je izgrađena u 18. stoljeću. Sastoji se od 4 mlina kašikara, a uz gospodarski prostor za mljevenje brašna ima i stambeni prostor na katu, kao i prigradenu štalu. Građena je od kamena, s krovom od kamenih ploča.

Vukovića mlinica

Vukovića mlinica nalazi se na rijeci Cetini, na jednom od njenih izvora (Vukovića vrelu). Izgrađena je u 18. stoljeću. Sastoji se od šest mlinova kašikara, građena je od kamena s debelim zidovima. Krov je prekriven kamenim pločama, a uz samu zgradu mlinice prigradena je štala.

Mlinica u zaselku Kotluše

Mlinica je smještena na potoku. Nastala je kao suhozidna gradnja u 19. stoljeću. Zidovi su učvršćeni vapnom vjerojatno zbog izgradnje kata i betonskog krova. Sastoji se od dva mlina s drvenim kašikama.

Utvrde

U Kninu i okolici postoji znatan broj teže ili lakše pristupačnih utvrđenja, izgrađenih u srednjem i novom vijeku, koja su interesantna ne samo po svojoj umjetničkoj vrijednosti, već i kao toposi

oko kojih su se ispreplitale legende. Riječ je uglavnom o plemenitaškim utverdama, oko kojih su se u nekim slučajevima razvijale i varoši, tj. manja naselja. Samostalne građevine nemaju neku visoku umjetničku vrijednost - radi se o tipskoj arhitekturi plemenitaških gradova srednjeg i novog vijeka, ali su zanimljive kao cjelina. Problem je što je do većine ovih lokacija teško doći, osim u sklopu ciljane planinarske ture.

Utvrde koje su zaštićena kulturna dobra prema registru kulturnih dobara Republike Hrvatske

Utvrda Glavaš

Plemenitaška utvrda plemićke obitelji Nelipić, nastala u 15. stoljeću, igrala je prvenstveno ulogu u obrani od Osmanlija. Nalazi se kod sela Kijeva, sjeveroistočno od Vrlike, a izgrađena je na položaju prapovijesne gradine na padini Dinare. Izduženog je tlocrta te se dominantna kula nalazi na vanjskom obodu istočnog bedema. Prostorije utvrde organizirane su uokolo manjeg dvorišta.

Utvrda Trošenj

Nalazi se nedaleko sela Čučeva kod Kistanja te je nastala u 15. stoljeću. Ostaci Trošenja nalaze se unutar NP Krka, na samoj obali rijeke. Gradom su najprije vladali Šubići, dok je kasnije postao tursko utvrđenje; iz tog vremena potječu i ostaci okrugle kule koji su vidljivi i danas. Pored okrugle kule nalaze se i ostaci utvrđene zgrade čiji su podrumi služili kao tamnica, a vidljivi su i ostaci ranije, četvrtaste kule s manjim prozorima. Zabilježena su svjedočanstva o tome kako su zatvorenici s prozora tamnice bacani u provaliju za vrijeme turske vladavine. Građena je od nepravilnih klesanaca.

Utvrde koje nisu zaštićeno kulturno dobro prema registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, a kulturna su baština grada Knina i okolice

Kegaljgrad, Keglevića utvrda

Smještena s desne strane Zrmanje, u blizini Mokrog Polja. Srednjovjekovna utvrda obitelji Keglević, i vjerojatno njihov prvi utvrđeni grad, prvi put se spominje 1433. godine, ali je nastala vjerojatno još u 13. stoljeću. Utvrda je imala i varoš te je građena na tri različite visinske kote. Na jugozapadnoj padini nalaze se ostaci fortificiranog arhitektonskog kompleksa, dok se na

najvišem dijelu nalazi obrambena kula trokutastog tlocrta, s prislonjenom četverougaonom prostorijom.

Grad Nečven

Srednjovjekovna utvrda sagrađena je na samom rubu litice na lijevoj obali Krke, nasuprot gradu Trošenju. Bio je to prvotno dvor kneževa Nelipića, vlasnika čitavog prominsko-miljevačkog kraja. Nakon toga, 1421. godine, dolazi u posjed plemićke obitelji Martinušić. Početkom 16.stoljeća Nečven osvajaju Turci, u čijim rukama ostaje sve do 1688. godine. Turci su u utvrdu doveli vojnu posadu i pretvorili je u sjedište nahije, a potom sandžakata i kadiluka krčkoga. Nečven je zapaljen i napola porušen nakon odlaska Turaka.

Građanske kuće Knina

U samom gradu Kninu nalazi se nekoliko građanskih kuća nastalih u različito vrijeme (najstarija je vjerojatno nastala u turskom periodu), koje predstavljaju zaštićena kulturna dobra i mogu biti zanimljive posjetiteljima kao povijesni dokumenti, iako samostalno nemaju posebno visoku umjetničku vrijednost.

Kuća Krvavica

Kamena kuća sagrađena od grubo klesanog kamena s krovom na dvije vode, čiji suvremeni crijep odudara od originalnog krovišta (možda je bila riječ o pokrovu od kamenih ploča). Tipološki je jedinstvena na području grada Knina te se pretpostavlja da je izgrađena u osmanskom periodu.

Kuća Lovrić

Kuća Lovrić klasicistička je građevina na dva kata s kraja 19. stoljeća. Građena je od kamena i u cijelosti ožbukana s vanjske strane. Vidljivi su i tragovi bojanja, danas izgubljenog oslika. Najzanimljiviji dio građevine je glavno pročelje s balkonom sa secesijskom kovanom željeznom ogradom.

Kuća Petkušić

Kuća se sastoji od prizemlja i dva kata te je sagrađena od kamena. Potječe iz 19. stoljeća. Glavno pročelje je na zapadnoj strani s izvorno simetričnim rasporedom po pet prozorskih otvora s

kamenim pragovima na svakom katu. Glavni ulaz je kroz neostilski kameni portal iz 19. stoljeća s polukružnim završetkom i zaglavnim kamenom. Krovšte joj je drveno, četverovodno.

2.5.2. Nematerijalna kulturna baština

2.5.2.1. Zaštićena nematerijalna kulturna baština

Tablica 6. Zaštićena nematerijalna kulturna baština prema registru kulturnih dobara Republike Hrvatske

Reg.broj	Naziv
Z-4234	Glazbeni izričaj ojkanje s područja Dalmatinskog zaleđa
Z-4236	Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
Z-5652	Umijeće izrade ukrasnog veza građa/četverokuka
Z-6878	Umijeće suhozidne gradnje
P-5610	Meditranska prehrana na hrvatskom Jadranu

Izvor: Ministarstvo kulture

Glazbeni izričaj ojkanje s područja Dalmatinskog zaleđa

Ojkanje spada u nematerijalno kulturno dobro pod zaštitom UNESCO-a. Riječ je o glazbenom izričaju vezanom uz šire područje (Dalmatinsko zaleđe, Ravni Kotari, Bukovica, Podvelebitski kraj, Lika, Kordun i karlovački kraj). Ova vrsta tradicijskog pjevanja spada u najstarije poznate tipove pjevanja. Karakteristična je proizvodnja tona "iz grla", kao i potresanje glavom, a prepoznaje se posebice po slogu "oj" na kojem se izvode različiti ukrasi i tremori - po čemu je ojkanje i dobilo ime. Izvodi se solo ili uz pratnju drugog glasa, koji drži osnovni ton za kvartu ili tercu niže od onoga tko "treska". Na planu sadržaja riječ je najčešće o kraćim šaljivim rimama, ljubavnim napjevima i pjesmama posvećenima kraju.

Umijeće izrade ukrasnog veza građa/četverokuka

Ukrasni vez četverokuka vezan je uz područje zapadnog dijela Dinarida. Koristi se kao ukras na pojedinim dijelovima muške i ženske nošnje kao i na uporabnim predmetima, poput torbi i bisaga. Znanje je to i vještina koji se generacijski prenose kroz praksu nositelja. Prema sačuvanim etnografskim i drugim pisanim izvorima kao i samim predmetima, prisutnost građe u narodnom tekstilu datira se u razdoblje 19. i 20. stoljeća.

Nijemo kolo

Nijemo kolo posebna je vrsta plesa s područja Dalmatinske zagore, koje se izvodi bez glazbene pratnje (otud "nijemo") ili neovisno o njoj (kad glazbena pratnja postoji, to su ili neki tradicijski instrument poput dipli ili mijeha, ili ojkanje). Ples se izvodi u kolu koje se povremeno razbija u parove, ili se cijelo vrijeme pleše u parovima. Karakter nijemog kola varira od sela do sela, a često i na individualnoj razini ostavlja mnogo prostora isprobavanju i dokazivanju vještine. I danas je moguće naići na nijemo kolo u spontanim situacijama kao što su npr. poklade, sajmovi i svadbe. Upisano je na UNESCO-ov popis svjetske nematerijalne baštine.

Umijeće suhozidne gradnje

Umijeće suhozidne gradnje još je jedno od nematerijalnih kulturnih dobara upisanih na UNESCO-ovu listu svjetske baštine. Radi se o umijeću izrade kamenih konstrukcija bez upotrebe vezivnog materijala, koje se razvilo na području dinarskog krša, te širilo s intenzitetom naseljenosti i transformacije krša u svrhu poljoprivredne proizvodnje. Koristi se za izradu zaklona, putova i prepreka, a najčešće pri zaposjedanju novog zemljišta.

Meditranska prehrana na hrvatskom Jadranu

Meditranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa, upisana i na UNESCO-vu listu svjetske baštine, uvjetovana je ekološkim, klimatskim, povijesnim i kulturnim čimbenicima Mediterana. Ribarstvo i poljoprivreda su osnova, a osim u dijelu zaleđa, na navedenom području neizostavno je konzumiranje ribe i morskih plodova, no također i mesa (kozjeg, ovčjeg, svinjskog, peradi i dr.), a u nekim dijelovima i divljači. Raznoliko povrće, mahunarke, žitarice i razno samoniklo bilje dopunjavaju navedenu osnovu prehrane. Kako je

dosada umijeće pripreme tradicijskih jela, znanje i vještina proizvodnje, prerade ili ulova namirnica mahom spadalo u domenu prenošenja znanja usmenim putem, zajednice u novije vrijeme izrađuju raznovrsne zapise ovih umijeća. Mediteranska se prehrana u zajednicama hrvatskog Jadrana, njegove obale, otoka i dijela zaleđa svakodnevno živi i obnavlja u trenucima zajedničkoga blagovanja, ali ipak s izmjenama koje su nastale uslijed gospodarskih promjena.

2.5.2.2. Ostala nematerijalna kulturna baština

Kninska narodna nošnja

Kninski je kraj bio relativno konzervativan, te se narodna nošnja u nepromijenjenom obliku nosila kroz veći dio prve polovice dvadesetog stoljeća. Nošnje se razlikuju kod žena i muškaraca, te, dodatno, između udanih i neudanih žena. Osnova ženske narodne nošnje jest košulja načinjena od domaćeg platna, dužine tunike. Ona je bila vezena na prsima, ovratniku i rubovima rukava, kod djevojaka najčešće crvenom bojom, dok je kod udanih žena vez bio u crvenoj, modroj, crnoj i zelenoj; intenzivnije su boje nosile mlađe, a zagasitije starije žene. Ova se tunika, odnosno košulja, oko pada povezivala ukrašenim vunanim pojasom, takozvanom tkanicom. Preko košulje se nosila haljina, djevojačka redovno bijele boje, dok su udane žene nosile haljine u modroj ili crnoj. Na haljine se oblačio sadak, tj. vuneni haljetak, do bokova. Oko pasa žene su imale pregaču izvezenu geometrijskim motivima i ukrašenu resama, a imućnije su djevojke cijelu pregaču ukrašavale đerdanom, ušivenim zlatnicima, koji su služili kao indikator obiteljskog bogatstva i nosili se kao miraz u muževljev dom. Razlika se pokazivala i u pokrivalu za glavu: neudane žene nosile su crvenu kapu, dok su udane glavu pokrivala boščom, trokutaskom izvezenom maramom. Razlika u nošnji naglašava i društveni status i važnost udaje, te posebno rađanja koje slijedi nakon udaje, kod djevojaka iz kninskog kraja; u ovom duboko patrijarhalnom kraju udaja, majčinstvo i briga o domu predstavljale su jedinu mogućnost za djevojke. Muškarci su na glavi nosili prepoznatljivu crvenu kapicu ukrašenu crnim svilenim vezom, na tijelu košulju, preko koje krožet (prsluk) i gunjac. Posebno su na cijeni bili brkovi koji su se nosili vrlo dugi i prominentni, kao dokaz muškosti.

U Kninu i okolici postojala je tradicija tkanja dekorativnih tkanina, **kninskih tkanica**. Tkanica je materijal koji su u prošlosti žene tijekom zime tkale na svojim tkalačkim stanovima. To su niti (najčešće u bojama) koje su se slagale s motivima kninskog kraja. Od tkanica su se izrađivale torbe, pojasevi, tepisi i ostali upotrebni i ukrasni predmeti.

2.6. Kulturne institucije

Od kulturnih institucija po kojima je grad Knin prepoznatljiv ističu se **Kninski muzej i knjižnica Grada Knina**.

Kninski muzej je i turistički najzanimljivija institucija u Kninu, a smješten je u prostoru Kninske tvrđave. Rezultat je kontinuiranog rada Kninjana entuzijasta zaljubljenika u starine i kninsku tvrđavu; profesora Ilice, Paića i Živkovića. U njegovom stalnom postavu nalaze se etnografska, arheološka i galerijska zbirka. U njemu se izložbe održavaju tijekom cijele godine u prostoru crkve sv. Barbare, zaštitnice topništva, kao i galeriji Kninskog muzeja. Etnografsku zbirku čine predmeti iz kućne upotrebe, kao što su namještaj, pribor, rukotvorine, kao i narodne nošnje 19. i 20. stoljeća. Posebno su istaknuti predmeti koji služe preradi vune, iznimno važnoj privrednoj grani - poput grebena za češljanje vune, preslica i vretena, tkalački stanovi, kao i gotovi proizvodi. Osim prerade vune razvijena je i tradicija pletenja košara od vrbinom šiblja, te izrada glazbenih instrumenata (diple, gusle, ćurlike itd.); sve ovo je izloženo u zbirci. Arheološka zbirka je nažalost prilično siromašna u usporedbi s vrijednošću arheoloških lokaliteta i materijala pronađenih na kninskom području (što je bio i povod da fra Lujo Marun osnuje zbirku koja je najprije u Drugom svjetskom ratu izmještena kako bi se zaštitila, da bi naposljetku poslužila kao bazni fundus Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu). Ipak, sadržaj zbirke i dalje predstavlja zanimljiv arheološki materijal, od prapovijesti do srednjeg vijeka. U galerijskoj zbirci se nalaze umjetnička djela 19, 20. i 21. stoljeća. U okviru Kninskog muzeja djeluje i galerija, kao izložbeni prostor za privremene izložbe: kvaliteta programa, kao i popratni sadržaji, na iznimno je visokom nivou. Osim zbirki stalnog postava, muzej ima i dvije memorijalne sobe, posvećene akademiku Hrvoju Požaru i Nikici Slaviću, te zasebnu zbirku posvećenu Domovinskom ratu i vojno-redarstvenoj operaciji Oluja.

Knjižnica Kninskog muzeja sadrži preko 6.000 primjeraka znanstvene literature, koja obuhvaća područje muzeologije, povijesti, arheologije, povijesti umjetnosti, arhitekture, lingvistike i književnosti.

Narodna knjižnica Knin javna je gradska ustanova, koja osim svoje prvotne namjene provodi niz kulturnih aktivnosti, poput predstavljanja knjiga, projekcija, razgovora i slično.

2.7. Kulturne udruge

U gradu Kninu djeluje ukupno 26 udruga kulturne baštine;

- (1) Ogranak matice Hrvatske u Kninu,
- (2) Udruga za obrazovanje i znanost "Scientia Populo" Knin,
- (3) Udruga "ZvoniMir",
- (4) Likovna udruga Knin,
- (5) Udruga Bardi za poboljšanje kvalitete života,
- (6) Udruga Fort Design,
- (7) Udruga Dinara Reprezenta,
- (8) Glazbena udruga "Klapa Knin" Knin,
- (9) Aduro Projekti,
- (10) Kulturno-umjetničko društvo "Dositej Obradović" Knin,
- (11) Povijesna postrojba Kralja Dmitra Zvonimira,
- (12) Obrazovno-kulturna udruga "Porta", Knin,
- (13) Udruga za djecu i mlade "čarobni svijet",
- (14) Udruga Balkan Imperium,
- (15) Hrvatsko kulturno društvo Napredak Knin,
- (16) Kninsko starinarsko društvo,
- (17) Udruga hrvatskih ratnih veterana "Kninska bojna" Šibensko-kninske županije,
- (18) Udruga "Naše ognjište",
- (19) Srpsko kulturno-umjetničko društvo "Knin",
- (20) Udruga "razvojni put",
- (21) Društvo sportske rekreacije "Sport za sve" Knin,

- (22) Kulturno - umjetničko društvo "Kralj Zvonimir" Knin,
- (23) Udruga za promicanje ljudskih prava i političke kulture, poticanje razvoja lokalnih zajednica i transparentnog djelovanja lokalnih samouprava "Živim(o) Knin",
- (24) Udruga za kulturu i umjetnost Carza,
- (25) Fotoklub Knin,
- (26) Udruga kreativnog alternativnog razvoja kulture "Atribut".

Analizirajući djelokrug rada kulturnih udruga, razvidno je da se kulturne udruge u Gradu Kninu fokusiraju na promicanje različitih kulturnih vrednota, posebice onih koje su u direktnoj poveznici sa razvojem ili poviješću Grada Knina. Od specifičnih Udruga, primjerice, Ogranak Matice Hrvatske u Kninu, jedna od najstarijih udruga, koja datira iz 1996. godine, ima za cilj promicanje nacionalnog i kulturnog identiteta u područjima umjetničkog, znanstvenog i duhovnog stvaralaštva, gospodarstva i javnoga života te skrbi za društveni razvitak, s posebnim fokusom na Grad Knin. Nadalje, broj udruga koje svojim djelovanjem pokušavaju dati svoj doprinos u rješavanju nedovoljnog obrazovanja iz godine u godinu se povećava, putem ponude i apliciranja na fondove Europske unije, s ciljem ponude neformalnih programa obrazovanja, programa pomoći u učenju, cjeloživotnog učenja (Udruga za obrazovanje i znanost "Scientia populo" Knin), kao i daljnjeg razvoja lokalne zajednice (Udruga "Zvonimir"). u području daljnjeg razvoja i unapređenja kreativnog izražavanja i likovne kulture djeluju Likovna udruga Knin, Udruga Fort Design, Fotoklub Knin, koja je zadužena za organizaciju Fotodoručka pod Tvrđavom. Od ostalih udruga, po svojem specifičnom djelovanju i važnosti za razvoj Grada Knina ističu se "Povijesna postrojba kralja Dmitra Zvonimira", koja je izradila svoj status zahvaljujući organizaciji kultne manifestacije u Gradu Kninu, Zvonimirovi dani. U području proučavanja kulturnih i povijesnih znamenitosti, uz navedenu Udrugu, djeluje i Udruga Balkan Imperium, koja je poznata po organiziranju geoloških i arheoloških tura po gradu Kninu i okolici grada Knina. Udruga hrvatskih ratnih veterana "Kninska bojna" Šibensko-kninske županije skrbi za hrvatske branitelje pripadnike Kninske bojne, te za pružanje pravne pomoći svim hrvatskim braniteljima za ostvarivanje njihovih zakonom zagarantiranih prava kao stradalnicima iz Domovinskog rata, a svake godine obilježava

Obljetnicu Kninske bojne. Udruga Naše Ognjište okrenuta je ka samoodrživom ruralnom razvoju poticanjem građanskih inicijativa i realizacijom partnerstva s javnim sektorom u području kulture i tradicije, te socijalnih inovacija, usluga i skrbi. U području promicanja, razvitka i unapređenja masovne sportske rekreacije djeluje Društvo sportske rekreacije "sport za sve" Knin, dok Udruga kreativnog alternativnog razvoja kulture „Atribut“ spajanjem kulture i turizma doprinosi razvoju brenda Grada Knina, najviše putem organizacije GRRFESTA.

2.8. Ostale kulturne udruge

Od ostalih kulturnih udruga izdvajaju se Kulturno-umjetnička udruga „Strmica“, Udruga za zaštitu kulturne baštine „Fortica“, Karnevalska udruga Grada Knina i Udruga za djecu i mladež „Kninski kulturni mozaik“.

2.9. Kulturne manifestacije

U Gradu Kninu se održavaju razne kulturne i popularne manifestacije, koje predstavljaju potencijal koji se može iskoristiti i u turističke svrhe. Od kulturnih manifestacija, najistaknutije su sljedeće:

- *Zvonimirovi dani* – Zvonimirovi dani nastali su po završetku projekta mjuzikl „Kralj Zvonimir“. Bio je to trogodišnji projekt koji je financiralo Ministarstvo obrazovanja. Entuzijasti okupljeni u Kulturno-umjetničkom društvu Kralj Zvonimir nastavljaju njegovati ideju oživljene povijesti na Kninskoj tvrđavi u partnerstvu s Turističkom zajednicom grada Knina, Gradom Kninom i Kninskim muzejom od 2008. godine, upravo organizirajući ovu kulturno-povijesnu manifestaciju. Zvonimirovi dani se održavaju u lipnju na Kninskoj Tvrđavi. 2018. godine volonteri se izdvajaju u *Povijesnu postrojbu kralja Dmitra Zvonimira* – udrugu koja nastavlja s dosadašnjim partnerima – TZ Knin, Grad Knin i Kninski muzej, organizirati manifestaciju na kojoj sudjeluju viteške skupine iz Hrvatske,

Mađarske i Bosne i Hercegovine. U 2018. godini, pokrenut je i Mali Zvonimirov dan uz sudjelovanje malih vitezova iz drugih krajeva Hrvatske.

- *Obilježavanje obljetnice Kninske bojne* – Udruga hrvatskih ratnih veterana "Kninska bojna" Šibensko-kninske županije svake godine obilježava svoju godišnjicu osnutka samostalne domobranske bojne, koja je za vrijeme Domovinskog rada djelovala na gotovo cijelom području dalmatinskog zaleđa, a posebnu ulogu su njezini borci imali u pripremi „Oluje“.
- *Smotra folklor "Knin, 5. kolovoz"* – Organizator ove kulturne manifestacije je Hrvatsko kulturno društvo Napredak Knin, čiji je cilj očuvanje i njegovanje običaja hrvatske kulture, nakladništvo i pomaganje izdavanja zbirki i knjiga te aktivno sudjelovanje u kulturnim manifestacijama grada Knina. Društvo je inicijator smotre folklor "Knin, 5. kolovoz" kulturne manifestacije koja se održava već 11 godina u Gradu Kninu.
- *Europska noć kazališta u Kninu* – kulturna je manifestacija nastala u organizaciji Hrvatskog kulturnog društva Napredak Knin i Povijesne postrojbe kralja Dmitra Zvonimira. Tijekom dvogodišnje manifestacije, izvode se različite kazališne predstave i glazbeni eventi.
- *Fotodoručak pod Tvrđavom* – kulturna manifestacija u organizaciji Pučkog otvorenog učilišta Knin i Likovne udruge Knin, koja okuplja ponajbolje amaterske fotografe iz raznih dijelova Hrvatske, a sve više i iz inozemstva. Tijekom Fotodoručka, fotografi amateri svojim fotoaparatom bilježe trenutke na više različitih lokacija: na Kninskoj tvrđavi, Krčiću, slapu Manojlovac i Brljanskom jezeru.
- *GRR Fest* – cilj je ove godišnje manifestacije promocija alternativne glazbe i umjetnosti u gradu Kninu. Prvih 9 godina, festival su organizirali pojedinci okupljeni oko kluba A3 iz Knina. Od 2018. godine, organizaciju festivala je preuzela udruga Atribut, koja je nastala na idejnim i stvaralačkim temeljima sada već kulturnog kluba A3, a čiji je to glavni projekt. U zadnjih 13 godina u Kninu klub je organizirao preko 300 koncerata glazbenika iz Hrvatske ali i iz mnogih drugih

zemalja poput Australije, SAD-a, Francuske, Njemačke, Slovenije, Meksika, Argentine, Srbije, Mađarske, Engleske, Bosne i Hercegovine, Švicarske, Kosova, uz brojne izložbe, književne promocije, večeri *stand up* komedije i kazališne komade.

- *King Fest* – organizator Festivala Kraljevskog grada je udruga Dinara Reprezenta. Cilj je dvodnevnog glazbenog festivala koji se održava na Kninskoj tvrđavi promocija domaće i strane glazbene scene.
- Festival ruralne Kulture (FRK) manifestacija je koju je godinama organizirala Ekološka udruga "Krka" Knin. Cilj je FRK projekta promocija prirodnih i kulturnih vrijednosti Knina (rijeka Krka, slap Krčić, Kninska tvrđava...).

2.10. Legende i priče

Legende i priče s područja Knina imaju dugu i zanimljivu povijest. Na tom prostoru su se kroz povijest miješali razni narodi i vjere. Većina običaja koji su tu zabilježeni tijekom 18. i 19. stoljeća došli su na ovo područje s Morlacima, tj. Vlasima koji se u ovo područje naseljavaju nakon oslobođenja od Turaka. Neke priče, poput legende o Vladislavi Nelipčić (Nelipić), vuku korijenje još iz srednjeg vijeka. Legenda o kralju Zvonimiru isto potječe iz toga razdoblja.

Kletva kralja Zvonimira

Kralj Dmitar Zvonimir zapamćen je kao dobar kralj pod čijom je vlasti cvjetalo blagostanje. Jednoga dana on dobiva poziv od bizantskog cara i rimskog pape da povede narod u križarski pohod. Saziva veliki feudalni sabor na lokaciju arheološkog lokaliteta Kapitul, na kojem se vlastela pobuni protiv odlaska u rat; na koncu ga napadnu i rane. Umirući, Zvonimir proklinje narod kletvom "Dabogda više nikad ne imali kralja svoje krvi".

Ratnica Vladislava

Vladislava je bila supruga Ivana Nelipića, poznatog feudalca iz 14. stoljeća. Nakon njegove smrti nastavila je samostalno vladati, te ju je bio glas divlje ratnice pred čijim su mačem strepili i

plemići i kmetovi. Od smrti vojvode Nelipića u banicu se zagledao Vlastelić Stanislav Ljubotić. Vladislava je bila stasita i otmjena žena, dok je Stanislav bio niskog rasta i neugledna izgleda. Vladislava mu nije uzvratila ljubav. Stanislav ju je slijedio kuda god bi ona prolazila sa svojom Crnom četom. Banica Vladislava navodno je bila zaljubljena u bana bosanskoga, koji nije bio zainteresiran za njenu ljubav, već za njene posjede, a braneći svoje vlastelinstvo, u okršaju ga je vlastoručno ubila.

Umirući Bošnjak joj je rekao: „Banice, nikada ne bih mogao ljubiti vašu drskost. Vi ste moja najdublja ravnodušnost. Odlazim s ovoga svijeta, a vi ćete umrijeti nevoljeni i sami.“. Banica je pogledala oko sebe i u grmlju je ugledala Vlastelića Stanislava, izvuče oštricu iz Banovih prsiju, poljubi vrh i zarije je sebi u srce. Posljednji pogled je uputila prema Kninu, Nečvenu i Ključu i sunovratila se u jamu Babadolsku.

Vlastelić je na uzvisini položio tijela Banice i Bana. Nakon što je to uradio, krenuo je u obližnje vinograde i tu je počeo kopati bunar kao svoju pokoru. Nakon što ga je dovoljno duboko iskopao, počne plakati i plakati na rubu bunara. Suze su se počele prelijevati preko ruba bunara. U tom ludilu skliznuo je u bunar i utopio se. Sluge su bunaru dale ime Rakovača. Iz tog bunara natapali su se vinogradi i davali najbolji Debit. Legenda još živi i danas. Banica ponekad Križevim njivama, pojavi se na Nečvenskom megdanu i s visina grada Knina gleda okolni svijet.

Ljubavni kuk

Ljubavni kuk naziv je stijene koja se nalazi na jugoistočnom dijelu Kninske tvrđave. Legenda kaže da se od tamo bacila lokalna djevojka, kršćanka, koja se bila zaljubila u Osmanliju. U toj verziji zabranjene ljubavi njeni roditelji nisu mogli dopustiti međuvjersku ljubav. Djevojka, shrvana zabranom, se popela na visoku stijenu ispod jugozapadnog dijela tvrđave, blizu Marunuše i bacila se s nje. Od tada se ta stijena zove ljubavni kuk, a bršljan koji tamo raste oblikuje figure koje izgledaju kao dva plamteća srca.

Bulin most

Između brda Spas i Žagrovica nalazi se Bulin most. Prema legendi, Turkinja Bula se zagledala u nekog „kršćanskog junaka“, no njezin ga je brat ubio u borbi. Ona se žalosna utopila i po njoj se taj most naziva Bulin most.

Stijene Uzdah

Prema jednoj legendi, kod izvora rijeke Marčinkovac nalazi se prolaz prema tajnom podzemnom jezeru. Nedaleko od toga se nalaze se stijene nazvane Uzdah – kamen koje čuvaju je prolaz prema jezeru. O tom jezeru postoje razne basne. Jedna govori kako je fratar Kesica, istjeravši Turke iz Drniša, gonio ih sve do jezera i mnoge od njih u njemu utopio.

Vampiri, vještice, vile i vukodlaci

Kninski je kraj poznat po vrlo raširenom vjerovanju u različita nadnaravna bića, posebice vampire, vještice, vile i vukodlake. Kroz kronike, pisma i putopise provlače se spomeni različitih događaja, vjerovanja i običaja: kupanja djece u jezeru da ih izliječi jezerska vila, priča o mladiću kojemu su vještice ukrale srce, a koju prepričava fratar koji tvrdi da je sve to na svoje oči vidio, te ih natjerao da mu srce vrate. Navodno je postojao i običaj da kad umre čovjek za kojeg misle da bi mogao postati vampir ili vukodlak, njegovo tijelo izbodu iglama kako bi spriječili preobrazbu. Vještice su u narodnoj predaji stare žene s opasnim moćima, a zapravo su utjelovljavale tajno znanje o ljekovitim travama koje se prenosilo s koljena na koljeno. Predodžba o vilama bila je ona o mladim, lijepim i divljim djevojkama koje je moguće zamoliti za pomoć kod ljubavnih jada - što je također čest arhetip, naličje arhetipa vještice. U predanju su postojali i orci: magarci kratkog repa i bez ušiju koji mogu letjeti bez krila, nastali od pometene prašine u kućama, a otimaju ljude i odvođe ih na vrhove planina. Više je legendi koje govore kako na brdu Spas, na Dinari i na okolnim brdima obitavaju vile koje po noći pjevaju i plešu; ponekad znaju oteti pokojeg smrtnika pa se s njime zabavljaju po nekoliko dana i nakon toga ga vrate natrag.

2.11. Običaji

Romansa između dvoje mladih bi započinjala **ljubljenjem**. Morlačke (kninske) djevojke bi usput poljubile mladića koji bi im se svidio. Nekada bi se i svi mladići i djevojke (i staro i mlado) međusobno ljubili obično nekim crkvenim blagdanom. U vrijeme blagdana bi se ponekad desila i neka igra rukama koja bi se u to vrijeme smatrala neprimjerenom.

Ako bi Morlak bio zaljubljen u djevojku koja nije bila zaljubljena u njega, znao bi ju oteti ili obeščastiti. Oteta djevojka bi se žestoko branila, jer su žene iz ovoga kraja po snazi ravne muškarcima. Djevojka bi nekada sama odredila vrijeme i mjesto otmice kako bi se riješila prosaca kojima se možda ranije obećala ili primala kakav poklon od njih.

Zanimljiv je bio **običaj na svadbama**. Kum bi se navečer povukao s mladencima u posebnu prostoriju. Tamo bi se mladenci svukli pred njime. Kum je u davna vremena imao pravo poljubiti mladu koliko god puta je želio i gdje je želio, ali u 18. stoljeću toga više nije bilo. Kum bi se, pošto bi se mladenci svukli, povukao izvan prostorije i prisluškivao je. Njegova dužnost je bila da javi kako je prošla prva bračna noć svatovima. Ako bi sve bilo u redu pucao bi iz samokresa, a svatovi bi mu jednako uzvratili.

Običaj **loparenja** je jedan okrutan običaj iz prošlih vremena. Starce koji više ne bi mogli pridonositi zajednici njihovi su potomci ritualno usmrćivali. Stavili bi im na glavu pogaču, a onda bi ih maljem usmrtili. Po običaju sin je tako usmrtio oca, a to je gledao njegov sin da zna kako postupiti kad za to dođe vrijeme.

Na dan sv. Ilije narod bi na konjima i mazgama donosio bolesnu djecu na vrh Šator planine gdje se nalazilo čudotvorno jezero. U tom jezeru roditelji bi po noći kupali bolesnu djecu da ih tamo izliječi „čudotvorna vila koja po noći poleti, a za njom aždaja, pa kako vila preleti planinu Dinaru i ode na more tako i djeca ozdrave i bit će dobar urod na njihovim poljima“.

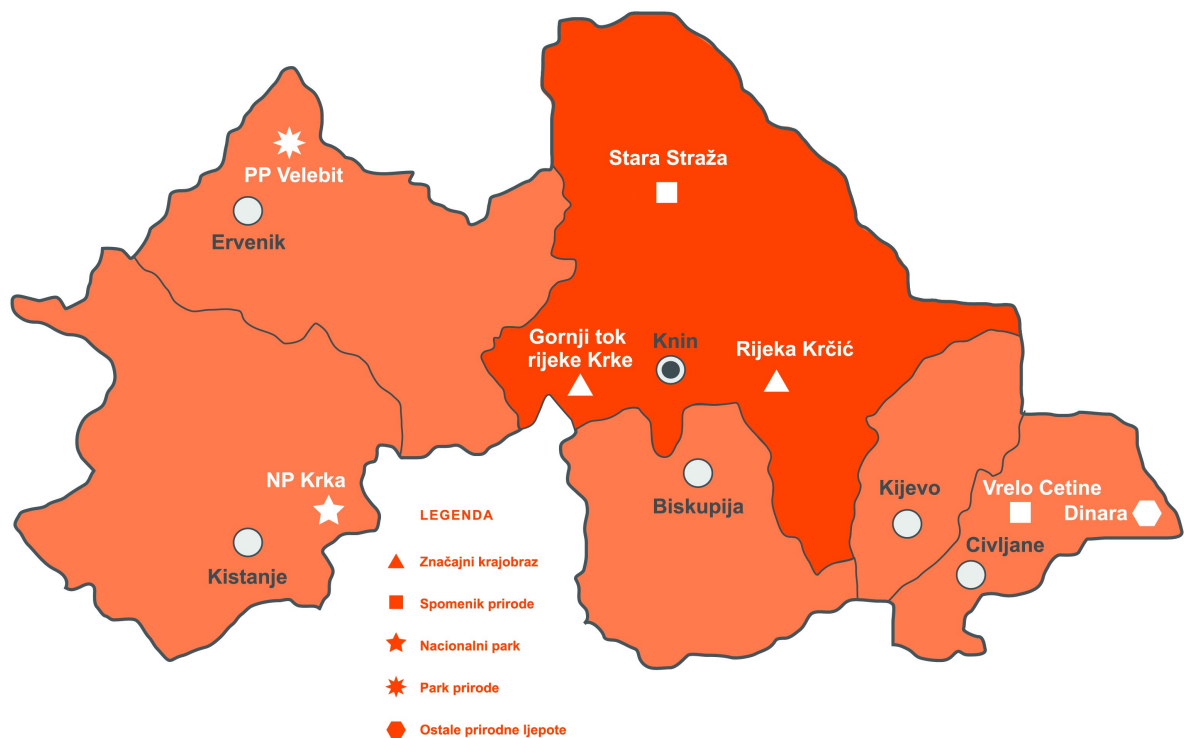
2.12. Prirodna baština

Grad Knin i okolicu krasi krajobrazna raznolikost, od gornjeg toka rijeke Krke, slapa Krčić, vrela Cetine, speleoloških jama i špilja, Stare straže (geološkog spomenika prirode), Nacionalnog parka Krka, Parka prirode Velebit do najvišeg vrha u Hrvatskoj na Dinari (*Karta 2.*).

Grad Knin se smjestio na sedam rijeka, uz rijeku Krku, to su: Butižnica, Orašnica, Kosovčica, Krčić, Radljevac i Marčinkovac. Okružen je s devet planina - Orlovicom, Ilicom, Plješevicom, Bukovcem, Badnjom, Dinarom, Kozjakom, Svilajom i Prominom.

Pored dva zaštićena krajobraza, dio područja Knina i okolice je pod mrežom Natura 2000, ekološkom mrežom sastavljenom od područja važnih za očuvanje ugroženih vrsta i stanišnih tipova Europske unije.

Karta 2. Prirodna baština

2.12.1. Zaštićena područja

2.12.1.1. Značajni krajobrazi

Rijeka Krčić

Rijeka Krčić zaštićena je od 1964. godine i s rijekom Krkom čini jedinstveni hidrografski sustav krško – hidrografskih i morfoloških fenomena. Izvire u podnožju Dinare na 375 m nadmorske visine i dugačka je oko 10 kilometara. Krčić je u morfogenetskom pogledu izvorište rijeke Krke.

Otvaranjem novih vertikalnih pukotina u toku Krčića smanjilo se površinsko protjecanje vode a rijeka se postupno pretvorila u periodičnu tekućicu. Rijeka Krčić sada je prva pritoka rijeke Krke, a na svom toku tvori tri slapa. Duga je oko 10,5 km. Krčić ima sve osobitosti planinske rijeke i odlikuje se raznolikošću staništa, dubokim i slikovitim kanjonom, koji u svom završnom dijelu obiluje geološkim slojevima koji datiraju iz razdoblja trijasa i jure. Ima tri slapa: prvi slap je bezimena sedrena pregrada visine, drugi je Mali buk, a treći je Topoljski buk, Krčića slap ili Veliki buk. Ova kratka rijeka ima i petnaestak speleoloških jama i špilja u iskonski očuvanom krajobrazu. Uz tok Krčića smješteno je nekoliko urušenih vodenica, a uz rijeku postoji staza koja vodi od izvora rijeke Krke u dužinu od 15 km, izgrađena je za vrijeme Napoleona, a rekonstruirana u doba Austro-ugarske monarhije. Staza je u ugodnom ambijentu kanjona, uz tok krške ljepotice koja presušuje tijekom ljeta te stvara predivne sedrene kanjoning staze.

Gornji tok rijeke Krke

Značajni krajobraz Krka - gornji tok (zaštićen od rujna 1968. godine) proteže se od izvora Krke – Topoljskog buka, u dužini od 10 km, do Nacionalnog parka Krka. U okviru zaštićenog područja nalazi se izvor rijeke, smješten u podnožju planine Dinare, tri i pol kilometra sjeveroistočno od Knina podno 22 m, visokog zimi bučnog a ljeti bezvodnog, Topoljskog slapa, Velikog buka ili Krčića slapa. Sastoji od tri stalna izvora: Glavnog izvora, Malog izvora i Trećeg izvora. Treći izvor daje oko 3-5% ukupne vode izvora Krke, Mali izvor oko 10-15% a najizdašniji, Glavni izvor oko 80-95%.

Prvi dio toka rijeke Krke prolazi kroz Kninsko polje do samog grada Knina, dok drugi dio toka ima kanjonski karakter.

Na prva 4 km toka rijeka Krka prima tri pritoke: Kosovčicu (12,5 km), Orašnicu (5,3 km) i Butižnicu (39 km). Rijeka Butižnica izvire u planinskom području najsjevernijeg dijela slijeva Krke i najizdašnija je njezina pritoka.

2.12.1.2. Spomenici prirode

Stara straža

Geološki spomenik prirode Stara Straža, smješten nekoliko kilometara od Knina, zaštićen je od 1961. godine. Profil dužine oko 30 i visine oko 5 m na kojem su dobro razvijeni i izraženi slojevi jurske i kredne starosti. Ovaj lokalitet je važan po karakterističnim profilima, i to paleontološkim, mineraloškim, petrografskim i sedimentološkim.

Upravo stoga je ovaj lokalitet zanimljiv kao poligon za učenje geoloških pojmova – osnovnih strukturnih elemenata u stijenama.

Vrelo Cetine

Hidrološki spomenik prirode zaštićen od 1972. godine. Nalazi se podno Dinare na prosječnoj nadmorskoj visini od 380 m, na sjeverozapadnom dijelu Cetinskog polja, nedaleko Vrlike. Vrela rijeke Cetine, uključujući prvih 200 metara toka, sastoje se od nekoliko vrela koja su nastavci izoliranih podzemnih tokova Dinarskog masiva što u dodiru s nepropusnim laporima izbijaju na površinu. Tri su glavna vrela: Veliko ili Cetina vrilo, Vukovića vrilo i Batića vrilo. Imaju jedinstvenu bistrinu i modrozelenu boju te se ubrajaju među najljepša krška vrela Hrvatske. Veliko vrilo ili izvor Glavaš potopljeni je speleološki objekt istražen do dubine 115 metara. U blizini se nalaze ostaci crkve Sv. Spasa.

2.12.1.3. Nacionalni park

NP Krka

Nacionalni park "Krka" smješten je na području Šibensko-kninske županije i obuhvaća površinu od 109 km² najljepšeg toka rijeke Krke i donji tok rijeke Čikole. Krka je najznačajnija rijeka u tom području. Izvire nedaleko od Knina, a nakon 72,5 km utječe u Jadransko more. Površina porječja je 2.083 kilometra kvadratna. Krka teče Podinarjem, Kninskim poljem, Prominom, Bukovicom, šibenskom Zagorom i šibenskim primorjem; ima sedam slapova: Miljacka, Rošnjak, Brljan, Manojlovački slapovi, Bilušića buk, Roški slap i Skradinski buk, najveću sedrenu barijeru u Europi.

Bilušića buk

Prvi je od sedam slapova na toku rijeke Krke. Današnji izgled slapa i vodotoka izmijenjen je u četiri navrata miniranjem radi sprječavanja poplava u Kninskom polju (1834., 1895., 1953. i 1954. god.). Zahvatima se snizila razina vode uzvodnog toka zbog čega je presušilo Bobodolsko jezero. Od sedrenih oblika Bilušića buk obiluje bradama i polušpiljama. Nizvodno od slapa nalazimo brojne barijerice, a neposredno ispod njih sedrene pragove i otočiće. Izvan današnjeg vodotoka može se vidjeti odlično sačuvana i izuzetno atraktivna “mrtva sedra”. Između sedrenih stepenica malo je jezerce. Nizvodno od donje stepenice rijeka se širi, a tok smiruje. Slapište je okruženo bujnim submediteranskim raslinjem i gustim vrbicama. Uz tok rijeke nekoliko je malenih polja u kojima se sadi povrće. Od brojnih mlinova, stupa i valjavica danas su na slapu očuvana samo dva mlina i jedna valjavica.

Manojlovački slapovi

Najviši i najljepši slap rijeke Krke. Slap se sastoji od niza sedrenih barijera ukupne visine 59,6 m s najvećom barijerom visine 32,2 m. Dužina slapa je oko 500, a širina oko 80 metara. Od sedrenih tvorevina na slapu najviše su zastupljene brade, špilje i polušpilje. Kanjon oko slapa obrastao je bogatim submediteranskim raslinjem, a uz tok rijeke nalaze se mala polja i pašnjaci. U podnožju slapova vidljive su ruševine napuštenih mlinova. Slap je, kao i Brljan, u toplom dijelu godine suh jer mu vodu uzima akumulacija obližnje hidroelektrane “Miljacka”.

Brljan

Dva kilometra nizvodno od Bilušića buka, na izlazu iz kanjona, Krka se proširuje u 400 m široko i 1.300 m dugo Ćorića jezero (Bjelober, Brljansko jezero). Jezero je nastalo manjim dijelom rastom sedrene barijere slapa Brljana, a većim dijelom radi gradnje betonske brane akumulacije Brljan za potrebe hidroelektrane “Miljacke”. Voda jezera prelijeva se preko slapa Brljana samo za visokih voda jer se voda prokopanim tunelom odvodi do hidroelektrane. Dužina sedrene barijere slapa Brljana je oko 300 m, širina oko 180 m, a ukupan pad 15,5 m. Najljepši je u proljeće kada zazeleni, a bujna vegetacija još ne zakrili sedrene kaskade.

NP Krka ima 11 jezera, od kojih su najpoznatije Visovačko, Prukljansko, Mali i Veliki golubinjak. Ima ukupno i 8 otoka, od kojih je najpoznatiji Visovac na kojem je franjevački samostan iz 1576. stoljeća. Crkva i Franjevci su bili jedini crkveni red koji je imao dozvolu katoličkog djelovanja na

prostoru Osmanskog Carstva. Prvi spomen franjevac na Visovcu datira iz 14. stoljeća. Uz franjevački samostan na otoku Visovcu, na području NP Krka izdvaja se i Manastir sv. Arhanđela smješten je u Carigradskoj dragi, kao važan primjer sakralne baštine.

Nacionalni park obuhvaća područje od 75 km kanjona rijeke Krke. Uz raznolik i slikovit biljni svijet sa 1.186 svojti, područje je to bogate kulturno-povijesne baštine koju čine arheološki lokaliteti, srednjovjekovne utvrde, spomenici tradicijskog graditeljstva, spomenici sakralne baštine i spomenici industrijske baštine.

2.12.1.4. Park prirode

Park prirode Velebit

Park prirode Velebit najznačajnije je endemsko čvorište flore i kopnene faune u Republici Hrvatskoj. Na Velebitu su zabilježene 1.854 biljne svojte, od kojih je 79 endema. Njihova su staništa stijene i točila na zapadnoj padini Velebita, špilje i predio uz rijeke Krupu i Zrmanju te planinski travnjaci i pašnjaci. Velebit je prepun kraških fenomena, prirodnih vrijednosti poput neobičnih stijena, divljih kanjona, dubokih jama i špilja, a poznat je po endemima kao što su velebitska degenija, dugonogi šišmiš i mnogi drugi. Zbog posebne prirodne vrijednosti, 1978. godine UNESCO je Velebit uvrstio u međunarodnu mrežu rezervata biosfere.

2.12.2. Ostala prirodna baština

Dinara

Dinara je najviša planina u Hrvatskoj koja se pruža u smjeru sjeverozapad-jugoistok u duljini od 84 km, a nalazi se istočno od Knina. Osobito je lijepa planina čija impozantna jugozapadna stijena, visoka nekoliko stotina metara i prošarana bezbrojnim vodoravnim prugama, privlači pogledate prolaznika i putnika.

Po njoj je ime dobio masiv koji se proteže od Slovenije do Albanije iako je u davniini ta planina nosila naziv Adrion oros. Dinaridi su poznati kao tipično područje dubokog krša s oštrim krškim oblicima, oskudicom vode, siromašnom vegetacijom i razmjerno surovom klimom.

Prirodna svojstva Dinare su slična planinama Dalmacije. Unatoč blizini mora, mediteranski su utjecaji neznatni, a klima oštra, planinska i s velikim dnevnim temperaturnim kolebanjima. Za vedrih ljetnih noći živa se zna spustiti do ledišta, a i mraz je česta pojava.

Dinara je i prirodna granica Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Najviši vrh Dinare je 1.913 metra visok vrh Troglav u BiH. Drugi po veličini je vrh Dinara od 1.831 metra u Republici Hrvatskoj koji je ujedno i najviši vrh u RH. Dinara je razvođe rijeka Cetine i Krke, ali na njoj nema niti jedne tekućice. U podnožju izvire rijeka Krčić.

Šarena jezera

se nalaze na sjeveroistočnom dijelu Kosovog polja. Sastoje se od pet jezera i dva vrela, dubina im je oko 11 metara i bogata su ribom (šaran, amur, štika, linjak, ilirski klen, drlja i potočna pastrva).

Burumska jezera

Burumska jezera su smješteno je istočno od Knina, nedaleko od ceste prema Splitu i rijeke Krke. Prosječna im je dubina oko 5 metara, a nastanjena su šaranima, amurima, štukama, linjakom, ilirskim klenom i drljom.

2.13. Fauna i flora

Fauna

Ihtiofauna Gornjeg toka rijeke Krke

Zlousta (hrvatski endem, u kategoriji kritično ugrožene svojte), glavatica, ilirski klen (endem jadranskog slijeva), zрманjski klen (hrvatski endem, u kategoriji osjetljive svojte), koljuška, oštrulj, dalmatinska gaovica

Gornji tok rijeke Krke stanište je vidre (*Lutra lutra*), svojte ugrožene u europskim razmjerima.

Ihtiofauna rijeke Cetine

Cetinski vijun, cetinska ukliva, ilirski klen, oštrulj, riječna babica, potočna pastrva

POVS Područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove

HR5000028 Dinara

Kukci

Četeveropjegava strizibuba/cvilidreta, mirišljavi samotar, dalmatinski okaš, alpska rozalija, damonov plavac, velebitski apolon, veliki gorski plavac, jantarni strijelac

Sisavci

Sivi vuk, dinarski voluhar, oštrouhi šišmiš, veliki šišmiš, južni potkovernjak, smeđi medvjed

Gmizavci

Planinski žutokrug

HR2000917 Krčić

Kukci

Jezerski regoč, dalmatinski okaš

Sisavci

Južni potkovernjak, veliki potkovernjak

HR2001400 Orašnica

Beskralježnjaci

Potočni rak

HR2001068 Radljevac

Beskralježnjaci

Potočni rak

POP Područje očuvanja značajno za ptice

HR1000028 Dinara

Ptice

Jarebica kamenjarka, primorska trepteljka, suri orao, sova ušara, kratkoprsta ševa, leganj mrčnjak, orao zmijar, eja strnjarica, planinski djetlić, crna žuna, vrtna strnadica, sivi sokol, rusi svračak, sivi svračak, šumska ševa, siva žuna, pjegava grmuša, planinska ševa

HR1000026 Krka i okolni plato

Crnoprugati trstenjak

Vodomar, jarebica kamenjarka, patka žličarka, kržulja, patka zviždara, divlja patka, patka pupčanica, trepteljka žvrljinka, suri orao, glavata patka, krunasta patka, bukavac nebogled, sova ušara, ćukavica, kratkoprsta ševa, leganj mračnjak, orao zmijar, eja močvarnica, eja strnjarica, crvenokljuni labud, crvenoglavni djetlić, mala bijela čaplja, vrtna strnadica, mali sokol, sivi sokol, crna liska, srednji plijenor, planinski orao, voljić maslinar, čapljica voljak, rusi svračak, sivi svračak, ševa krunica, velika ševa, bukoč, škanjac osaš, mali vranac, siva štijoka, riđa štijoka, štijoka kusica, kokošica, pjegava grmuša, mala prutka

Flora

Vegetaciju grada Knina čine submediteranske šumske zajednice hrasta medunca, šume crnog bora na dolomitskoj podlozi, suhi travnjaci, dračici, obrađivane površine i površine u sukcesiji šume (prirodni povratak šume na napuštena područja), vegetacija riječnih tokova uz Krku, kao i vegetacija ruderalnih zajednica i urbanih područja.

Značajne šumske svojte su hrast medunac (*Quercus pubescens*), crni bor (*Pinus nigra*), crni jasen (*Fraxinus ornus*), crni grab (*Ostrya carpinifolia*), bijeli grab (*Carpinus orientalis*), poljski javor (*Acer campestre*), koprivić (*Celtis australis*), smokva (*Ficus carica*), bijeli dud (*Morus alba*), bijela i crvena vrba (*Salix alba*, *Salix purpurea*), bijela topola (*Populus alba*) te unesena svojta pajasen (*Ailanthus altissima*).

Među značajnijim svojtama šikara navedimo draču (*Paliurus spina-christi*), grmoliki grašar (*Cornilla emerus*), rašeljku (*Prunus mahaleb*), plemenitu pavitinu (*Clematis flammula*), primorsku kupinu (*Rubus ulmifolium*), šmriku (*Juniperus oxycedrus*).

Od zaštićenih svojti spomenimo ilirsku peruniku (*Iris illyrica*), močvarnu peruniku (*Iris pseudacorus*), jadranski lastavičnjak (*Vincetoxicum hirundinara* subsp. *adriaticum*), pčelinu kokicu (*Ophrys apifera*), močvarni kaćun (*Orchis laxiflora* ssp. *palustris*).

Popis flore grada Knina nalazi se u *Prilogu 2*.

2.14. Udruge prirodne baštine

U gradu Kninu djeluju ukupno tri udruge prirodne baštine: (1) Planinarsko društvo "Troglav"; (2) Hrvatsko planinarsko društvo „Dinara“ – Knin; (3) Ekološka udruga „Krka“ Knin. Cilj je Udruge Planinarsko društvo „Troglav“ njegovanje i razvijanje planinarskih vještina i rekreacije, jačanje ljubavi prema prirodi, čovjeku, zaštiti čovjekove okoline, te očuvanju kulturno povijesnih spomenika u prirodi. Hrvatsko planinarsko društvo „Dinara“ – Knin ima za djelatnost pokretanje i organiziranje djelatnosti na zaštiti i unaprjeđenju planinske prirode i čovjekove okoline; razvijanje tjelesnih aktivnosti koje se organizirano izvode radi unaprjeđivanja zdravlja i rekreacije; organiziranje izleta, pohoda, tura, susreta, sletova, ekspedicija, logorovanja i

planinarskih natjecanja, te drugih planinarskih manifestacija; organiziranje izgradnje, uređenja, obilježavanja, čuvanja i održavanja planinarskih staza i veznih putova; sudjelovanje u natjecateljskim športovima (orijentacijsko trčanje i športsko penjanje). Od udruga prirodne baštine posebno se ističe Ekološka udruga „Krka“ Knin, koja je osnovana s ciljem očuvanja i zaštite okoliša na širem području Grada Knina. Osnovni sadržaj djelatnosti udruge je: promicanje prirodnih posebnosti Grada Knina i okolice te izvora i toka rijeke Krke. Najvažnija manifestacija ove udruge je Festival ruralne kulture (FRK). Cilj projekta FRK je promocija prirodnih i kulturnih vrijednosti Knina (rijeka Krka, slap Krčić, kninska tvrđava...) koji ima idealne uvjete za razvoj seoskog turizma, ali koje na žalost nisu prepoznati. Putem akcija čišćenja, turističkog obilaska mjesta, izlaganja proizvoda i usluga, na štandovima, tematski radionica, sportskih sadržaja i kulturnog programa Udruga želi upoznati širu javnost o ljepotama i mogućnostima Knina, ali isto tako potaknuti građane Knina na aktiviranje za turistički razvoj područja te samozapošljavanje.

2.15. Manifestacije udruge prirodne baštine

Festival Ruralne Kulture (FRK) manifestacija je koju organizira Ekološka udruga "Krka" Knin. Cilj je FRK projekta promocija prirodnih i kulturnih vrijednosti Knina (rijeka Krka, slap Krčić, Kninska tvrđava...). Putem akcija čišćenja, turističkog obilaska mjesta, izlaganja proizvoda i usluga, na štandovima, tematskih radionica, sportskih sadržaja i kulturnog programa Udruga upoznaje širu javnost o ljepotama i mogućnostima Knina, a ujedno potiče i samozapošljavanje.

2.16. Javne ustanove prirodne baštine

Javna ustanova "Nacionalni park Krka" ustanova je koja upravlja Nacionalnim parkom Krka. Djelatnost Ustanove je zaštita, održavanje i promicanje nacionalnog parka u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanja neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara, nadziranje provođenja uvjeta i mjera zaštite prirode na području kojim upravljaju te sudjelovanje u prikupljanju podataka u svrhu praćenja stanja očuvanosti prirode (monitoring).

Javna ustanova "Park prirode Velebit" ustanova je koja upravlja Parkom prirode Velebit. Djelatnost Ustanove je zaštita, održavanje i promicanje parka prirode u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanja neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara, nadziranje provođenja uvjeta i mjera zaštite prirode na području kojim upravljaju te sudjelovanje u prikupljanju podataka u svrhu praćenja stanja očuvanosti prirode (monitoring).

Javna ustanova Priroda Šibensko-kninske županije osnovana je u studenom 2007. godine, a obavlja djelatnost zaštite, održavanja i promicanja zaštićenih područja u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanja neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara, nadzire provođenje uvjeta i mjera zaštite prirode na području kojim upravlja te sudjeluje u prikupljanju podataka u svrhu praćenja stanja očuvanosti prirode (monitoring). Sukladno Zakonu o zaštiti prirode (NN 80/13) ustanova upravlja sa 9 zaštićenih područja i 60 lokaliteta ekološke mreže Natura 2000.

2.17. Turizam u Gradu Kninu

Grad Knin je 2001. godine osnovao Turističku zajednicu grada Knina s ciljem promocije Knina i njegovih kulturnih, povijesnih i prirodnih resursa u svrhu razvoja turizma, a s radom je započela 2003. godine. Trenutačno su zaposlene direktorica i pomoćnica direktorice, a sezonski se angažira turistički informator. Zbog malog broja i strukture smještajnih objekata i posljedično malog broja noćenja, prihodi TZ Grada Knina su vrlo skromni i nisu dostatni za samofinanciranje turističke zajednice, a da ne govorimo o razvojnim projektima.

Struktura smještajnih kapaciteta

U Gradu Kninu je registrirano 13 smještajnih objekata, četrnaesti je donedavno bio jedini hotel u Gradu Kninu – Hotel Mihovil koji je tijekom lipnja 2019. godine prestao biti hotel; dio je pretvoren u dom za starije i nemoćne, a dio je registriran kao sobe za iznajmljivanje.

Tablica 7. Struktura smještaja na dan 26. 6. 2019.

Naziv objekta	Vrsta objekta	Kategorija objekta	Broj smještajnih jedinica	Smještajni kapacitet - broj kreveta	Smještajni kapacitet - broj pomoćnih kreveta	Vrsta obveznika
"Slatki snovi"	Objekti u domaćinstvu	3 zvjezdice	4	8	0	Fizička osoba
Apartman Magdalena	Objekti u domaćinstvu	2 zvjezdice	1	2	2	Fizička osoba
Apartman Bambo	Objekti u domaćinstvu	3 zvjezdice	1	3	2	Fizička osoba
Central	Objekti u domaćinstvu	3 zvjezdice	2	6	4	Fizička osoba
Kuća za odmor Zorica	Kuća za odmor	3 zvjezdice	2	4	4	Fizička osoba
Apartmani Zlatko Misir	Objekti u domaćinstvu	3 zvjezdice	4	6	4	Fizička osoba
Sobe Šime & Joso	Objekti u domaćinstvu	2 zvjezdice	3	7	0	Fizička osoba
IVAN II, obrt za ugostiteljstvo	Soba za iznajmljivanje	3 zvjezdice	14	28	0	Fizička osoba
Apartman "Nada Žunić"	Objekti u domaćinstvu	2 zvjezdice	2	4	0	Fizička osoba
Tri Lovca	Restorani / Gostionica	Nema kategorizacije	7	17	0	Fizička osoba
Prenočište Kukolj	Objekti u domaćinstvu	2 zvjezdice	1	5	0	Fizička osoba
Sobe Ljiljana Bićanić	Objekti u domaćinstvu	3 zvjezdice	8	12	0	Fizička osoba
SLATKI SNOVI II	Soba za iznajmljivanje	2 zvjezdice	3	7	0	Pravna osoba
Ukupno			52	109	16	

Izvor: TZ Grada Knina

Grad Knin raspolaže s 52 smještajne jedinice i 109 kreveta, kategorija objekata je 2* ili 3*, najveći objekt ima 14 smještajnih jedinica. Budući da je većina vlasnika registrirala svoje objekte kao privatna osoba, prihodi turističke zajednice su bazirani na paušalu kojeg godišnje plaćaju vlasnici objekata. Zatvaranje hotela Mihovil imat će za posljedicu daljnje smanjenje prihoda turističke zajednice.

Dolasci i noćenja

U 2018. godini realizirano je 4.129 noćenja i 1.565 dolazaka što je 1 % manje noćenja i 5 % manje dolazaka u odnosu na 2017. godinu. Razlog blagog smanjenja dolazaka i noćenja vjerojatno leži u neprijavlivanju dijela gostiju u sustav e-visitor.

Tablica 8. Dolasci gostiju u razdoblju 2016. – 2018. godina

Dolasci	2016.	2017.	2018.
Domaći	710	578	588
Strani	694	1.067	977

Ukupno	1.404	1.645	1.565
---------------	-------	-------	-------

Izvor: TZ Grada Knina

Tablica 9. Noćenja gostiju u razdoblju 2016. – 2018. godina

Noćenja	2016.	2017.	2018.
Domaći	1.865	1.548	1.664
Strani	1.591	2.629	2.465
Ukupno	3.456	4.177	4.129

Izvor: TZ Grada Knina

Prosječna duljina boravka gostiju u 2018. godini je bila 2,64 dana što je znatno kraće nego prosjek RH u 2018. godini (4,8 dana) ili Šibensko-kninske županije (6,57 dana). Međutim u razdoblju od 2016. do 2018. godine bilježi se pozitivan trend produljenja prosječne duljine boravka gostiju.

Tablica 10. Prosječna duljina boravka gostiju u razdoblju 2016. – 2018. godina

Prosječna duljina boravka	2016.	2017.	2018.
Domaći	2,63	2,68	2,83
Strani	2,29	2,46	2,52
Ukupno	2,46	2,54	2,64

Izvor: TZ Grada Knina

Sezonalnost

U razdoblju od svibnja do lipnja 2018. godine realizirano je 74% noćenja što ukazuje na pozitivan trend blagog smanjenja sezonalnosti, jer je u 2016. u istom razdoblju realizirano 76% noćenja.

Tablica 11. Noćenja po mjesecima u 2016. godini

Noćenja	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	
Domaći	72	75	143	93	336	286	258	327	90	23	65	97	1.865
	4%	4%	8%	5%	18%	15%	14%	18%	5%	1%	3%	5%	
Strani	36	16	10	25	126	119	479	425	182	59	47	67	1.591
	2%	1%	1%	2%	8%	7%	30%	27%	11%	4%	3%	4%	
Ukupno	108	91	153	118	462	405	737	752	272	82	112	164	3.456
	3%	3%	4%	3%	13%	12%	21%	22%	8%	2%	3%	5%	

Izvor: TZ Grada Knina

Tablica 12. Noćenja po mjesecima u 2017. godini

Noćenja	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
---------	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----

Sažetak analize stanja

Domaći	24	37	84	110	458	70	109	202	70	111	118	155	1.548
	2%	2%	5%	7%	30%	5%	7%	13%	5%	7%	8%	10%	
Strani	7	42	94	70	291	466	579	607	226	97	83	67	2.629
	0%	2%	4%	3%	11%	18%	22%	23%	9%	4%	3%	3%	
Ukupno	31	79	178	180	749	536	688	809	296	208	201	222	4.177
	1%	2%	4%	4%	18%	13%	16%	19%	7%	5%	5%	5%	

Izvor: TZ Grada Knina

Tablica 13. Noćenja po mjesecima u 2018. godini

Noćenja	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	
Domaći	94	12	16	64	150	104	89	242	291	133	318	151	1.664
	6%	1%	1%	4%	9%	6%	5%	15%	17%	8%	19%	9%	
Strani	41	8	7	60	285	213	656	723	283	68	93	28	2.465
	2%	0%	0%	2%	12%	9%	27%	29%	11%	3%	4%	1%	
Ukupno	135	20	23	124	435	317	745	965	574	201	411	179	4.129
	3%	0%	1%	3%	11%	8%	18%	23%	14%	5%	10%	4%	

Izvor: TZ Grada Knina

Emitivna tržišta

Tablica 14. Prvih 10 emitivnih tržišta u 2018. godini

Država	Dolasci	Noćenja	Udio dolazaka	Udio noćenja
Hrvatska	588	1.664	37,57%	40,30%
Bosna i Hercegovina	57	416	3,64%	10,08%
Njemačka	97	360	6,20%	8,72%
Francuska	123	252	7,86%	6,10%
Srbija	83	209	5,30%	5,06%
Belgija	21	137	1,34%	3,32%
Danska	29	133	1,85%	3,22%
Austrija	46	122	2,94%	2,95%
Nizozemska	38	109	2,43%	2,64%
Italija	73	100	4,66%	2,42%

Izvor: TZ Grada Knina

Ostali turistički pokazatelji

Tablica 15. Broj posjetitelja Kninske tvrđave/Kninskog muzeja

Kninska tvrđava	2017.	2018.	Indeks 2018./2017.
Individualci	7.913	11.009	39%
Grupe	3.828	5.042	32%
Ukupno	11.741	16.051	37%

Izvor: Kninski muzej

U Gradu Kninu je jedna registrirana putnička agencija čiji je fokus na iznajmljivanju apartmana na obali te čišćenju turističkih objekata u okolici.

Na tripadvisoru je trenutno navedeno 10 objekata koji poslužuju hranu i piće, a od atrakcija su navedene Kninska tvrđava, rijeka Krčić i slap Manojlovac.

U 2018. godini u Šibensko-kninskoj i dvije susjedne županije zabilježeno je 6.103.000 dolazaka (Šibensko-kninska 965.000; Zadarska 1.664.000; Splitsko-dalmatinska 3.474.000), a tijekom istog razdoblja u Nacionalnom parku Krka zabilježeno je 1.354.802 posjetitelja. Ne uzimajući u obzir izletničkih potencijal lokalnog stanovništva, broj turista u ove tri županije ukazuje na veliki potencijal razvoja jednodnevnih izleta u Grad Knin.

2.17.1. Sažetak analize stanja u turizmu

Provedena analiza situacije dala je pregled trenutnog stanja u turističkom razvoju Grada Knina te kretanja na turističkom tržištu. Analizirani su statistički podaci i obavljeni razgovori s turističkim dionicima. Rezultati analize su sukladno i očekivanjima:

- ✓ nema artikuliranog turističkog proizvoda,
- ✓ nema smještajne strukture prilagođene turističkim proizvodima,
- ✓ nema odgovarajuće turističke infrastrukture.

Velika je diskrepancija između potencijala kulturnih i prirodnih resursa i njihovog korištenja u turističke svrhe.

Grad Knin do sada nije imao snage, sredstava, mogućnosti da se posveti sustavnoj izgradnji turističkog lanca vrijednosti i jedan je od posljednjih prostora koji nije ozbiljnije aktivirao svoje atraktivne potencijale.

3. SWOT analiza

U svrhu analize stanja korištena je i metoda SWOT analize koja identificira snage, slabosti, prilike i prijetnje. SWOT analiza omogućuje da se prepoznaju, otkriju i utvrde ključni čimbenici valorizacije kulturne i prirodne baštine u svrhu razvoja turizma, potencijali za razvoj te ograničenja razvoja.

Snage	Slabosti
<p>Raznolikost i bogatstvo kulturne baštine (fortifikacijska, arheološka, sakralna...)</p> <p>Iznimna krajobrazna, biološka i georaznolikost kao element atraktivnosti</p> <p>Izuzetno bogatstvo vodnim resursima (7 rijeka)</p> <p>Očuvan okoliš</p> <p>Planina Dinara s najvišim vrhom Hrvatske</p> <p>Visoka prepoznatljivost nacionalnih parkova na međunarodnom turističkom tržištu</p> <p>Velik broj dolazaka i noćenja u Šibensko-kninskoj, Splitsko-dalmatinskoj i Zadarskoj županiji</p> <p>Velik udio visokoobrazovanih turista relativno visokih mjesečnih primanja</p> <p>Blizina dviju međunarodnih zračnih luka</p>	<p>Nedovoljna valoriziranost prirodnih i kulturnih turističkih resursa</p> <p>Mali broj smještajnih kapaciteta niske kategorije</p> <p>Loša i neraznolika gastronomska ponuda</p> <p>Nedovoljna uključenost kulturnih ustanova i udruga u kulturno-turističku ponudu</p> <p>Koncentracija manifestacija u mjesecu lipnju</p> <p>Nerazvijeni turistički lanac vrijednosti</p> <p>Loša povezanost javnim prijevozom</p> <p>Često zatvaranje Dinare zbog vojnih vježbi</p> <p>Zagađena laguna u centru Knina</p> <p>Iseljavanje stanovništva</p> <p>Nedostatak poduzetničke inicijative</p>
Prilike	Prijetnje
<p>Potencijal turističke valorizacije kulturne i prirodne baštine</p> <p>Povezivanje kulturne ponude s ostalim oblicima turizma</p> <p>Uvođenje tradicionalnih jela i lokalnih namirnica u ugostiteljsku ponudu</p> <p>Razvoj pustolovnog turizma</p> <p>Mogućnost financiranja i sufinanciranja projekata kroz nacionalne, županijske i gradske programe te</p>	<p>Degradacija turističkih resursa uslijed pretjeranog korištenje i posjećenosti</p> <p>Negativne stope prirodnog prirasta stanovništva i uznapredovali proces starenja</p> <p>Iseljavanje mladog i obrazovanog radno sposobnog stanovništva</p> <p>Nedostatak kvalificirane radne snage u turizmu</p> <p>Mogućnost drugačije prioritizacije uslijed promjena u politici i vlasti</p>

programe Europske unije Provedba Intervencijskog plana Grad Knina	Sigurnosni rizici vezani uz političke krize i sukobe
--	--

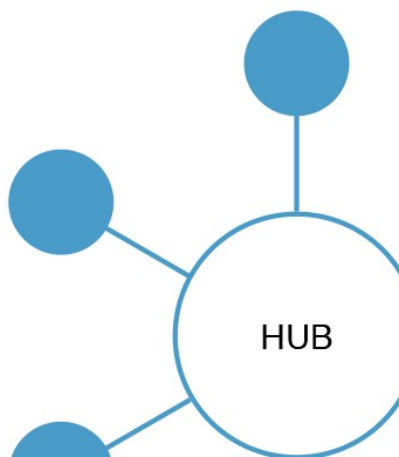
4. Vizija, strateški ciljevi i operativni ciljevi

Vizija

Vizija razvoja koncepta valorizacije prirodne i kulturne baštine Grada Knina i okolice u svrhu razvoja turizma temelji se na **održivom korištenju resursa i univerzalnoj poviješću i kulturom.** priči povezanoj s hrvatskom

Grad Knin će valorizirati prirodnu baštinu i vrijednosti te razviti praksama

Za to će koristiti model počela koristiti avio centralnu točku (*hub*) s nizom okolnih točaka (*spokes*).

svoju atraktivnu kulturnu i uključiti je u turistički lanac proizvode sukladno najboljim mediteranskog zaleđa.

hub and spoke koji je prvo industrija povezujući jednu

U valorizaciji prirodne i kulturne baštine Grada Knina i okolice prvo će se aktivirati *hub* odnosno centar, a to je Kninska tvrđava koja će privući pažnju turističke javnosti. Nakon toga sukladno vremenu potrebnom za tržišnu stabilizaciju, razvijat će se okolne točke odnosno ostali potencijali.

Strateški ciljevi

1. Razvijeni kreativni turistički proizvodi bazirani na kulturnoj i prirodnoj baštini

2. Razvijena prateća turistička infrastruktura
3. Održivo upravljanje kulturnim i prirodnim resursima

Operativni ciljevi

- 1.1. Osmišljen koncept korištenja kulturne i prirodne baštine u svrhu turizma
- 1.2. Prilagođene usluge i poslovanje kulturnih ustanova turističkim potrebama
- 1.3. Uspostavljene kulturne rute
- 1.4. Uspostavljen okvirni program događanja na Kninskoj tvrđavi
- 1.5. Razvijena turistička ponuda gastro iskustva
- 1.6. Razvijena usluga iznajmljivanja i servisiranja opreme na području pustolovnog turizma

- 2.1. Izgrađena i uređena prateća infrastruktura potrebna za turističko korištenje kulturnih i prirodnih resursa u sklopu odgovarajućeg turističkog proizvoda
- 2.2. Povećan broj kvalitetnih smještajnih jedinica

- 3.1. Uspostavljena javna ustanova za upravljanje Kninskom tvrđavom
- 3.2. Kvalitetna suradnja s Hrvatskim restauratorskim zavodom i ostalim kulturnim institucijama u planiranju i provedbi aktivnosti istraživanja, sanacije i obnove kulturnih dobara
- 3.3. Kvalitetna suradnja s JU Priroda ŠKŽ u vezi planiranja i provedbe aktivnosti iz Godišnjeg plana upravljanja i davanja koncesija na zaštićenim područjima na području Grada Knina
- 3.4. Proglašenje Dinare parkom prirode u suradnji sa Šibensko-kninskom županijom, Splitsko-dalmatinskom županijom, općinom Kijevo i ostalim općinama u ŠKŽ i SDŽ te JU Priroda ŠKŽ
- 3.5. Otvaranje sjevernog ulaza u NP Krka u suradnji s NP Krka

5. Turistički trendovi

Globalni turistički trendovi

Među općim trendovima kretanja turističkog poslovanja, valja istaknuti:

- Jačanje Interneta kao sredstva za informiranje, prodaju i komunikaciju;
- Kontinuirani rast turističkog volumena i diversifikacija proizvoda i tržišta;
- Starenje stanovništva i produljenje aktivnog životnog vijeka;
- Inovativnost i korištenje suvremene tehnologije u svim segmentima razvoja i poslovanja;
- Razvoj novih turističkih destinacija zahvaljujući ekonomskoj i kulturološkoj otvorenosti;
- Veći stupanj obrazovanja i kulturološke svjesnosti kod svih društvenih slojeva;
- Zračni prijevoz postaje glavni faktor razvoja: porast broja *low-cost* avioprijevoznika.

Broj međunarodnih turističkih dolazaka popeo se na milijardu i 403 milijuna u 2018. godini, što je povećanje od 5,6% u odnosu na prethodnu godinu.

Za prvi kvartal 2019. UNWTO bilježi rast turističkih dolazaka od 4% na svjetskoj razini; najveći rast bio je na Bliskom Istoku (8%) zatim u Aziji i na Pacifiku (+6%). Europa i Afrika (oboje +4%) i Amerika (+3%) također bilježe porast dolazaka u prvom kvartalu 2019. godine.

Ukupan izvoz od međunarodnog turizma dosegao je 1,7 bilijuna USD u 2018. godini. Sedmu godinu za redom, rast izvoza od turizma (+4%) bio je veći od izvoza roba (+3%) u 2018. godini.

Megatrendovi u turizmu

Na početku 2016. godine konzultantska kuća Horwath HTL, specijalizirana za konzultantske usluge u turizmu, identificirala je 10 globalnih trendova koji će u srednjem i dugom roku utjecati na razvoj turizma. Trendovi su podijeljeni u dva segmenta. Prvi segment obuhvaća trendove koji se primarno odnose na potražnju, dok se drugih pet trendova odnosi na ponudu u turističkom sektoru.

Njihova međusobna povezanost kao i pojedinačni utjecaji, značajno će promijeniti sliku turizma kakvog danas poznajemo.

Potražnja

1. Turisti starije životne dobi (sjedokosi turisti)

Turisti starije životne dobi (iznad 60 godina) skupina su turista koja se smatra rastućom s obzirom na to da svjetsko stanovništvo stari (prognozira se da će ih do 2050. godine biti 21%). Oni najčešće dolaze iz razvijenih sredina i dobrog su zdravlja. Imaju više vremena, financijski su sigurni i spremni su na odmoru potrošiti više od ostalih turističkih skupina na specifične želje i potrebe koje većim dijelom uključuju jedinstven doživljaj i zdravstvene proizvode.

2. Generacije Y i Z

Generacije Y (od 20 do 36 godina, poznati kao i *Millennials*) i Z (od 6 do 20 godina) prepoznate su kao ključne turističke skupine. Očekuje se da će brzo rastući segment milenijске generacije predstavljati 50% svih turista do 2025. godine. Njihov fokus na istraživanje, interakciju i emocionalni doživljaj na putovanju natjerao je velike hotelske kuća da redefiniraju svoju uslugu i brendove. Te se generacije (pogotovo generacija Z) razumiju u tehnologiju i koriste se njome svakodnevno, imaju pristup informacijama, vode dinamične živote i brže se prilagođavaju od ostalih. Mnogi davatelji usluga u turizmu trebat će naučiti njihov specifičan jezik i potrebe kako bi mogli komunicirati s njima odnosno trebat će ispričati svoju priču kroz različite platforme, prezentirati svoje vrijednosti i stvarati brendove sa značenjem, biti društveno odgovorni, provocirati ih, tretirati ih kao odrasle, poštovati njihovo mišljenje i dozvoliti im interakciju i zajedničko kreiranje. Ukratko potreba za prilagođavanjem i personalizacijom usluge bit će veća nego ikad.

3. Rastuća srednja klasa

Povećanje prosječne plaće i pad apsolutnog siromaštva dovest će do rastuće srednje klase (1,8 milijardi u 2009. do 3,2 milijarde do 2020. godine i 4,9 milijarde do 2030. godine) koju će većim dijelom činiti stanovništvo Azijsko Pacifičke regije (do 2030. godine stanovništvo ove regije predstavljat će 2/3 ukupne populacije srednje klase). S druge strane srednja klasa u Europi i Sjevernoj Americi će stagnirati odnosno padati.

Rast srednje klase promijenit će profil međunarodnog putnika. Ova grupa svoj će povećani osobni dohodak uložiti u učenje engleskog jezika što će dovesti do povećanja autonomnosti u planiranju putovanja. Oni planiraju putovanje, traže vrijednost za novac, biraju niskobudžetne

prijevoznike, aktivno traže popuste te očekuju prilagode za svoje posebne i različite potrebe poput vjere i prehrane (npr. vegetarijanstvo).

4. Destinacije u nastajanju

S obzirom na rastuću srednju klasu koja traži vrijednost za novac i prilagodbu različitim interesima na putovanju, mnoge destinacije u nastajanju i regije u razvoju poput Azije, Južne Amerike, Istočnog Mediterana, Srednje i Istočne Europe, Bliskog istoka i Afrike (u ovoj grupi se nalazi Hrvatska) eksploatiraju i razvijaju svoje turističke potencijale da privuku i zadrže posjetitelje. Ova tržišta uskoro će imati više međunarodnih dolazaka nego razvijena tržišta poput Sjeverne Amerike i Zapadne Europe.

5. Politika i terorizam

Vlade diljem svijeta suočavaju se s političkim problemom koji bi mogao imati utjecaj na turizam. Etničke, kulturološke i religijske razlike stvaraju različite tenzije. Terorističke prijetnje, tragični događaji, valovi izbjeglica mogu odbiti potencijalne posjetitelje od pogođenih destinacija. Usto sigurnost u prometu postaje potencijalni problem zbog terorističkih napada na zračne luke i vlakove.

Ponuda

6. Tehnološka (r)evolucija

Prethodnih pet trendova u najvećoj mjeri utječu na turističku potražnju, ali istovremeno utječu i na sljedećih pet trendova koji uzrokuju promjene u ponudi.

Tehnološka revolucija koja oblikuje i mijenja svakodnevni život ima i veliki utjecaj na turizam. Internet je već promijenio način na koji putnici pretražuju i istražuju ponude, rezerviraju te doživljavaju putovanja. Neki hoteli već nude različita rješenja kao što je registracija putem pametnog telefona, automatsko podešavanje svjetla i temperature u sobi prema preferencijama gosta itd. Očekuje se da će tehnološka budućnost postati integralni dio turističkog sektora, međutim razina uvođenja novih tehnologija ovisit će o strategiji i pozicioniranju svake kompanije.

7. Digitalni kanali

Biti online postaje sve više dio života. Društvene mreže i mobiteli (eng. SoMo – social + mobile) su kanali u kojima ima mjesta za daljnji rast. Cijeli proces godišnjeg odmora počinje (istraživanje, sakupljanje ideja) i završava (dijeljenje iskustva, povratna informacija) s internetom. Gotovo svaka osoba na svijetu posjeduje mobitel; 65% istraživanja počinje na mobitelu dok se na društvenim mrežama provodi 60% vremena. Važnost društvenih mreža u turizmu sve više raste jer turisti vole dijeliti svoje iskustvo na mreži. Kompanije će imati različite platforme i kanale pomoću kojih će dolaziti do turista. Upravljanje kompleksnošću ovog područja, uzimajući u obzir količinu informacija i raznovrsnost kanala, predstavljat će veliki izazov za turističke kompanije.

8. Vjernost potrošača

U svijetu u kojem je sve podložno personaliziranju, program vjernosti (*loyalty program*) s kartičnim sakupljanjem bodova u zamjenu za nagradu postaje staromodan i teško razumljiv gostu. Pravi je izazov kako koristi programa vjernosti prilagoditi potrebama gostiju. Jedna od mogućnosti promjena programa vjernosti je digitalna primjena od samog početka do kraja procesa – počevši od planiranja putovanja, smještaja, aktivnosti, doživljaja u hotelu i u destinaciji, sve do dijeljenja iskustva na društvenim mrežama nakon putovanja. Tako npr. za pisanje recenzije na internetu, gost dobiva popust pri sljedećoj rezervaciji. Kako bi programi vjernosti bili što atraktivniji potrebna je integracija različitih dionika u turističkom sektoru.

9. Zdravlje kao životni stil

Zdrav životni stil podrazumijeva prevenciju i ključan je faktor u unapređenju zdravlja. Briga o vlastitom zdravlju postaje sve važnija, a tehnologija omogućava pojedincu kontrolu pomoću raznih zdravstvenih uređaja i mobilnih aplikacija koje nosi svugdje sa sobom. Različiti tretmani, opuštanje, vježbanje, prehrana su već dobro poznati segmenti u ponudi hotela. Usto pojavljuju se programi cjelovitog pristupa zdravlju koji između ostalog uključuju fizičko i mentalno zdravlje, uz poznate sportske i rekreacijske aktivnosti poput hodanja, vožnje bicikla i sl. sve se više traže fitness programi koji su usmjereni na rezultate, a sve je češća i pojava životnih trenera (*life coach*).

10. Održivost

Održivost (u dizajnu, zaštiti okoliša, obnovljivim izvorima energije, zelenim programima...) je pozitivan trend u turizmu, a u budućnosti će postati imperativ. Turizam utječe na svjetski razvoj, prosperitet i blagostanje. Do 2030. godine očekuje se 1,8 milijardi turista (1950. godine bilo ih je 25 milijuna), a 9% svjetskog BDP-a odnosi se na turistički segment. Održivi turizam definiran je kao turizam koji poštuje lokalno stanovništvo i turiste, kulturnu baštinu i okoliš. Ekonomski, socijalni i okolišni aspekti održivosti moraju biti u balansu kako bi dugoročno osigurali razvoj održivog turizma. Budući da održivost zahtijeva cjelovit pristup, ad hoc rješenja nisu garancija za dugoročni uspjeh. Stoga u razvoj održivog turizma treba uključiti sve dionike, implementirati programe, pratiti rezultate i po potrebi uvoditi korektivne mjere.

Hrvatska - turistički trendovi i razvoj

Dolasci i noćenja

Hrvatski turizam uglavnom se odnosi na priobalni turizam, koji u volumenu obuhvaća oko 85 - 90% ukupno ostvarenih noćenja. Od manjeg pada u 2009. ostvaruju se stabilne stope rasta broja noćenja na prosječnoj razini od oko 6% godišnje, sa značajnim udjelom međunarodne potražnje.

Tablica 16. Turistički promet u 2018. godini

			Index 2018./2017.	
	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja
Domaći	2.021.000	6.476.000	107,61	108,33
Strani	16.645.000	83.175.000	106,75	103,68
UKUPNO	18.666.000	89.651.000	107,09	104,00

Izvor: HTZ <https://htz.hr/hr-HR/informacije-o-trzistima/turizam-u-brojkama>

Ukupan broj ostvarenih noćenja u 2018. iznosio je 89,65 milijuna (porast 4,00%), pri čemu su domaći turisti ostvarili 6,48 milijuna noćenja (porast 8,33%), a strani turisti 83,18 milijuna noćenja (porast 3,68%). Rast turističkih dolazaka u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu bio je 7,09%.

U Šibensko-kninskoj županiji u 2018. bilo je 1.089.599 dolazaka, 7.156.909 noćenja što je dalo prosječnu duljinu boravka od 6,57 dana. Indeks dolazaka u Šibensko-kninskoj županiji u 2018. prema 2017. bilježi rast od 5,2%

Emitivna tržišta

Tablica 17. Strani turistički promet po zemljama u 2018. u RH

(u 000)		
Njemačka	2.783	17%
Austrija	1.370	8%
Slovenija	1.364	8%
Italija	1.148	7%
Poljska	929	6%
Ujedinjena Kraljevina	821	5%
Češka	755	5%
Mađarska	599	4%
Francuska	583	4%
SAD	559	3%
Ostali	5.734	34%
Ukupno strani	16.645	100%

Ključno emitivno tržište za Šibensko-kninsku županiju je Hrvatska (15%), a slijedi je Njemačka s 13% u ukupnim dolascima.

Tablica 18. Strani turistički promet po zemljama u 2018. u Šibensko-kninskoj županiji

Strani turistički promet po zemljama u 2018. (u 000)		
Njemačka	131.514	15%
Poljska	94.370	11%

Slovenija	72.350	8%
Češka	69.017	8%
Austrija	54.472	6%
Slovačka	51.684	6%
Mađarska	43.441	5%
Francuska	37.539	4%
Ujedinjena Kraljevina	29.568	3%
Bosna i Hercegovina	28.748	3%
Ostali	239.101	28%
Ukupno strani	851.804	100%

TOMAS ljetno 2017 istraživanje koje provodi Institut za turizam daje nam podatke o „turističkom“ profilu gostiju, razloge zašto nas posjećuju, kako se informiraju o Hrvatskoj, kako provode vrijeme na odmoru, koliko troše i na što, u kojoj su mjeri zadovoljni, s čime to nisu zadovoljni. Istraživanje je provedeno u sedam primorskih županija te uključuje Šibensko-kninsku županiju.

Zabilježeni trendovi odnosno promjene u obilježjima turističke potražnje u odnosu na prethodno TOMAS ljetno istraživanje 2014.

TOMAS trend 2014. – 2017.

- ✓ prosječna dob 41 godina
- ✓ blago povećan udio gostiju srednje životne dobi
- ✓ nastavak rasta udjela gostiju višeg i visokog obrazovanja
- ✓ značajno raste udio gostiju s višim primanjima
- ✓ nastavak smanjivanja udjela obiteljskih dolazaka (48 % → 38 %)

- ✓ smanjivanje važnosti (pasivnog) odmora i zabave
- ✓ daljnji rast gastronomije
- ✓ rast važnosti motiva povezanih s aktivnim odmorom
- ✓ rast važnosti interneta (44 %) i medija (članci i TV/radio)
- ✓ nastavak trenda povećanja udjela izdataka za izvansmještajne usluge
- ✓ pad zadovoljstva gostoljubivošću, gastronomskom ponudom, vrijednošću za novac u odnosu na konkurente

Internet kao izvor informacija

Društveni mediji	67%
Online turističke agencije	51%
Stranice HTZ/TZ-a	46%
Stranice smještajnih objekata	44%

Stupanj zadovoljstva

Vrlo visok

Ljepota prirode i krajolika

Ljubaznost osoblja u smještajnom objektu

Osobna sigurnost

Pogodnost za provođenje obiteljskog odmora

Atmosfera, ugođaj

Visok

Kvaliteta usluga u smještajnom objektu

Kvaliteta hrane u smještajnom objektu

Slikovitost i uređenost mjesta

Komfor smještaja

Ekološka očuvanost

Čistoća plaža

Pogodnost za kratki odmor

Prometna dostupnost mjesta

Opremljenost i uređenost plaža

'Vrijednost za novac' gastronomske ponude

'Vrijednost za novac' smještaja

Srednji

Kvaliteta informacija u destinaciji

Gostoljubivost lokalnog stanovništva

Kvaliteta hrane izvan smještajnog objekta

Bogatstvo gastronomske ponude u mjestu

Prilagođenost destinacije osobama s posebnim potrebama

Kvaliteta označavanja znamenitosti

Pješačke staze

Ponuda organiziranih izleta u okolicu

Bogatstvo sadržaja za zabavu

Prezentacija kulturne baštine

Kvaliteta lokalnog prijevoza

Nizak

Raznolikost kulturnih manifestacija

Biciklističke staze

Vrlo nizak

Program za loše vrijeme

Obilježja gostiju Šibensko-kninske županije prema zadnjem istraživanju TOMAS ljeta 2017. pokazuju da više od polovice gostiju je u dobi između 30 i 49 godina (57,5%). 75,8% gostiju imaju višu školu i više obrazovanje. Mjesečna primanja kućanstva ovih gostiju su između 2.000 i 3.000 EUR-a. Najzastupljeniji motivi dolaska su: pasivni odmor i opuštanje, nova iskustva i doživljaji, upoznavanje prirodnih ljepota, zabava te uživanje u jelu i piću/enogastronomija.

Strategija razvoja turizma u Hrvatskoj i razvoj tržišta

Strateški dokument 'Strategija razvoja turizma RH za razdoblje 2013.-2020.' je zadnji službeno usvojeni dokument ove tematike. Prema ovom dokumentu, ključne smjernice za dugoročni razvoj turizma u Hrvatskoj su sljedeće:

Vizija turizma

Hrvatska je u 2020. godini globalno prepoznatljiva turistička destinacija, konkurentna i atraktivna za investicije, stvara radna mjesta te na održiv način upravlja razvojem na cjelokupnom prostoru, njeguje kulturu kvalitete, a svojim gostima tijekom cijele godine nudi raznolike doživljaje, proizvode i usluge.

Sustav vrijednosti turizma u Hrvatskoj

Izvor: Strategija razvoja turizma RH do 2020, Ministarstvo turizma, 2013.

Ključni ciljevi razvoja turizma u Hrvatskoj do 2020.

Unapređenje strukture i kvalitete smještaja: porast udjela hotela u ukupnom smještajnom kapacitetu sa 13% u 2011. godini na 18% u 2020. godini.

Novo zapošljavanje: Otvaranje 18-20 tisuća novih radnih mjesta u turizmu sa oko 10 tisuća radnih mjesta u povezanim djelatnostima.

Realizacija novih investicija od oko 7 milijardi Eura.

5. Turistički trendovi

Povećanje turističke potrošnje: Realizacija 14 milijardi Eura ukupne turističke potrošnje na godišnjoj osnovi, od čega 12,5 milijardi Eura inozemne potrošnje.

Sustav turističkih proizvoda prema turističkim regijama Hrvatske

Proizvodne grupe	Proizvodi	Istra	Kvarner	Dalmacija Zadar	Dalmacija Šibenik	Dalmacija Split	Dalmacija Dubrovnik	Lika-Karlovac	Središnja Hrvatska	Slavonija	Zagreb
Sunce i more	Sunce i more										
Nautički turizam	Jahting										
	Kruzing										
Zdravstveni turizam	Wellness										
	Terme-Talaso										
	Medicinski										
Kulturni turizam	Gradski turizam										
	Turizam baštine										
	Događanja										
	Kreativni turizam										
Kulturni turizam	Gastro i eno										
	Vjerski turizam										
Poslovni turizam	Skup asocijacije										
	Skup korporacije										
	Insentiv										
Poslovni turizam	Team building										
Golf turizam	Golf turizam										
Cikloturizam	Cikloturizam										
Ruralni i planinski tur.	Ruralni/Seoski										
	Planinski										
Pustolovni i sportski turizam	Ronjenje										
	Kajak/kanu										
	Rafting										
	Adrenalin										
	Lov										
	Ribolov										
	Sport na snijegu										
Pustolovni i sportski turizam	Sport pripreme										
	Ekoturizam										
Ostali proizvodi	Omladinski										
	Socijalni										

Primarni proizvod   Sekundarni proizvod   Tercijarni proizvod   Proizvod nije dostupan

Izvor: Strategija razvoja turizma RH do 2020, Ministarstvo turizma, 2013.

Prema Strategiji razvoja turizma RH do 2020. godine, procjenjuje se da će se do 2020. godine ostvariti 86 milijuna noćenja godišnje, što predstavlja prosječnu godišnju stopu rasta od 4,8% odnosno rast od 43% u usporedbi s brojem noćenja ostvarenim u 2011. godini.

Realizacija ciljanog broja noćenja ostvarena je već u 2018. godini. Procjena HTZ-a za 2018. godinu je 10.096,5 milijardi Eura ukupne potrošnje.

Turistički proizvodi u Šibensko-kninskoj županiji

Strategija razvoja turizma Šibensko-kninske županije utvrđena je u krovnom dokumentu Master plan turizma Šibensko-kninske županije do 2020. godine.

Primarni proizvodi u Šibensko-kninskoj županiji je klasični odmorišni turizam naslonjen na prirodne resurse sunce i more ograničen na priobalne prostore, te ekološki turizam naslonjen na prirodne ljepote kao što su NP Krka i NP Kornati turistički eksploatiran kroz eko ture.

Sekundarni proizvodi su kulturne ture te aktivni turizam. Kulturne ture uključuju povijesni, arheološki i etnoturizam, posjećivanje lokaliteta vezanih uz znamenite ljude i događaje te posjećivanje kulturnih ustanova.

Aktivni turizam uključuje nautički turizam Šibensko-kninske županije koji iznimno visoko kotira na turističkom tržištu Republike Hrvatske i Mediterana zbog atraktivnog morskog arhipelaga, visokokvalitetne nautičke usluge te kvalitetne povezanosti luka s centrima kopnene turističke ponude. Sljedeći turistički proizvod po važnosti su cikloture. Taj oblik turizma postiže sve značajnu ulogu u kontekstu razvoja segmenta aktivnog odmora te slovi kao važan selektivni oblik turizma koji potiče diversifikaciju turističke ponude. Šibensko-kninska županija ima izvanredne uvjete za razvoj cikloturističke ponude.

U cilju stvaranja cjelogodišnje turističke ponude i proširenja turističkih proizvoda na slabije razvijene dijelove županije potrebna je transformacija turističkih atrakcija u turističke proizvode.

6. Ciljni tržišni segmenti

Usmjeravanje na više odabranih tržišnih segmenata turista ključan je preduvjet valoriziranja turističkih resursa Grada Knina temeljenih na kulturnoj i prirodnoj baštini, a time i produženja turističke sezone. U skladu s postavljenom vizijom razvoja koncepta valorizacije prirodne i kulturne baštine Grada Knina i okolice u svrhu razvoja turizma, u nastavku se ukratko portretiraju ciljni tržišni segmenti na koje se Grad Knin usmjerava:

Odmorišni gosti (parovi od 30 – 65 godina)

DINKS (parovi s dvostrukim primanjima, bez djece) - imaju novaca, vremenski vrlo ograničeni, interesiraju ih kratki odmori te oblici i sadržaji putovanja kojima se nagrađuju. Informiraju se u najvećoj mjeri preko interneta, *lifestyle* časopisa i preko prijatelja. Segment nije cjenovno osjetljiv.

Empty nesters (radno aktivni ljudi čija su djeca napustila roditeljski dom i žive samostalno; 50 - 65 godina) – putuju tijekom cijele godine, često spajaju posao s odmorom, skloni su holističkom pristupu životu (wellness, zdrava hrana, aktivnosti i revitalizacija), nisu cjenovno osjetljivi, na putovanjima se nagrađuju, temeljito se pripremaju za putovanja. Informiraju se preko preporuka, specijalizirane literature o putovanjima te interneta.

Odmorišni gosti (obitelji)

obitelji s mlađom djecom (djeca do 7 godina) – najvažnije je udovoljiti dječjim potrebama

obitelji sa starijom djecom (8-14 godina) - traže sadržaje koji mogu zadovoljiti potrebe svih članova

Segment obitelji pretežito putuje tijekom školskih praznika, uglavnom se informira usmenom predajom i cjenovno je osjetljiv. Kanal distribucije za ovaj segment su svi internetski kanali (vlastita internetska stranica, on line rezervacijski sustavi, itd.) i u manjoj mjeri turističke agencije.

Zlatna dob (umirovljenici bez većih zdravstvenih problema, 65+ godina) – riječ je o skupini koja još uvijek aktivno putuje, a zainteresirani su za obilazak glavnih atrakcija. Cijene udobnost smještaja, a za starije među njima bitna je dostupnost medicinske skrbi. Cjenovno su osjetljivi, putuju pretežito u proljeće i jesen, a najviše uvažavaju preporuke kao izvor informacija.

Manje grupe sa specijalnim interesima i prijatelji (biciklisti, planinari, učeničke grupe, posjetitelji festivalskih događanja, ...).

Kanal distribucije za ovaj segment je direktni kontakt s raznim udruženjima, školama, turističke agencije i internet.

Touring gosti ili grupe gostiju na proputovanju

Kanal distribucije su agencije koje organiziraju takva putovanja, najčešće za strane goste, posebno iz zemalja Dalekog istoka.

7. Relevantni turistički proizvodi

Turistički proizvod se sastoji od dva dijela: atrakcije koja može biti prirodna, kulturna baština ili atrakcija koju je planski smislio i napravio čovjek i koja je primarni razlog dolaska u destinaciju te od usluga koje podržavaju atrakciju kao što su smještaj, prijevoz, prehrana a koje nisu primarni razlog dolaska u destinaciju. Budući da su atrakcije razlog dolaska u destinaciju, od velike je važnosti da se atrakcije konstantno unapređuju i razvijaju sukladno novim trendovima i razvoju tržišta.

Turistički proizvodi imaju svoju cijenu, prodaju se putem distribucijskih kanala i kao svaki proizvod imaju svoj životni ciklus.

Svjetska turistička organizacija (UNWTO) podržava razvoj

Urbanog turizma

Urbani turizam je vrsta turističke aktivnosti koja se odvija u urbanom prostoru s njegovim pripadajućim atributima koje obilježavaju ekonomske aktivnosti koje se ne baziraju na

poljoprivredi, već na administraciji, proizvodnji, trgovini i uslužnim djelatnostima. Ti urbani prostori su istovremeno i prometna čvorišta.

Ruralnog i planinskog turizma

Ruralni i planinski turizam oblik je turizma u kojem se iskustvo posjetitelja odnosi na širok spektar proizvoda i aktivnosti povezanih s prirodom, poljoprivredom, seoskim životom i kulturom, ribolovom i razgledavanjem. Aktivnosti seoskog turizma odvijaju se u neurbanim (ruralnim) područjima sa sljedećim obilježjima: i) niska gustoća naseljenosti, ii) krajobraz i zemljišta u kojima dominiraju poljoprivreda i šumarstvo i iii) tradicionalna društvena struktura i način života.

Eno-gastro turizma

Eno-gastro turizam pojavio se kao posebno važan turistički proizvod, ne samo jer su hrana i piće sve važniji za turističko iskustvo, već i zbog toga jer obuhvaćaju kulturu, lokalnu povijest, vrijednost i baštinu.

Sportskog turizma

Sportski turizam i slični događaji djeluju kao rastuća motivacija za putnike i stvaraju mogućnosti za razvoj novih proizvoda.

Shopping turizma

Shopping turizam postaje sve važnija odrednica dodatne vrijednosti turizma. Kupnja je pretvorena u odlučujući čimbenik koji utječe na odabir destinacije, važnu komponentu cjelokupnog iskustva putovanja i u nekim slučajevima, osnovnu motivaciju putovanja.

Strategija razvoja turizma RH do 2020. je definirala ključne proizvodne grupe za Republiku Hrvatsku i dala viziju razvoja proizvoda do 2020. godine.

Sunce i more

Razvoj i rast proizvoda 'sunce i more' temelji se na očuvanim prostornim komparativnim prednostima Hrvatske, ali i na razvoju sadržajno bitno bogatije i kvalitetnije, prema potrebama kupaca profilirane ponude smještaja, raznovrsnih umjetnih atrakcija, sporta i zabave.

Intenziviranje prodajnih i promocijskih napora rezultira višom iskorištenosti i poboljšanom cjenovnom pozicijom svih vrsta smještajnih kapaciteta u razdoblju travanj-listopad, a posebice u razdoblju lipanj-rujan.

Nautički turizam

Hrvatska je najpoželjnija yachting destinacija na Sredozemlju. Svoju poziciju temelji na razvedenosti, očuvanosti i kulturi življenja na obali i otocima, kvaliteti nautičke infrastrukture, sigurnosti boravka te tematskim itinererima. Ponuda je prilagođena i potražnji luksuznih megajahti, a ponuda čartera temelji se na visokokvalitetnoj, licenciranoj usluzi. Međunarodni cruising na moru odvija se u jačoj suradnji s brodarskim kompanijama i štite se interesi hrvatskih destinacija, što uključuje definiranje polaznih luka za prihvat velikih i srednje velikih brodova te luka za brodove do najviše 1.000 putnika. Hrvatska je meka za manje, ali i najluksuznije brodove. Gotovo svi brodovi koji plove na međunarodnim riječnim cruising putovanjima Dunavom zastaju u jednom od četiri pristaništa u Hrvatskoj. Domaći cruising u Hrvatskoj jedan je od najpoželjnijih turističkih proizvoda u Europi. Kvaliteta proizvoda je unaprijeđena, a u ponudi su i novi brodovi predviđeni za cjelogodišnje poslovanje.

Zdravstveni turizam

Hrvatska je prepoznata kao renomirana destinacija zdravstvenog turizma. Poduzimani napori na razvoju nove ponude i stalnom unapređivanju kvalitete rezultirali su konkurentnom ponudom wellnessa, pretežito u sklopu turističkih kapaciteta, ali i repositioniranoj, turističkom tržištu okrenutoj ponudi termalnih i talasoterapijskih centara. Uz to, posebno se fokusirajući na usluge stomatologije, plastične kirurgije, ortopedije i fizioterapije te na usluge 'dugog boravka' učinjen je i bitan iskorak u domeni medicinskog turizma. Prednost Hrvatske je kombinacija dostupnosti, izvrsne medicinske usluge, konkurentnih cijena i ugone boravka u turistički orijentiranoj zemlji. Hrvatska je posebno prepoznatljiva kao nova destinacija za turističku talasoterapiju.

Kulturni turizam

Temeljem ulaganja u razvoj palete inovativnih proizvoda kulturnog turizma te njihove intenzivnije i specijalizirane prodaje i promocije, Hrvatska je prepoznata kao novo, sadržajno i zanimljivo kulturno odredište. Ulaganja u živu gradsku kulturnu scenu rezultirala su uvrštavanjem većih gradova na turističke itinerere, dok su revitalizacija i opremanje pojedinačnih objekata baštine (npr. UNESCO lokaliteti), vjerskih lokaliteta i mreža hodočasničkih putova te uvođenje proizvoda nove generacije koji omogućuju kreativno izražavanje i interakciju posjetitelja s lokalnim ambijentom otvorili Hrvatskoj pristup novim potrošačkim segmentima. Na karti kulturnog turizma kontinentalna i primorska Hrvatska prepoznate su kao destinacije bogate kulturno-povijesne baštine s više od tisuću dvoraca, kurija i utvrda.

Poslovni turizam

Kontinuirani razvoj proizvodne infrastrukture, a prije svega izgradnja multifunkcionalnih kongresnih centara i unapređenje hotelskih kongresnih kapaciteta te ulaganja u brendiranje hotela i razvoj kvalitetnog 'kongresnog lanca vrijednosti', kao i u bitno agilniju prodaju i promociju, omogućuju Hrvatskoj primarnu orijentaciju na skupove do 500 sudionika te prodor na tržište velikih skupova udruga i korporacija. Hrvatska također ostvaruje proboje na tržištu incentive i team-building putovanja gdje je prepoznata ne samo po raznolikosti turističke ponude, nego i po sadržajno zanimljivim, kreativnim i kvalitetnim programima.

Golf turizam

Golf ponuda znatno više pridonosi atraktivnosti i boljoj popunjenosti postojećih smještajnih kapaciteta te većoj konkurentnosti turističkog sektora za investicije, u odnosu na drugu sportsko-rekreacijsku ponudu i sadržaje. Sukladno tome, Hrvatska će izgraditi 30 visokokvalitetnih golf igrališta pretežito 'rekreativnog', a u manjoj mjeri i 'natjecateljskog' karaktera, uključujući i igrališta s potpisom najpoznatijih svjetskih golf arhitekata, organiziranih u više regionalnih grozdova. Kvaliteta se ogleda u vrhunski projektiranim i okolišno odgovornim igralištima uklopljenim u razvijenu ponudu smještaja, uključujući i vrhunske brendirane hotele te ponudu sadržaja posebice iz domene eno-gastronomije, wellnesa i talasoterapije. Okolišno osjetljiva i igrališta projektirana u skladu s prirodnim okruženjem prepoznatljiv su i diferencirajući atribut nove golf ponude u Hrvatskoj.

Cikloturizam

Hrvatska uspješno gradi poziciju jedne od vodećih mediteranskih cikloturističkih destinacija. Ovoj poziciji, uz atraktivnost prirodnih resursa, pridonosi i kvalitetna proizvodna infrastruktura poput tematskih bike parkova/područja, markiranih ruta i staza, smještaja i ugostiteljstva, mjera sigurnosti, niza natjecanja, ali i ponuda drugih komplementarnih iskustava, poput zdravstvenog turizma, ekoturizma ili kulture.

Eno i gastroturizam

Hrvatska uspješno gradi poziciju jedne od najbrže rastućih mediteranskih *gourmet* destinacija. Rast i razvoj ovoga proizvoda temelji se na bogatoj gastro-enološkoj tradiciji, rastućoj ponudi ugostiteljskih objekata s vrhunskom ponudom lokalne gastronomije i enologije.

Ruralni i planinski turizam

Hrvatska je pozicionirana kao nova destinacija ruralnog i planinskog turizma. Uz isticanje pejzažnih raznolikosti te kvalitete i autentičnosti sadržaja turističko-ugostiteljske i druge uslužne ponude, sustav doživljaja temelji se posebno na nekoliko planinskih centara, ali i ponudi nekoliko međunarodno prepoznatljivih ruralno-turističkih klastera s većim brojem očuvanih tradicijskih ruralnih zajednica. Dodatni elementi diferencijacije proizvoda odnose se na lokalnu enogastronomiju, očuvanost životinjskog svijeta te bogatstvo voda. Uspostavljajući sustave podrške, uključujući informacije, edukaciju i udruživanje malih poduzetnika, djeluje se na stvaranje uređenije, tematizirane i sadržajne ponude na pojedinačnim seoskim gospodarstvima, ali i na razini klastera i destinacija.

Pustolovni i sportski turizam

Zahvaljujući prije svega svojim iznimno raznolikim, očuvanim i nadasve lijepim prirodnim vrijednostima, Hrvatska uspješno gradi poziciju pustolovne i sportske destinacije. Ovoj poziciji, uz atraktivnost prirodnih resursa, pridonosi i kvalitetna proizvodna infrastruktura poput markiranih ruta i staza, smještaja i ugostiteljstva, mjera sigurnosti, niza natjecanja, ponuda 'škola', ali i ponuda drugih komplementarnih iskustava, poput zdravstvenog turizma, ekoturizma

ili kulture. Štoviše, Hrvatska zauzima poziciju jedne od vodećih ronilačkih destinacija na Mediteranu te se ubraja među pet vodećih europskih destinacija kajaka na moru.

Ostali važni proizvodi (eko, omladinski i socijalni turizam)

Eko turizam - Sukladno programu NATURA 2000, a ponajviše zbog velikog broja nacionalnih parkova, parkova prirode i drugih zaštićenih područja, Hrvatska je u mogućnosti zadovoljiti potrebe i očekivanja gostiju u rasponu od manje zahtjevnih ljubitelja prirode do vrlo fokusiranih ekoturističkih 'eksperata' pridonoseći stvaranju dodatne dimenzije imidža Hrvatske među novim segmentima posjetitelja.

Omladinski turizam - Hrvatska je aktivno orijentirana prema omladinskim putovanjima te je prepoznata na ovom tržištu kao poželjno i sadržajno odredište kako u odnosu na potrebe odgojno-obrazovnih aktivnosti, tako i u odnosu na zahtjeve za jeftinijim smještajem (hosteli), javnim prijevozom, zabavom i sigurnosti.

Socijalni turizam - Osigurati turističku infrastrukturu i suprastrukturu koja će ranjivim socijalnim skupinama osigurati kvalitetu i raznovrsnost odmora primjerenu njihovim potrebama i uobičajenim standardima Europske unije.

U Strategiji je definiran sustav turističkih proizvoda prema turističkim regijama Hrvatske, pa su tako i za Šibensko-kninsku županiju predloženi primarni, sekundarni i tercijarni proizvodi.

Primarni proizvodi - Sunce i more, Yachting, Turizam baštine

Sekundarni proizvodi – Cikloturizam, Ruralni/seoski turizam, Ronjenje, Kajak/kanu, Sportske pripreme, Eko turizam, Omladinski

Tercijarni proizvodi – Cruising, Wellness, Lječilišni turizam, Medicinski turizam, Gradski turizam, Događanja, Vjerski turizam, Kreativni turizam, Gastro i enoturizam, Skup asocijacije, Skup korporacije, Incentive, Team building, Planinski turizam, Rafting, Adrenalinski turizam, Lov, Ribolov, Socijalni turizam

8. Turistički proizvodi Grada Knina i okolice

Turistifikacija Grada Knina bazira se na sljedećim proizvodnim grupama:

- ✓ **Kulturnom turizmu (kulturnim rutama)**
- ✓ **Kratkim odmorima (*short breaks*)**
- ✓ **Događanjima (*MICE*)**

Za realizaciju ovih proizvoda treba aktivirati tri tržišne poluge: u prvom redu daljnju valorizaciju Kninske tvrđave, revitalizaciju stare gradske jezgre i razvoj turističko-rekreativnog projekta uz rijeku Krku (na području bivše vojarne „Krka”).

Uz navedene proizvodne grupe, komplementarno se razvijaju:

- ✓ **Ruralni turizam zaleđa**
- ✓ **Pustolovni turizam (prvenstveno *soft* aktivnosti)**

Prilikom izrade prijedloga proizvoda, pored potencijala kulturne i prirodne baštine u svrhu razvoja turizma u obzir su uzeti i drugi kriteriji kao što su razina spremnosti projekata i mogućnost brze realizacije uz ograničena sredstva, riješeni imovinsko-pravni odnosi, osigurana sredstva iz EU izvora. Iako rijeka Krka ima ogromni potencijal, upravo iz spomenutih razloga, niti jedan predloženi proizvod nije direktno naslonjen na rijeku Krku. Naime za područje bivše vojarne Krka i okolno područje treba prvo napraviti Urbanistički plan uređenja, odrediti prostore javne i komercijalne namjene, formalizirati darovnicu od RH što će vjerojatno potrajati još neko vrijeme jer je od odluke o darovanju prostora bivše vojarne Krka već prošlo 2 godine.

Kulturni turizam/kulturne rute

Kulturni turizam je vrsta turističke aktivnosti u kojoj je glavna motivacija posjetitelja učenje, otkrivanje, doživljaj i konzumacija materijalne i nematerijalne kulturne baštine, proizvoda i atrakcija. To može biti umjetnost, arhitektura, povijesna i kulturna baština, kulinarska baština, književnost, glazba, kreativne industrije, tradicija, način života, vjerovanja.

Kninska tvrđava, važan fortifikacijski sustav na brdu poviše Knina, koji se razvijao u razdoblju od 10. stoljeća pa sve do početka 19. stoljeća, je ishodište rute koja će opisati razdoblje ranoga srednjeg vijeka, možda najvažniji period razvitka tvrđave (od 10. do kraja 11. stoljeća), kada je kninsko utvrđenje bilo jedno od značajnih sjedišta kraljevske vlasti.

1. **Ruta Hrvatski vladari**- povezivanje Kninske tvrđave i lokaliteta Biskupija, Kapitul, Uzdolje i Crkva sv. Spasa

Kninska tvrđava – Kninska tvrđava jedna je od najvećih i najstarijih europskih tvrđava. Riječ je o značajnom fortifikacijskom sustavu smještenom na južnom dijelu brda Spas koji se uzdiže 100 metara iznad grada Knina. Može se podijeliti na pet dijelova: Gornji grad (Kaštel Knin), Srednji grad (Garišta), Donji grad, Bandjeru (Kaštel Lab) i postaju Belveder, a svaki od navedenih dijelova može se smatrati samostalnim utvrđenim gradom. Njena je gradnja započela u 9. stoljeću, a kroz godine je postupno rasla, te danas služi kao materijalni dokaz niza različitih kulturnih utjecaja i povijesnih događaja: srednjovjekovne vladarske kuće, osmanskog i mletačkog perioda, promjena u potrebama obrane (fortifikacije se mijenjaju s dolaskom vatrenog oružja). Uz spomen ostalih razdoblja, kulturna ruta Hrvatski vladari će se fokusirati na razdoblje ranoga srednjega vijeka, možda najznačajniji period povijesnog razvitka kninskog utvrđenja (od 10. do kraja 11. stoljeća) kada je isto bilo jedno od značajnih sjedišta kraljevske vlasti, i to poglavito u doba vladavine hrvatsko - dalmatinskog kralja Zvonimira.

Biskupija - Biskupija se nalazi 7 km jugoistočno od Knina i jedan je od najvažnijih arheoloških lokaliteta u zemlji kao i zaštićeno kulturno dobro (odnosno zbir zaštićenih mikrolokacija). U povijesti je poznat i kao Pet Crkava na Kosovu, te je bio jedno od najznačajnijih središta srednjovjekovne hrvatske države u razdoblju od 9. do 11. stoljeća. Biskupija je jedan od najvažnijih lokaliteta ranog srednjeg vijeka u Hrvatskoj, kako zbog svojih pokretnih nalaza pleterne skulpture i natpisa (slično kao i na Kapitolu), tako i zbog arhitekture.

Kapitul - Kapitul je arheološko nalazište koje se nalazi na ušću Kosovčice u Krku, oko 1 km jugoistočno od Knina. Riječ je o zaštićenom kulturnom dobru arheološke baštine koji pokazuje kontinuitet života od rimske antike. Jedan od najvažnijih arheoloških lokaliteta za takozvanu starohrvatsku arheologiju, tj. arheologiju prostora ranosrednjovjekovnih narodnih kneževina

pod karolinškim utjecajem. U ranom srednjem vijeku, sredinom 9. stoljeća na tom je mjestu podignuta je crkva i vladarski benediktinski samostan sv. Bartolomeja, a početkom 13. stoljeća katedrala kninskog biskupa. Nalazi pleterne skulpture s Kapitula ubrajaju se među najvažnije nalaze kiparstva ranog srednjeg vijeka na prostoru današnje Hrvatske. Od osobite su važnosti dvije ornamentirane ploče, dijelovi propovjedaonice, na kojima su uklesana imena hrvatskih vladara Svetoslava i Držislava s njihovim naslovima DVX HROATOR(VM) i DVCE(M) MAGNV(M).

Crkva sv. Spasa – Crkva sv. Spasa na vrelu Cetine najbolje je očuvano sakralno zdanje predromaničkoga razdoblja u Hrvatskoj. O iznimnoj očuvanosti svjedoči podatak da su zidovi, pogotovo na ulaznom dijelu, sačuvani i do visine od 3 metra. Ova starohrvatska crkva je izgrađena u zadnjoj četvrtini 9. st. za vrijeme vladavine Branimira, hrvatskog kneza Primorske Hrvatske. Najvažnija posebnost crkve je oblikovanje njezina zapadnog dijela gdje se na samom pročelju nalazi zvonik, a u predvorju crkvenoga broda dvokatni westwerk, arhitektonski element direktno preuzet iz karolinške arhitekture. Pronađeni latinski natpis uklesan na gredama oltarne ograde, koje se danas čuvaju u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, potvrđuju da se radi o privatnoj zadužbini.

Uzdolje – arheološko nalazište koje se nalazi na brežuljku, u zaselku Ćenići, selo Uzdolje, 14 km od Knina. Radi se o manjoj jednobrodnoj srednjovjekovnoj crkvi s kontraforima i polukružnom apsidom u širini broda. S obzirom na činjenicu da su na tom lokalitetu pronađeni važni ostaci kamenog namještaja - najpoznatiji su zabat i arhitrav oltarne pregrade na kojima je zabilježeno ime kneza Muncimira iz 895. godine - spekulira se o mogućnosti da je tamo postojala i ranosrednjovjekovna, pa čak i kasnoantička crkva.

Uz potrebne infrastrukturne zahvate opisane u Planu konkurentnosti u nastavku, aktivnosti koje se trebaju započeti u 2019. godini i početkom 2020. godine su:

Postavljanje signalizacije

Postavljanje dvojezičnih interpretacijskih ploča

Interaktivna prezentacija povijesti tvrđave

Uvođenje kostimiranog vođenja

Edukacija vodiča za rutu Hrvatski vladari

Mapa tvrđave i brošura rute Hrvatski vladari

Postavljanje rute Hrvatski vladari na stranice TZ Grada Knina i Kninskog muzeja

Ostali mogući proizvodi/aktivnosti

Uključivanje Kninske tvrđave u programe turističkih agencija koje imaju itinerere bazirane na kulturnoj baštini

Ruta Mostovi i mlinice oko Knina

Ruta Sakralna baština

Kratki odmori (*short breaks*)

Odmor koji traje od 1 do 3 dana (do 3 noćenja); uz odmor, opuštanje i uživanje može uključivati posjet atrakcijama kao i aktivni odmor. U razvoju ovog proizvoda može se koristiti koncept modularnosti koji podrazumijeva dvije osnovne razvojne karakteristike turističkih proizvoda – povezivanje različitih proizvoda radi stvaranja sinergijske i lokalno autentične turističke ponude te povezivanje i/ili integraciju glavnih i nesamostalnih turističkih proizvoda. Ulaskom novih dionika na turističko tržište (npr. lokalni proizvođači hrane, pružatelji usluga u sferi pustolovnog turizma i sl.), ovaj se proizvod može stalno mijenjati i poboljšavati.

Od 2013. godine i Republika Hrvatska je jedna od zemalja koja štiti i čuva mediteransku prehranu upisanu na Reprezentativnu listu svjetske nematerijalne baštine pod zaštitom UNESCO-a.

Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelu zaleđa uvjetovana je ekološkim, klimatskim, povijesnim i kulturnim čimbenicima Mediterana, a u Hrvatskoj se očituje u društvenoj, duhovnoj i materijalnoj sferi svakodnevnog života te u običajima životnog i godišnjeg ciklusa. Mediteranska prehrana temelj je identiteta ljudi koji žive na tom prostoru i tekovina je raznih kultura i utjecaja, koje se kontinuirano prenose s koljena na

koljeno. Ujedno je jedinstvena zbog oblikovanja kulturnog identiteta svojstvenog za hrvatski Jadran, njegove obale, otoka i dijela zaleđa, što se ponajviše očituje u običajima i obredima te jeziku i govoru (u nazivlju).

2. Gastro doživljaj Knina i okolice

Cilj ovog proizvoda je, uz pružanje autohtonog doživljaja mediteranske prehrane i mediteranske kulture turistima, oživiti lokalnu poljoprivrednu i stočarsku proizvodnju. To će se postići organizacijom sljedećih aktivnosti:

- ✓ Uvođenje tradicionalnih jela/marende u ugostiteljske objekte (obvezno uključivanje i isticanje lokalnih proizvoda/proizvođača)
- ✓ Posjeti lokalnim proizvođačima i vođene degustacije (npr. OPG-a Markoš- Pađene – Pađenski sir i basa)
- ✓ Festivali/sajmovi/dani domaćih proizvoda (koji se mogu održavati na tvrđavi ili nekoj drugoj zanimljivoj lokaciji, npr. staroj tržnici u Kninu ili pored rijeke Krke)
- ✓ Prodaja proizvoda na staroj tržnici na tradicionalan način (prodavači u narodnim nošnjama, proizvodi izloženi u pletenim košarama, klupe pokrivene kninskom tkanicom)
- ✓ Tematska srednjovjekovna večera u restoranu (4 slijeda)

Ostali mogući proizvodi/aktivnosti

Kombinacija kulturnog i pustolovnog turizma i enogastronomije (npr. posjet Kninskoj tvrđavi, vožnja biciklom po biciklističkim stazama, večera u restoranu na tvrđavi)

Događanja

Manifestacije i događanja čine važnu stavku u turističkoj ponudi jer s jedne strane doprinose oživljavanju tradicije i kulturne baštine, a s druge stvaraju posve nove turističke vrijednosti (često prilagođene aktivnim turistima).

Manifestacije i događanja mogu se dijeliti na jednodnevne i višednevne ili tematske i višetematske. Pojedine jednodnevne i većina višednevnih manifestacija i događanja okupe velik broj ljudi koji u destinaciji prenoće, a tijekom dana traže zanimljive i inovativne turističke

sadržaje. Važno je stoga potaknuti razvoj ostalih turističkih proizvoda i dodatnih aktivnosti u blizini prostora gdje se održavaju manifestacije i događanja. Radi mogućnosti korištenja i turističkog doživljaja prostori za odvijanje manifestacija trebaju biti opremljeni adekvatnom infrastrukturom za organizaciju događanja i kretanje turista uključujući i one s teškoćama u kretanju te prilagodbu tehničkim potrebama organizacije manifestacija i događanja.

3. Knin Fortress Events

Kninska tvrđava se razvija kao središte u prvom redu kulturnih manifestacija i događanja, atraktivnih kako za lokalno stanovništvo tako i za turiste.

Proizvod se temelji na dva ključna događanja:

- ✓ Glazbenom događaju ozbiljne glazbe, npr. opera Nikola Šubić Zrinski – lipanj
- ✓ Glazbenom događaju, koncertu međunarodno poznatog izvođača popularne glazbe – kolovoz/rujan
- ✓ te pratećem programu pod nazivom npr. Ljeto na Kninskoj tvrđavi (festivali, glazbene manifestacije, folklorne priredbe, večeri poezije, izložbe i sl. od lipnja do rujna, manifestacije koje sadržajem i kvalitetom slijede programske odrednice).

Dva ključna događanja koja su i nacionalno relevantna zahtijevaju dobru medijsku podršku koja će generirati potražnju za specifično događanje ali i stvoriti opću prepoznatljivost Knina i Kninske tvrđave kao turističke atrakcije i kao lokacije prikladne za organizaciju događanja.

Stvaranjem pogodnog okvira za organizaciju novih događanja Kninska tvrđava će se pozicionirati kao potencijalno mjesto za organizaciju događanja od strane gospodarskih subjekata specijaliziranih za ovu djelatnost. Preduvjet za takvu utilizaciju je osigurana infrastruktura te suradnja lokalnih dionika koji daju tehničku podršku provedbi događanja. Također je važno napraviti dostupne informacije o uvjetima i cijenama zakupa prostora za organizaciju događanja koja se nude komercijalnim organizatorima. Program osmišljava vijeće na čelu s javnom ustanovom koja bi upravljala Kninskom tvrđavom, a na temelju programskih odrednica uspostavlja se suradnja s lokalnim kulturno-umjetničkim društvima i drugim kulturnim organizacijama. Ovaj proizvod može biti upotpunjen i drugim događanjima poput sajma tradicijskih proizvoda i suvenira.

Ostali mogući proizvodi/aktivnosti

Organizacija kongresa, seminara, predavanja i sličnih aktivnosti u multimedijskoj dvorani na tvrđavi

Organizacija gostovanja drugih poznatih festivala na tvrđavi (filmski, glazbeni, kulinarski, ...)

Organizacija sportskih događanja (biciklističkih utrka, maratona i sl.)

Pustolovni turizam

Pustolovni turizam je sve značajnija i brzo rastuća grupa proizvoda (brojne tržišne niše ovog proizvoda) koja uključuje blage (*soft*) i grube (*hard*) aktivnosti. Usko je povezana s visokom razinom sudjelovanja u aktivnostima od strane turista, a najčešće se odvija na otvorenom prostoru, dok korisnici očekuju iskustvo (kontroliranog) rizika i/ili uzbuđenja, ili, s druge strane, mira pri čemu testiraju svoje sposobnosti u odabranoj aktivnosti.

Cikloturizam

Šibensko-kninska županija je prepoznala važnost razvoja cikloturizma te je izradila Operativni plan razvoja cikloturizma Šibensko-kninske županije za razdoblje do kraja 2020. godine. Početkom srpnja 2018. godine potpisan je sporazum o suradnji čiji je cilj provedba plana razvoja cikloturizma Šibensko-kninske županije čiji su potpisnici i Turistička zajednica Grada Knina i biciklistički klub Adrion Oros iz Knina.

Od 2016. godine Šibensko kninska županija sustavno radi na izradi biciklističkih staza, a na području Knina i okolice evidentirano je 12 staza.

4. Biciklističke rute Knina i okolice

Prema županijskoj klasifikaciji biciklističke staze Knina i okolice su smještene u zoni 5. Od 12 staza označeno je 8, sedam ih je kategorizirano kao srednje teške, 4 kao lagane i 1 teška. U gradu Kninu ima 4 certificirana bike vodiča.

Tablica 19. Biciklističke staze Knina i okolice

Biciklističke staze – Zona 5 Knin			
1. Špilja Gospe Lurdske	18,5 km	lagana	
2. Napoleonova staza	36 km	srednje teška	
3. Put vrela Cetine	56 km	srednje teška	označena
4. Čupkovića most	27,7 km	srednje teška	označena
5. Uspon na Dinaru	33,1 km	teška	označena
6. Put Zrmanje	39,9 km	srednje teška	
7. Lopuska glavica	17 km	lagana	
8. Vrpolje	21,5 km	lagana	
9. Vidikovac Brljan	43,9 km	srednje teška	označena
10. Krkom do Marunuše	12,6 km	lagana	označena
11. Ljubač	30,8 km	srednje teška	označena
12. Via Dinaris	27,5 km	srednje teška	označena

Za daljnji razvoj proizvoda potrebno je:

- ✓ Nastaviti projekt označavanja evidentiranih staza
- ✓ Postaviti urbanu opremu na pojedinim stazama
- ✓ Postaviti info punktove
- ✓ U projekt rekonstrukcije nekadašnjeg restorana na Krčiću uključiti sadržaje za bicikliste (info punkt, priručnu radionicu, mogućnost najma bicikla, ...)
- ✓ Poticati *bedandbike* smještaj
- ✓ Aktivno promovirati biciklističke staze

Razvoju proizvoda doprinijet će projekti Izgradnja pješačko-biciklističkih mostova na rijeci Butišnici i rijeci Krki te Izgradnja pješačko-biciklističkog mosta na Orašnici i uređenje šetnice prema Krčiću iz Intervencijskog plana Grada Knina.

Planinarenje

Planinarenje je vrsta turizma a po definiciji podrazumijeva organiziranu djelatnost ljudi koji se kreću po planinama radi osobnog užitka.

Trenutna infrastruktura, međutim, nije dostatna za značajniji razvoj ovog oblika turizma, već je potrebno uložiti sredstva u razvoj planinarskih domova, uređenja staza, razvoj mreže vidikovaca, izgradnju i opremanje novih i unaprjeđenje postojećih odmorišta na uređenim rutama za kretanje i dodatnih opskrbnih centara za turiste-planinare. Najbolji potencijal za razvoj planinarskog turizma u kninskoj regiji imaju prostori uz Dinaru. Dodatne mogućnosti očituju se u potencijalnoj integraciji s ostalim oblicima turizma kao što su enogastroturizam, agroturizam, kamping turizam i dr.

Postojeće planinarske ture po Dinari organiziraju pojedinci planinari, planinarska društva i specijalizirane turističke agencije. Njihove aktivnosti događaju se uglavnom bez utjecaja lokalnih turističkih dionika Grada Knina.

Potrebno je kreirati proizvod koji će biti vođena tura od strane osposobljene osobe – planinarskog vodiča te edukativna tura tzv. planinarska obilaznica. Planinarskom obilaznicom može se proglasiti određen put, splet putova ili zbir međusobno povezanih točaka u planini povezanih nekim jedinstvenim konceptom.

5. Planinarenje na Dinari

Polazište ovog proizvoda je planina Dinara, s najvišim vrhom u Hrvatskoj, i ogromnim potencijalom koji bi trebao, između ostalog, biti valoriziran proglašenjem Dinare parkom prirode.

- ✓ Planiranje do Vrhine Dinare Sinjala (vođena tura)

Ruta kreće od Kninskog Polja, preko naselja Guge, zatim makadamskim putom do planinarske kuće Brezovac. Do Brezovca može se stići terenskim vozilom. Od Brezovca do vrha Dinare Sinjala je planinarska ruta.

- ✓ Dvodnevna ruta prikupljanja pečata po planinarskoj obilaznici od Knina do Sinjala

Ruta bi se sastojala od npr. 10 točaka relevantnih za Knin i planinarenje. Princip planinarske obilaznice je prikupljanje pečata po definiranoj ruti u planinarskom dnevniku koji je papirnata knjižica s predviđenim poljima za pečatiranje. Početna točka može biti Kninska tvrđava u čijoj suvenirnici bi se knjižica prodavala i tamo bi se prikupio prvi pečat. Ostali pečati bi se nalazili u zazidanim nišama u stijenama na predviđenim lokalitetima, zaštićeni u kutijama.

Ostali mogući proizvodi/aktivnosti

Soft aktivnosti

Pješačenje

Vožnja kajakom i kanuom

Jahanje

Ribolov

Foto safari

Kampiranje

Hard aktivnosti

Brdska vožnja biciklom

9. Plan konkurentnosti

Kako bi se poboljšali faktori u sklopu kojih se odvija razvoj predloženih turističkih proizvoda, u planu konkurentnosti se predlaže implementacija aktivnosti s ciljem poboljšanja, odnosno eliminiranja (ako je moguće) negativnih aspekata i slabosti koje utječu na konkurentnost sustava i efikasnost organizacija i tvrtki koje su uključene u razvoj turističkog sektora - kako javnih tako i privatnih.

1. Ruta Hrvatski vladari

Identificirani nedostaci	Prioritet
N 1.1. Nedostatak signalizacije i plana pješačkih tokova na Kninskoj tvrđavi	Vrlo visok
N 1.2. Nedostatak urbane opreme (klupe, stolovi, vidikovci) te atraktivne rasvjete na Kninskoj tvrđavi	Vrlo visok
N 1.3. Nedostatak prezentacije i interpretacije, posebno povijesti tvrđave	Vrlo visok
N 1.4. Zastarjeli način prezentacije stalnih postava i spomen soba u Kninskom muzeju	Visok
N 1.5. Ograničena pristupačnost tvrđavi	Vrlo visok
N 1.6. Nedostadni prateći sadržaji (ugostiteljski, sanitarni čvorovi, suvenirnica, info centar, dvorana za prezentacije, ...) na Kninskoj tvrđavi	Vrlo visok
N 1.7. Nepostojanje interpretacije i sadržaja za djecu na Kninskoj tvrđavi	Visok
N 1.8. Neažurna internetska stranica Kninskog muzeja i tvrđave	Vrlo visok
N 1.9. Nedostatak aktivne promocije Kninskog muzeja i tvrđave kao i suradnje s turističkim agencijama	Vrlo visok
N 1.10. Nedostatak promotivnih materijala	Visok
N 1.11. Nedostatak smeđe signalizacije prije odvojka za Biskupiju	Visok
N 1.12. Nedostatak interpretacijskih ploča na lokalitetima u Biskupiji	Visok
N 1.13. Nedostatak smeđe signalizacije prije odvojka za Uzdolje	Visok
N 1.14. Nedostatak interpretacijske ploče na lokalitetu u Uzdolju	Visok
N 1.15. Nedostatak smeđe signalizacije za lokalitet Kapitul	Visok
N 1.16. Nedostatak interpretacijske ploče na lokalitet Kapitul	Visok
N 1.17. Nedostatak/devastacija smeđe signalizacije za lokalitet crkva sv. Spasa	Visok
N 1.18. Devastirana interpretacijska ploča na lokalitetu crkva sv. Spasa	Visok

Aktivnosti

N 1.1. Nedostatak signalizacije i plana pješačkih tokova na Kninskoj tvrđavi

A 1.1.1. Izrada plana signalizacije i pješačkih tokova na Kninskoj tvrđavi

A 1.1.2. Izrada i postavljanje signalizacije na Kninskoj tvrđavi

N 1.2. Nedostatak urbane opreme (klupe, stolovi, vidikovci) te atraktivne rasvjete na Kninskoj tvrđavi

A 1.2.1. Izrada projekta urbanog opremanja Kninske tvrđave (definiranje lokacija, potrebne opreme, dizajn opreme, izrada troškovnika)

A 1.2.2. Urbano opremanje Kninske tvrđave

A 1.2.3. Izrada projekta funkcionalne i dekorativne rasvjete Kninske tvrđave (IP)

A 1.2.4. Nabava i postavljanje funkcionalne i dekorativne rasvjete na Kninskoj tvrđavi (IP)

N 1.3. Nedostatak prezentacije i interpretacije, posebno povijesti tvrđave

A 1.3.1. Izrada projekta postavljanja dvojezičnih interpretacijskih ploča na svakoj važnoj lokaciji na Kninskoj tvrđavi (odabir lokacija, izrada tekstova na hrvatskom i engleskom jeziku, odabir dizajna ploča i odabir eventualnih fotografija/ilustracija)

A 1.3.2. Nabava i postavljanje dvojezičnih interpretacijskih ploča na Kninskoj tvrđavi

A 1.3.3. Osmišljavanje i izrada tekstova za audio aplikaciju Kninske tvrđave (minimalno na dva jezika)

A 1.3.4. Nabava audio aplikacije za Android i iOS

A 1.3.5. Izrada tekstova za organizirano kostimirano vođenje po tvrđavi u trajanju od cca sat vremena (na 3-4 jezika)

A 1.3.6. Izrada kostima za vodiče

A 1.3.7. Edukacija vodiča za organizirano kostimirano vođenje po tvrđavi (IP)

A 1.3.8. Edukacija vodiča za rutu Hrvatski vladari (IP)

A 1.3.9. Izrada projektne tehničke dokumentacije za multimedijalni interpretacijski centar na Kninskoj tvrđavi (IP)

A 1.3.10. Uređenje multimedijalnog interpretacijskog centra na Kninskoj tvrđavi (IP)

A 1.3.11. Osmišljavanje scenarija za kazališnu noćnu turu na temu Hrvatski vladari

A 1.3.12. Angažman i uvježbavanje glumaca

A 1.3.13. Održavanje kazališne noćne ture (jednom mjesečno)

A 1.3.14. Odabir Instagram mjesta za fotografiranje

A 1.13.15. Oblikovanje i izrada scenografije za Instagram mjesta za fotografiranje

N 1.4. Zastarjeli način prezentacije stalnih postava i spomen soba u Kninskom muzeju

A 1.4.1. Redefiniranje korištenja postojećih prostora

A 1.4.2. Osmišljavanje atraktivne prezentacije

A 1.4.3. Uvođenje interaktivnih sadržaja (kupnja opreme, izrada interaktivnih sadržaja)

N 1.5. Ograničena pristupačnost tvrđavi

A 1.5.1. Izrada projektne dokumentacije za zip line (IP)

A 1.5.2. Postavljanje zip linea (IP)

A 1.5.3. Izrada projektne dokumentacije za kosi lift iz stare gradske jezgre

A 1.5.4. Postavljanje kosog lifta iz stare gradske jezgre

A 1.5.5. Uređenje parkinga na Cesarićevoj obali

N 1.6. Nedostatni prateći sadržaji (ugostiteljski, sanitarni čvorovi, suvenirnica, info centar, dvorana za prezentacije, ...) na Kninskoj tvrđavi

A 1.6.1. Izrada projektne dokumentacija za izgradnju i opremanje multimedijalne dvorane na Kninskoj tvrđavi (IP)

A 1.6.2. Izgradnja i opremanje multimedijalne dvorane na Kninskoj tvrđavi (IP)

A 1.6.3. Proširenje ponude postojećeg restorana (bezalkoholna pića, sladoled i snekovi za djecu i srednjoškolce)

A 1.6.4. Postavljanje samouslužnog aparata za piće (*vending machine*) na prikladnom mjestu (prijedlog u blizini multimedijalnog interpretacijskog centra)

A 1.6.5. Proširenje ponude suvenira

A 1.6.6. Proširenje ponude planirane vinoteke s proizvodima lokalnih proizvođača

N 1.7. Nepostojanje interpretacije i sadržaja za djecu na Kninskoj tvrđavi

A 1.7.1. Osmišljavanje sadržaja za djecu (potraga za blagom)

A 1.7.2. Izrada slikovnice za djecu (potraga za blagom)

N 1.8. Neažurna internetska stranica Kninskog muzeja i tvrđave

A 1.8.1. Redizajn internetske stranice Kninskog muzeja

A 1.8.2. Osmišljavanje koncepta nove internetske stranice Kninske tvrđave

A 1.8.3. Izrada nove internetske stranice Kninske tvrđave

N 1.9. Nedostatak aktivne promocije Kninskog muzeja i tvrđave kao i suradnje s turističkim agencijama

A 1.9.1. Postavljanje rute Hrvatski vladari na internetsku stranicu TZ Grada Knina

A 1.9.2. Uspostava suradnje sa specijaliziranim turističkim agencijama

N 1.10. Nedostatak promotivnih materijala

A 1.10.1. Izrada mape tvrđave s osnovnim informacijama o Kninskoj tvrđavi

A 1.10.2. Izrada brošure za rutu Hrvatski vladari

N 1.11. Nedostatak smeđe signalizacije prije odvojka za Biskupiju

N 1.12. Nedostatak interpretacijskih ploča na lokalitetima u Biskupiji

N 1.13. Nedostatak smeđe signalizacije prije odvojka za Uzdolje

N 1.14. Nedostatak interpretacijske ploče na lokalitetu u Uzdolju

N 1.15. Nedostatak smeđe signalizacije za lokalitet Kapitul

N 1.16. Nedostatak interpretacijske ploče na lokalitet Kapitul

N 1.17. . Nedostatak/devastacija smeđe signalizacije za lokalitet crkva sv. Spasa

N 1.18. Devastirana interpretacijska ploča na lokalitetu crkva sv. Spasa

A 1.11., 1.13., 1.15., 1.17. Postavljanje ili popravak postojeće smeđe signalizacije

A 1.12., 1.14., 1.16., 1.18. Postavljanje ili popravak dvojezičnih (hrvatski i engleski) interpretacijskih ploča na lokalitetima

Primjeri dobre prakse

Slika 2. Tvrđava Hohenwerfen, Austrija

Izvor: <https://www.salzburg-burgen.at/en/hohenwerfen-castle/>

- 164.138 posjetitelja u 2018. godini
- Početak gradnje u 1077. godini
- Služila je kao utvrda i zatvor
- Danas je pozicionirana kao turistička atrakcija za obitelji koja pruža pustolovno putovanje u srednji vijek
- Posebna atrakcija je posjet sobi za mučenje i demonstracija leta sokolova
- Pristupačnost – kosi lift i pješačka staza
- Ulaznice za odrasle 12,50 €/16,50 € (s korištenjem kosog lifta)
- Ulaznice za djecu 7 €/9,50 € (s korištenjem kosog lifta)
- Audio vodič na 13 jezika, poseban audio vodič za djecu
- Kostimirano vođenje

Slika 3. Tvrđava Besançon, Francuska

Izvor: <http://www.citadelle.com/en/the-citadel-site-and-monument.html>

- Preko milijun posjetitelja u 2018. godini
- Potiče iz 17. stoljeća i jedan je od najboljih primjera vojne arhitekture
- Prostire se na 11 hektara
- Služila je kao zatvor i garnizon
- Od 1958. godine je poznato turističko odredište, od 2008. godine pod zaštitom UNESCO-a
- Osim impresivnih bedema turiste privlače muzeji: Muzej Pokreta otpora, Muzej Comté, Prirodoslovni muzej uključujući zoološki vrt
- Ulaznice za odrasle 10,90 € u sezoni
- Ulaznice za djecu 7,10 € – 8,80 €
- 15-minutni multimedijalni šou s najvažnijim momentima iz povijesti Besançona i tvrđave
- Slikovnica za djecu u svrhu otkrivanja tvrđave
- Restoran i zalogajnica, samouslužni aparati za piće
- Kazališna tura

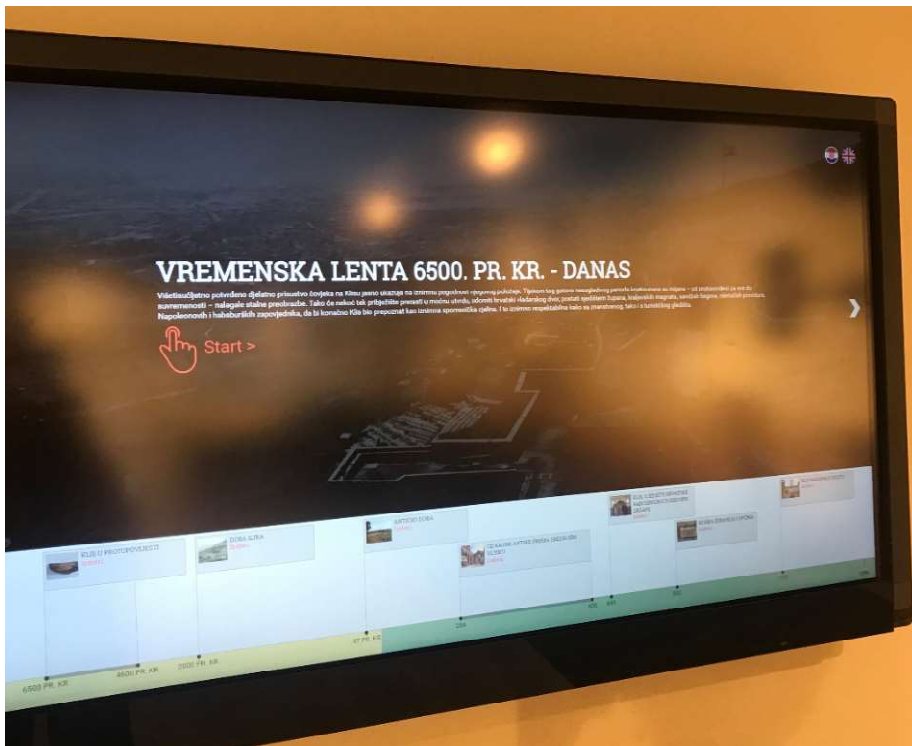
Slika 4. Primjer dvojezične interpretacijske ploče

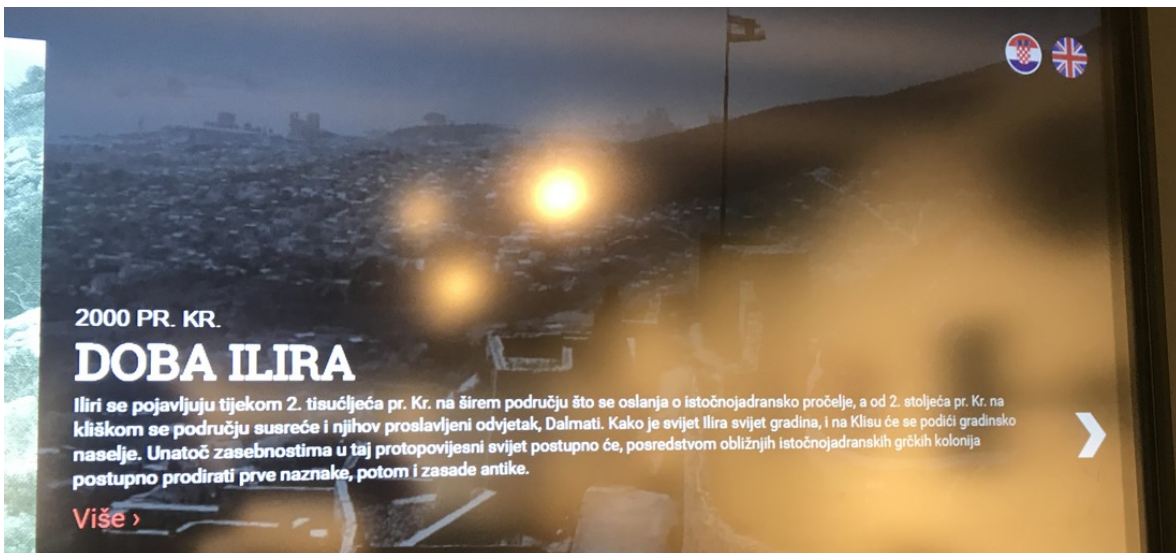
Slika 5. Primjer atraktivne i dinamične prezentacije

Slika 6. Primjer prezentacije –Tvrđava Klis, vremenska lentu povijesti Kliške tvrđave (touch screen)

Slika 7. Vremenska lentu - druga razina informacija

Suveniri

- ✓ Interpretacija kulturne i prirodne baština Grada Knina i okolice
- ✓ Podijeljeni u nekoliko cjenovnih razreda npr.:
  - do 25 kn
  - od 25 kn do 50 kn
  - od 50 kn do 75 kn
  - od 75 kn do 100 kn
  - od 100 kn
- ✓ dio suvenira treba biti malen i lagan (zbog gostiju koji dolaze avionom)
- ✓ replike tradicijskog nakita
- ✓ *bookmark* i platnena torba s motivom kninske tkanice
- ✓ proizvode lokalnih proizvođača i udruga prodavati pod brendom Kninske tvrđave (primjer tvrđave Barone u Šibeniku)
- ✓ napraviti iskorak od uobičajenog (primjer Pop art Plautila iz Arheološkog muzeja u Zagrebu)

Slika 8. Primjer inventivnih suvenira – Pop art Plautila (Solinjanka), Arheološki muzej Zagreb

Slika 9. Magnet Plautila (Solinjanka), Arheološki muzej Zagreb

Slika 10. Primjer bookmarka od tkanine

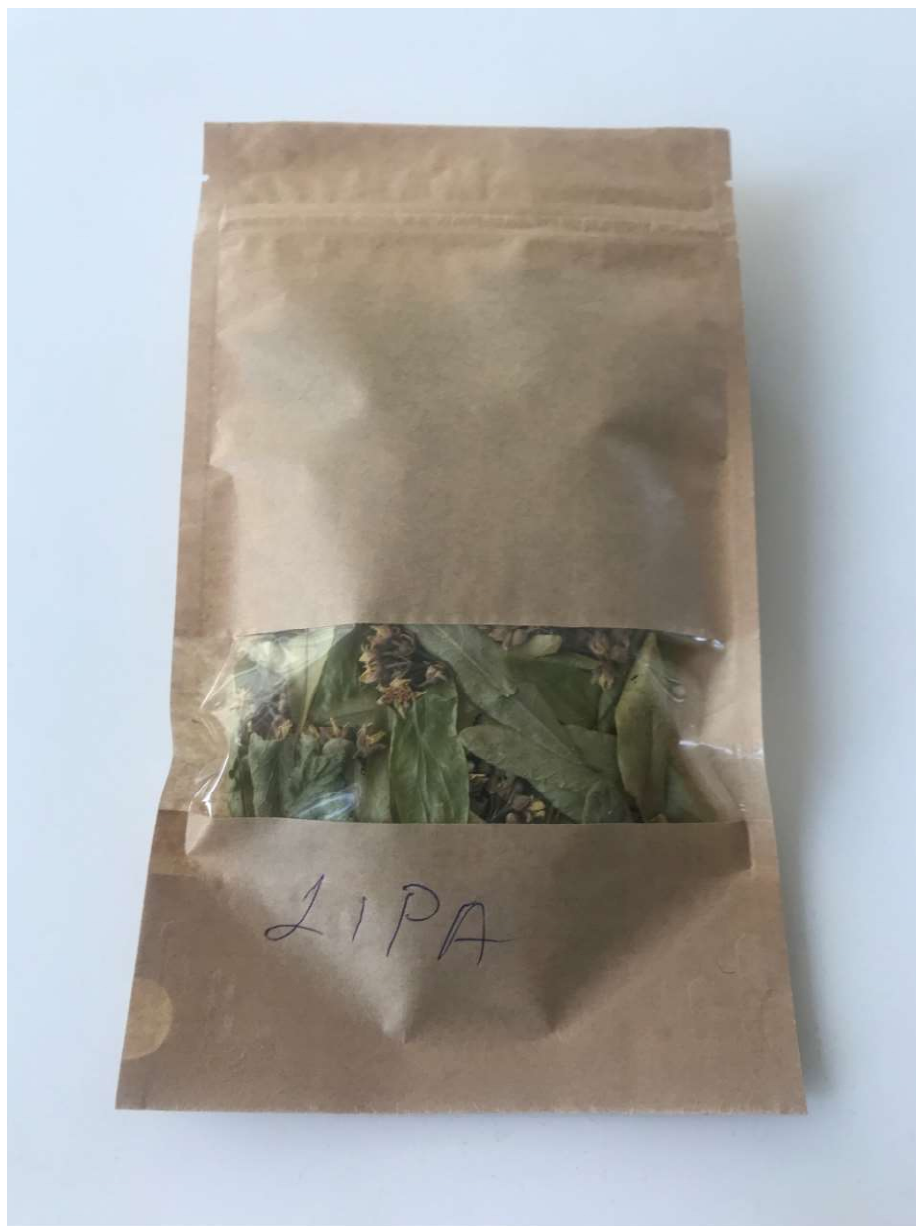
Slika 11. Kninska tkanica – motiv bi se mogao iskoristiti za tiskani *bookmark*

Slika 12. Replika nakita u Arheološkom muzeju u Zagrebu

Slika 13. Proizvod Eko udruge Krka koji bi se s brendiranom naljepnicom (brend Kninska tvrđava) mogao prodavati u suvenirnici tvrđave

2. Gastro doživljaj Knina i okolice

Identificirani nedostaci	Prioritet
N 2.1. Nedostatna zastupljenost lokalnih specijaliteta i lokalnih proizvoda u ugostiteljskoj ponudi	Vrlo visok
N 2.2. Nedostatak registriranih proizvođača autohtonih/domaćih proizvoda na području Knina i okolice	Vrlo visok
N 2.3. Nedostatak manifestacija - festivala/sajmova/dana autohtonih/domaćih proizvoda	Vrlo visok
N 2.4. Nedostatak atraktivnog mjesta za prodaju autohtonih/domaćih proizvoda	Visok
N 2.5. Nedostatak tematskih večera na tvrđavi	Visok

Aktivnosti

N 2.1. Nedostatna zastupljenost lokalnih specijaliteta i lokalnih proizvoda u ugostiteljskoj ponudi

A 2.1.1. Edukacija ugostitelja na temu tradicionalnih specijaliteta

A 2.1.2. Povezivanje ugostitelja i lokalnih proizvođača

A 2.1.3. Izrada predložaka za korištenje u ugostiteljskim objektima (jelovnik tradicionalnih specijaliteta, opisi specijaliteta na hrvatskom i engleskom, navođenje lokalnih proizvođača čiji se proizvodi koriste)

A 2.1.4. Uvrštavanje ugostiteljskih objekata s ponudom tradicionalnih specijaliteta u marketinšku komunikaciju TZ Grada Knina (internetska stranica)

A 2.1.5. Stalna kontrola ponude i davanje podrške ugostiteljima u daljnjem razvoju ponude

N 2.2. Nedostatak registriranih proizvođača autohtonih/domaćih proizvoda na području Knina i okolice

A 2.2.1. Informiranje postojećih i potencijalnih proizvođača autohtonih/domaćih proizvoda o mogućnostima sufinanciranja projekata na nacionalnoj, županijskoj i gradskoj razini

A 2.2.2. Uspostava odnosno prilagodba sustava poticaja za proizvođače autohtonih/domaćih proizvoda

A 2.2.3. Edukacije i daljnja usavršavanja proizvođača autohtonih/domaćih proizvoda (aplikacija na javne pozive, branding i prezentacija proizvoda, marketinške aktivnosti)

N 2.3. Nedostatak manifestacija - festivala/sajmova/dana autohtonih/domaćih proizvoda

A 2.3.1. Organizacija dvije godišnje manifestacije na temu autohtonih/domaćih proizvoda

A 2.3.2. Promocija na internetskoj stranici TZ-a Grada Knina, na profilima društvenih mreža TZ-a

N 2.4. Nedostatak atraktivnog mjesta za prodaju autohtonih/domaćih proizvoda

A 2.4.1. Obnova, uređenje i valorizacija prostora stare tržnice (IP)

A 2.4.2. Uspostava suradnje s proizvođačima autohtonih/domaćih proizvoda u cilju prodaje proizvoda na obnovljenoj staroj tržnici na tradicionalan način (nošnje, pletene košare i sl.)

A 2.4.3. Promocija proizvođača autohtonih/domaćih proizvoda koji prodaju na obnovljenoj staroj tržnici na internetskoj stranici TZ-a Grada Knina i društvenim mrežama TZ Grada Knina te distribucija promotivnih materijala na turističkim info punktovima

N 2.5. Nedostatak tematskih večera na tvrđavi

A 2.5.1. Uspostava suradnje s zakupcem restorana na tvrđavi i osmišljavanje jelovnika za tematsku srednjovjekovnu večeru u 4 slijeda

A 2.5.2. Izrada prikladnih kostima za osoblje restorana

A 2.5.3. Izrada jelovnika i popratnog opisa (na najmanje dva jezika – hrvatskom i engleskom)

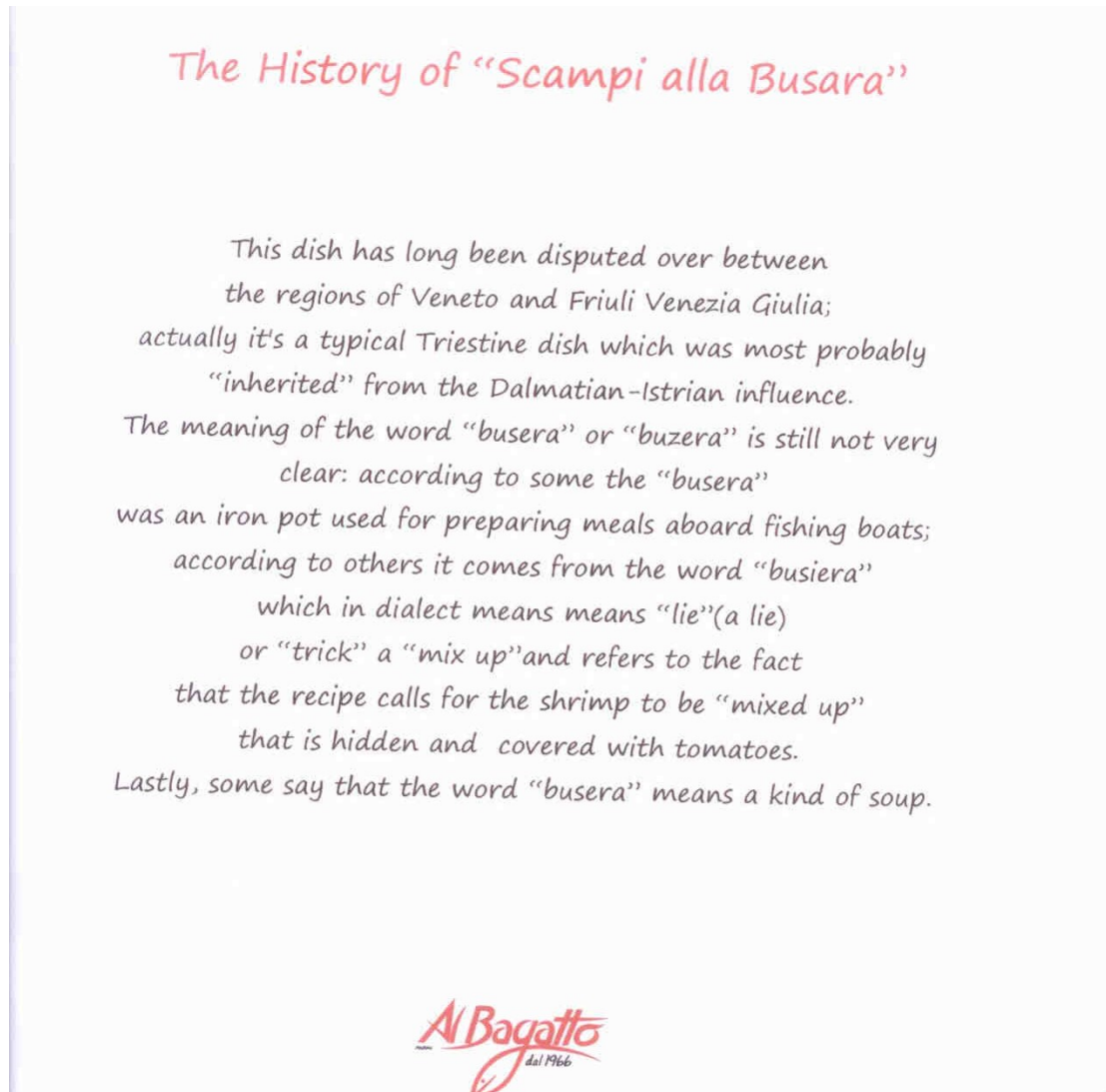
A 2.5.4. Uvrštenje tematske večere u marketinšku komunikaciju Kninske tvrđave

A 2.5.5. Uvrštenje tematske večere u marketinšku komunikaciju TZ Grada Knina

Slika 14. Primjer tematske večere u 5 sljedova

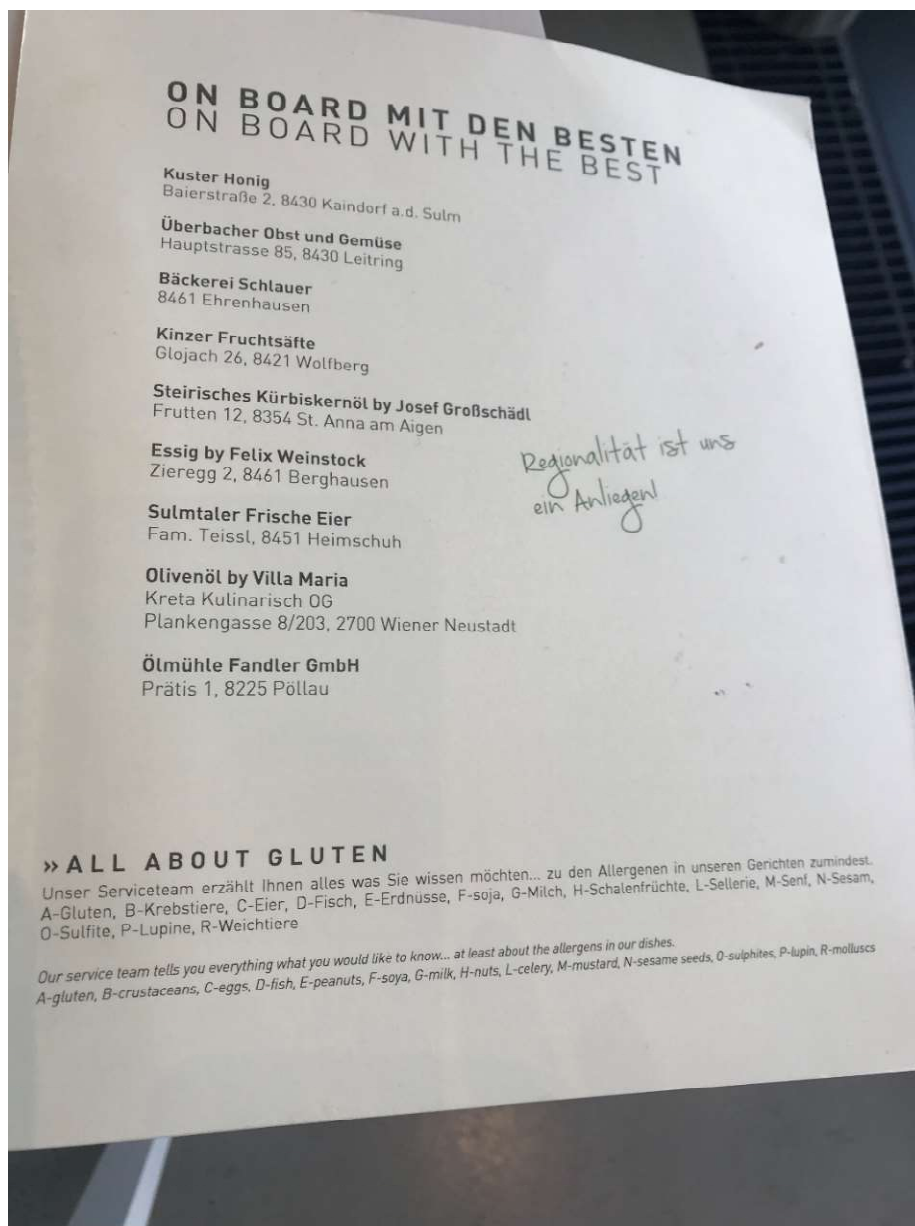

Slika 15. Primjer opisa tradicionalnog jela

Slika 16. Primjer zadnje stranice jelovnika s navođenjem lokalnih proizvođača čije se namirnice koriste u spravljanju jela

3. Knin Fortress Events

Identificirani nedostaci	Prioritet
N 3.1. Nedostatak definiranog proizvoda (lokacija kao proizvod) za održavanje manifestacija i događanja	Vrlo visok
N 3.2. Ograničena tehnička infrastruktura, struja, vodovod i širokopolasni Internet	Vrlo visok
N 3.3. Nedostatak programske strategije događanja i manifestacija uključivo i podrške razvoju redovitih događanja na godišnjoj razini	Vrlo visok
N 3.4. Nedostatak podrške organizaciji turističkih događanja i manifestacija	Visok
N 3.5. Nedostatni prateći sadržaji (ugostiteljski i sanitarni čvorovi prilagođeni potrebama posjetitelja manifestacija i događanja)	Vrlo visok
N 3.6. Nepostojanje podataka na internetskoj stranici Kninske tvrđave o programu događanja i tvrđavi kao proizvodu	Visok
N 3.7. Nedostatak intenzivnije promocije događanja na Kninskoj tvrđavi	Vrlo visok

Aktivnosti

N 3.1. Nedostatak definiranog proizvoda (lokacija kao proizvod) za održavanje manifestacija i događanja

A 3.1.1. Izrada studije kapaciteta koja uključuje procjenu kapaciteta stajaćih i sjedećih mjesta na svim pogodnim lokacijama unutar Kninske tvrđave i pripadajućim okolnim lokalitetima, točkama pristupa infrastrukturi (struja, voda, Internet) te s planom potrebnog parkinga i prometnom organizacijom pristupnih cesta za potrebe događanja. Definiranje potrebne infrastrukture za kretanje posjetitelja s posebnim potrebama.

N 3.2. Ograničena tehnička infrastruktura, struja, vodovod i širokopolasni Internet

A 3.2.1. Procjena potrebne tehničke infrastrukture

A 3.2.2. Provedba nabave i izrade tehničke infrastrukture s nadležnim dionicima, npr. Elektrom Šibenik - Terenskom jedinicom Knin (dodatna jačina priključaka, brojilo potrošnje el. energije i sl.), Komunalnim poduzeće d.o.o. Knin - vodoopskrba.

N 3.3. Nedostatak programske strategije događanja i manifestacija uključivo i podrške razvoju redovitih događanja na godišnjoj razini

A 3.3.1. Osnivanje programskog vijeća koje će odobravati program na Kninskoj tvrđavi.

A 3.3.2. Identificiranje potencijalnih partnera za provedbu programa kulturnih događanja u Gradu Kninu

A 3.3.3. Proaktivna komunikacija s organizatorima događanja u RH, nuđenje Kninske tvrđave kao prostora za organizaciju događanja

A 3.3.4. Provedba javnog poziva zainteresiranim poslovnim subjektima za organizaciju Knin Fortress Events događanja na Kninskoj tvrđavi.

A 3.3.5. Definiranje cjenika zakupa prostora na Kninskoj tvrđavi i kriteriju za ocjenjivanje primjene cjenika prema razredima kompatibilnosti sadržaja događanja sa strategijom razvoja turističkog proizvoda Knin Fortress Events i programskim odrednicama te definiranje potpora (npr. plaća se puno cijena za privatna događanja, 50% za događanja koja odgovaraju strategiji razvoja turističkog proizvoda Knin Fortress Events...)

A 3.3.6. Izrada prateće dokumentacije uz cjenik, mape Kninske tvrđave s ucrtanim zonama koje se daju u najam, s ucrtanim priključcima na tehničku infrastrukturu i podacima o priključcima, koridorima kretanja za transportnu manipulaciju, visinama ulaza i nadsvođenih prolaza i eventualnim ograničenjima u težini opterećenja na pojedinim točkama.

N 3.4. Nedostatak podrške organizaciji turističkih događanja i manifestacija

A 3.4.1. Identificiranje lokalnih dionika važnih za podršku organizaciji događanja i manifestacija s ciljem definiranja protokola podrške i popisa kontakata nadležnih osoba/službi za provedbu podrške događanjima.

N 3.5. Nedostatni prateći sadržaji (ugostiteljski i sanitarni čvorovi prilagođeni potrebama posjetitelja manifestacija i događanja)

A 3.5.1. Definiranje potrebnih pratećih sadržaja prema kapacitetu događanja (ugostiteljski i sanitarni čvorovi prilagođeni potrebama posjetitelja manifestacija i događanja)

A 3.5.2. Utvrđivanje pravila (obujam, estetika, funkcionalnost), moguće lokacije za postavljanje i rokovi za postavljanje i uklanjanje pratećih sadržaja

A 3.5.3. Utvrđivanje potrebne infrastrukture za kretanje posjetitelja s posebnim potrebama

N 3.6. Nepostojanje podataka na internetskoj stranici Kninske tvrđave o programu događanja i tvrđavi kao proizvodu

A 3.6.1. Definiranje potrebnog opsega i sadržaja podstranica (u sklopu izrade nove internetske stranice)

A 3.6.2. Nabava i provedba potrebnog opsega i sadržaja podstranica

N 3.7. Nedostatak intenzivnije promocije događanja na Kninskoj tvrđavi

A 3.7.1. Definiranje plana promocije

A 3.7.2. Nabava i provedba plana promocije

4. Biciklističke rute Knina i okolice

Identificirani nedostaci	Prioritet
N 4.1. Nedostatak oznaka na svim evidentiranim stazama	Visok
N 4.2. Nedostatak urbane opreme na evidentiranim stazama (klupe, stolovi, vidikovci)	Visok
N 4.3. Nedostatak info punktova	Vrlo visok
N 4.4. Nedostatak prilagođenog smještaja (<i>Bed and Bike</i>)	Vrlo visok
N 4.5. Nemogućnost najma i servisiranja bicikala	Vrlo visok
N 4.6. Mali broj biciklističkih manifestacija	Visok
N 4.7. Neadekvatna promocija proizvoda	Vrlo visok
N 4.8. Nezainteresiranost specijaliziranih agencija	Visok

Aktivnosti

N 4.1. Nedostatak oznaka na svim evidentiranim stazama

A 4.1.1. Nastavak označavanja evidentiranih staza

N 4.2. Nedostatak urbane opreme na evidentiranim stazama (klupe, stolovi, vidikovci, odmarališta)

A 4.2.1. Izrada projekta za postavljanje urbane opreme (identifikacija lokacija i opreme)

A 4.2.2. Nabava i postavljanje urbane opreme na lokacijama

N 4.3. Nedostatak info punktova

A 4.3.1. Istražiti mogućnost postavljanja info punkta u Turističkoj zajednici Grada Knina

A 4.3.2. Osigurati opremu i materijale za info punkt (stalci za bicikle, informativni materijali s kartama staza i itinerera područja, informacije o servisnim uslugama, ponude paketa, ...)

A 4.3.3. Uključiti info punkt za bicikliste (kao i radionicu opremljenu s osnovnim setom alata i rezervnih dijelova za jednostavne popravke, mogućnost najma kvalitetnih i opremljenih bicikala te mogućnost prodaje energetski bogate hrane) u izradu projekta rekonstrukcije nekadašnjeg restorana u blizini Krčića

N 4.4. Nedostatak prilagođenog smještaja (*Bed and Bike*)

A 4.4.1. Edukacija sadašnjih i potencijalnih privatnih iznajmljivača smještajnih kapaciteta o osnovnim *bike&bed* standardima (raspoloživost prihvata cikloturista na samo jednu noć; postojanje lako dostupnog sigurnog prostora za spremanje bicikala; raspoloživost prostora za sušenje odjeće i putne opreme; raznovrsna ponuda doručka ili mogućnost korištenja kuhinje; raspoloživost kvalitetnih karata regije, brošura o rutama i voznim redovima u javnom prijevozu;

mogućnost korištenja alata za manje popravke te raspoloživost servisa za bicikle u destinaciji ili blizu nje)

A 4.4.2. Uvođenje sustava poticaja za prilagodbu objekata osnovnim *bike&bed* standardima

N 4.5. Nemogućnost najma i servisiranja bicikala

A 4.5.1 Stvaranje poticajne poduzetničke klime radi uvođenja takve vrste usluga od privatnog sektora (bespovratne potpore, povoljni krediti, potpore iz programa jamstava i financijski instrumenti te poduzetnički i EU fondovi)

A 4.5.2. Uvođenje sustava poticaja za usluge servisiranja i iznajmljivanja bicikala

A 4.5.3. Razmotriti uvođenje sustava javnih bicikala Nextbike

N 4.6. Mali broj biciklističkih manifestacija

A 4.6.1. Poticanje i suradnja s lokalnim biciklističkim klubom na organizaciji manifestacija

A 4.6.2. Uključivanje Grada Knina u regionalne i nacionalne manifestacije (CRO Race i sl.)

N 4.7. Neadekvatna promocija proizvoda

A 4.7.1. Aktivnije uključivanje TZ Grada Knina u promotivne aktivnosti TZ ŠKŽ

A 4.7.2. Sinergijsko korištenje aktivnosti TZ ŠKŽ na području biciklizma (aplikacija, promotivni materijali, organizacija posjeta novinara)

A 4.7.3. Izrada podstranice za biciklizam po uzoru na bikeandhike.hr TZ ŠKŽ

N 4.8. Nezainteresiranost specijaliziranih agencija

A 4.8.1. Organizacija biciklističkih tura/izleta za specijalizirane agencije

Slika 17. Primjer sustava za najam bicikala

Izvor: <https://www.ebike-box.com/>

5. Planinarenje na Dinari

Identificirani nedostaci	Prioritet
N 5.1. Ograničena pristupačnost svim vozilima do planinarske kuće Brezovac	Vrlo visok
N 5.2. Povremena ograničena pristupačnost vrhu Dinare Sinjalu iz smjera Knina radi provođenja vojnih vježbi na lokalitetu Crvena zemlja	Vrlo visok
N 5.3. Izostanak proglašenja Dinare parkom prirode	Vrlo visok
N 5.4. Nedostatna funkcionalnost planinarske kuće Brezovac za razvoj planinarskog turizma	Vrlo visok
N 5.5. Nedostatak interpretacijskih panoa na početku makadamskog puta u Gugama	Visok
N 5.6. Nepostojeća internetska stranica PD Dinara / Planinarske kuće Brezovac	Visok
N 5.7. Nedostatak aktivne promocije Dinare kao planinarskog odredišta i suradnje s turističkim agencijama i relevantnim udrugama	Vrlo visok
N 5.8. Nedostatak signalizacije do makadamskog puta u Gugama	Visok
N 5.9. Neprimjeren/ruiniran geodetski stup na vrhu Dinare	Visok
N 5.10. Nedostatak adekvatnog mjesta za pohranu planinarskog pečata i nedostatak primjerenog dizajna pečata	Visok
N 5.11. Nedostatak dodatnih planinarskih sadržaja	Visok
N 5.12. Nedostatak certificiranih planinarskih vodiča	Visok

Aktivnosti

N 5.1. Ograničena pristupačnost svim vozilima do planinarske kuće Brezovac

A.5.1.1. Utvrđivanje zakonskog okvira financiranja i provođenja projekta obnove ceste/puta, utvrđivanje potrebnih zahvata na relaciji puta od Markova groba do planinarske kuće Brezovac. Utvrđivanje sadržaja koji bi bili izgrađeni na dionici puta, vidikovci, odmorišta itd.

A.5.1.2. Provedba natječaja i odabiri idejnog rješenja, glavnog projekta i i drugih sudionika u gradnji te provedba projekta. Imenovanje ceste primjereno lokaciji i turističkoj primjeni.

N 5.2. Povremena ograničena pristupačnost vrhu Dinare Sinjalu iz smjera Knina radi provođenja vojnih vježbi na lokalitetu Crvena zemlja

A 5.2.1. Riješiti sigurnosni problem planinara koji dolaze do Crvene zemlje iz pravca Brezovca (koji kreću iz Kijeve) i koji ulaze u neoznačeno polje vojnih vježbi

A 5.2.2. Pregovori o izmještanju vojnih vježbi iz zone planinarskih ruta i/ili cijele Dinare

A 5.2.3. Istražiti mogućnosti alternativne planinarske rute preko Napoleonove ceste do vrha Dinare Sinjala

N 5.3. Izostanak proglašenja Dinare parkom prirode

A 5.3.1. Suradnja sa Šibensko-kninskom županijom, Splitsko-dalmatinskom županijom, općinom Kijevo i ostalim općinama u ŠKŽ i SDŽ, JU Priroda ŠKŽ i relevantnim ministarstvima na projektu proglašenja Dinare parkom prirode.

N 5.4. Nedostatna funkcionalnost planinarske kuće Brezovac za razvoj planinarskog turizma

A 5.4.1. Ugovaranje partnerstva s PD Dinara, posjednikom planinarske kuće Brezovac, za pretvaranje planinarske kuće u planinarski dom

A 5.4.2. Organizacija studijskog putovanja u planinarske domove u Sloveniji

A 5.4.3. Angažman sezonski zaposlene osobe/osoba koji će pružati usluge smještaja i hrane planinarima

A 5.4.4. Opremanje doma potrebnom opremom

A 5.4.5. Ugovaranje postavljanja aparata za prodaju pitke vode

N 5.5. Nedostatak interpretacijskih panoa na početku makadamskog puta u Gugama

A 5.5.1. Određivanje lokacije za postavljanje dvojezičnih interpretacijskih panoa na početku makadamskog puta u Gugama

A 5.5.2. Definiranje sadržaja, idejnog i grafičkog oblikovanja

A 5.5.3. Izrada i postavljanje

N 5.6. Nepostojeća internetska stranica PD Dinara / Planinarske kuće Brezovac

A 5.6.1. Osmišljavanje koncepta internetske stranice PD Dinara / Planinarske kuće Brezovac

A 5.6.2. Izrada nove internetske stranice PD Dinara / budućeg Planinarskog doma Brezovac

N 5.7. Nedostatak aktivne promocije Dinare kao planinarskog odredišta i suradnje s turističkim agencijama i relevantnim udrugama

A 5.7.1. Uspostava suradnje sa specijaliziranim turističkim agencijama

A 5.7.2. Uspostava suradnje s planinarskim udrugama

A 5.7.3. Organizacija planinarskih dana za planinare iz RH s ciljem promocije

N 5.8. Nedostatak signalizacije do makadamskog puta u Gugama

A 5.8.1. Utvrditi dostatnost postojeće signalizacije i definirati dodatnu signalizaciju

A 5.8.2. Izrada dodatne signalizacije do makadamskog puta u Gugama

N 5.9. Neprimjeren/ruiniran geodetski stup na vrhu Dinare

A 5.9.1. Dogovor s Državnom geodetskom upravom o obnovi stupa koji je u njihovoj nadležnosti

A 5.9.2. Provedba javnog natječaja za idejno rješenje novog stupa (preporuka je uključiti u komisiju za izbor idejnog rješenja Državnu geodetsku upravu, Turističku zajednicu Grada Knina i Hrvatski planinarski savez)

A 5.9.3. Izrada i postavljanje novog stupa

N 5.10. Nedostatak adekvatnog mjesta za pohranu planinarskog pečata i nedostatak primjerenog dizajna pečata

A 5.10.1. Izrada adekvatnog mjesta za pohranu planinarskog pečata na Sinjalu

A 5.10.2. Novi dizajn pečata i izrada novog pečata

N 5.11. Nedostatak dodatnih planinarskih sadržaja

A 5.11.1. Osmišljavanje i provedba planinarske obilaznice za planinarski dnevnik s pečatima - projekt

A 5.11.2. Osmišljavanje obilaznice (rute)

A 5.11.3. Izrada kutije/ormarića za čuvanje pečata po punktovima obilaznice i postavljanje/zidanje

A 5.11.4. Dizajn pečata i izrada pečata za sve točke obilaznice te postavljanje na lokacije

A 5.11.5. Dizajn i tisak dnevnika

A 5.11.6. Distribucija dnevnika, npr. u biljetarnici Kninske tvrđave (prva točka s pečatom)

A 5.11.7. Promocija dvodnevne rute prikupljanja pečata po planinarskoj obilaznici

N 5.12. Nedostatak certificiranih planinarskih vodiča

A 5.12.1. Edukacija certificiranih planinarskih vodiča

Preporuke

Kako je opisano u poglavlju Turistički proizvodi Grada Knina i okolice za realizaciju predloženih turističkih proizvoda potrebno je aktivirati tri poluge:

- u prvom redu daljnju valorizaciju Kninske tvrđave,
- revitalizaciju stare gradske jezgre i
- razvoj turističko-rekreativnog projekta uz rijeku Krku (na području bivše vojarne „Krka“).

Daljnja valorizacija Kninske tvrđave

Kao najvažnija poluga izabrana je Kninska tvrđava, ne samo zbog svoje povijesne važnosti, atraktivnosti i turističkog potencijala, nego i zbog toga što je dio sredstava za daljnju turističku valorizaciju tvrđave osiguran kroz Intervencijski plan Grada Knina. Usto Kninska tvrđava nije opterećena problemom imovinsko-pravnih odnosa. To znači da se s velikim dijelom aktivnosti iz Plana konkurentnosti može započeti odmah, a ne čekati mjesecima ili godinama na rješenje određenih problema.

Ambiciozan plan turističke valorizacije Kninske tvrđave postavlja zahtjeve s jedne strane stručnom upravljanju muzejskog dijela tvrđave i s druge strane upravljanju svim ostalim aktivnostima koje su predviđene Planom konkurentnosti. Kninski muzej koji upravlja Kninskom tvrđavom nema dostatne ni stručne kapacitete za sve predviđene aktivnosti i daljnju turističku valorizaciju tvrđave. Stoga je prijedlog da se odvoji dio muzejske djelatnosti koji se odnosi na nabavu, sabiranje, zaštitu, čuvanje i istraživanje civilizacijskih, kulturnih materijalnih i nematerijalnih te i prirodnih dobara, te njihovu stručnu i znanstvenu obradu i sistematizaciju u zbirke, trajno zaštićivanje muzejske građe, muzejske dokumentacije, muzejski prezentiranih baštinskih lokaliteta i nalazišta, arheološko istraživanje (sustavno iskopavanje, zaštitno iskopavanje, revizijsko iskopavanje, probno iskopavanje i arheološki nadzor, arheološki pregled terena: rekognosciranje i reambulacija), poslove istraživanja, proučavanja, čuvanja, restauriranja, konzerviranja, održavanja, obnove i korištenja kulturnih dobara, te njihovo interpretiranje i prezentiranje javnosti putem različitih komunikacijskih oblika u stvarnom i virtualnom okruženju, njihovo neposredno i posredno predočavanje javnosti putem stalnih i povremenih izložaba, te objavljivanje podataka i spoznaja o muzejskoj građi i muzejskoj dokumentaciji putem stručnih, znanstvenih i drugih obavijesnih sredstava. Kninski muzej se nastavlja baviti i izdavačkom djelatnošću i prodajom muzejskih tiskovina, konzultantskim uslugama i izradama stručnih ekspertiza, restauracijom i konzervacijom muzejskih i drugih baštinskih predmeta građe za potrebe drugih stranaka.

Za potrebe ostalih djelatnosti kao što su pružanje usluga u turizmu, ugostiteljska djelatnost, djelatnost sajmovi i zabavnih parkova, iznajmljivanje muzejskih prostora kao i za sudjelovanje u osmišljavanju interpretiranja i prezentiranja kulturne baštine javnosti putem različitih komunikacijskih oblika u stvarnom i virtualnom okruženju, te njihovo neposredno i posredno predočavanje javnosti putem stalnih i povremenih izložaba, preporuka je da se

formira/doregistrira javna ustanova za upravljanje tvrđavom po uzoru na Javnu ustanovu u kulturi Tvrđava kulture Šibenik. Tako bi se moglo upravljati kulturnom baštinom na suvremen i inovativan način, a Kninska tvrđava bi postala platforma za razvoj kulturno-zabavnih događanja (glazbenih, filmskih, plesnih, gastronomskih, edukativnih događanja, izložbi i sl.).

Revitalizacija stare gradske jezgre

Stara gradska jezgra, koja je zaštićena kao kulturno – povijesna cjelina Knina, je danas zapuštena i devastirana, većinom je nenaseljena, napuštena i s tendencijom daljnjeg propadanja. Usto zapušteni objekti predstavljaju opasnost za sigurnost stanovnika i posjetitelja.

Intervencijskim planom predviđeno je uređenje stare tržnice, poslovnih i stambenih prostora i infrastrukture u staroj gradskoj jezgri. Iako financijska sredstva za sada nisu osigurana iz Intervencijskog plana, Grad Knin planira postaviti kosi lift koji bi povezo staru gradsku jezgru i Kninsku tvrđavu te urediti parkiralište na Cesarićevoj obali. Postavljanje kosog lifta bi doprinijelo atraktivnosti stare gradske jezgre i tvrđave, dovelo bi stanovnike i posjetitelje u staru gradsku jezgru, rasteretilo bi postojeće uske ceste koje vode do tvrđave, te osiguralo pristupačnost za osobe smanjene pokretljivosti. Mogućnost parkiranja na Cesarićevoj obali (uključujući i turističke autobuse) i blizina kosog lifta značajno bi unaprijedili dio turističkog lanca vrijednosti koji se odnosi na promet kao i sam doživljaj posjetitelja.

Uređenje stare tržnice samo je po sebi važno jer su tržnice „trbusi“ grada, mjesto susreta i druženja lokalnog stanovništva, ali i magnet za posjetitelje. Dodatna scenografija u vidu prezentacije proizvoda na tradicionalan način (pletene košare, nošnje, ...) doprinijet će većoj atraktivnosti ovog proizvoda.

Analiza je pokazala da Grad Knin ima kroničan problem s ponudom kvalitetnih smještajnih jedinica. Trenutačno u gradu nema registriran niti jedan hotel, a poznato je da su hoteli jedan od generatora razvoja turističke ponude.

Što se tiče turističkog smještaja, prema Nacrtu prijedloga plana za javnu raspravu Generalnog urbanističkog plana grada Knina Izmjene i dopune (IV) zatražene su dvije prenamjene 1. prenamjena zemljišta u građevinsko područje turističke namjene zbog omogućavanja izgradnje hostela (k.č. 4112, 4113, 4114 i 4098/6, k.o. Knin (ex ŠUP) i 2. prenamjena Stare bolnice u Ulici kraljice Jelene u hostel, tako da u skorije vrijeme možemo očekivati izgradnju dva hostela.

Uzimajući u obzir trenutačnu turističku infrastrukturu i ponudu u Gradu Kninu nerealno je očekivati skorašnje ulaganje u ozbiljan hotelski projekt koji je apsolutno potreban za daljnji razvoj turizma. To će biti moguće tek kada se većim dijelom realiziraju projekti tri ključne poluge – turističke valorizacije Kninske tvrđave, revitalizacije stare jezgre i razvoj turističko-rekreativnog projekta uz rijeku Krku na području bivše vojarne „Krka“ s otvaranje sjevernog ulaza u NP Krka.

S ciljem razvoja kvalitetnog smještaja, u međuvremenu bi se moglo potaknuti lokalno stanovništvo na aktiviranje zapuštene privatne imovine u staroj gradskoj jezgri i pretvaranje iste u kvalitetan privatni smještaj. Postoje već neke naznake takvih aktivnosti, a preporuka je da Grad Knin u tu svrhu razvije sustav poticaja.

Razvoj turističko-rekreativnog projekta uz rijeku Krku (Revitalizacija prostora bivše vojarne „Krka”)

Treća važna poluga za realizaciju turističkih proizvoda je razvoj turističko-rekreativnog projekta uz rijeku Krku predložen u studiji Revitalizacija prostora bivše vojarne „Krka”.

Već dugi niz godina se pokušava naći način kako revitalizirati prostor bivše vojarne „Krka”, osmisliti kvalitetan životni prostor za lokalno stanovništvo i istovremeno kreirati atraktivan turistički proizvod.

Najveći iskorak je napravljen u studenom 2017. godine, nakon što Vlada Republike Hrvatske u kolovozu 2017. donijela odluku o darovanju bivše vojarne „Krka” Gradu Kninu, kada je izrađena studija krajobrazno-prostornih potencijala s prijedlogom programske osnove Revitalizacija prostora bivše vojarne „Krka”. Naručitelji studije su bili Javna ustanova Nacionalni park Krka i Grad Knin, a u studiji su definirani prostori koji omogućuju preplitanje raznih rekreacijskih ili sportsko-rekreacijskih aktivnosti te društvenih i tematskih događanja s turističkim boravkom, dok se istovremeno potiče i sveobuhvatan/multisenzorni doživljaj prirode i njenih procesa. Revitalizacija prostora bivše vojarne „Krka” uključuje i otvaranje sjevernog ulaza u NP Krka koji je jedan od ključnih elemenata za razvoj turističkog lanca vrijednosti. Sljedeći korak je donošenje urbanističkog plana uređenja za to područje u kojem bi se između ostalog odredili prostori javne i komercijalne namjene te nakon toga pristupilo potpisu ugovora s RH kao i daljnjoj realizaciji projekta.

U ovom kontekstu želimo ukazati na veliki problem zagađenja odnosno onečišćenja lagune u neposrednom okruženju tvornice DIV naveden u Analizi mulja i vode u lagunama onečišćenim otpadnim tvarima u Kninu iz lipnja 2019. godine koji ugrožava ne samo život lokalnog stanovništva nego ima i poguban utjecaj na razvoj turizma.

7. travnja 2019. godine dogodio se incident prelijevanja otpadnih onečišćenih voda iz lagune u rijeku Orašnicu koja se na kilometar udaljenosti ulijeva u rijeku Krku. Prema navodima Analize *„Neosporno je da je onečišćena lokacija ekstremno visoko rizična za okoliš, osobito za okolne vodotoke a samim time i za Nacionalni park Krka. Budući da je voda u laguni onečišćena između ostaloga i ugljikovodicima koji se nalaze na površini lagune za pretpostaviti je da će se ovaj incident ponavljati i u budućnosti pri pojavi intenzivnijih kiša i povećanju vodostaja u lagunama.”*

Rješenje ovog problema odnosno saniranje lagune je uvjet bez kojeg se ne može dalje razvijati turistička ponuda.

Bespovratna sredstva, javni pozivi, sustavi poticaja

Uz bespovratna sredstva iz Intervencijskog plana postoje i drugi izvori bespovratnih sredstava i poticaja koje može koristiti javni sektor i privatni poduzetnici u cilju razvoja turističke ponude. U nastavku izdvajamo najvažnije:

Ministarstvo poljoprivrede

Program ruralnog razvoja (Podmjere 6.2., 6.4. za poduzetnike, 7.4. za JLS)

Ministarstvo turizma

Konkurentnost turističkog gospodarstva (poduzetnici)

Program razvoja javne turističke infrastrukture (javni sektor)

Potpore turističkim zajednicama na turistički nerazvijenim područjima (TZ Grada Knina)

Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost

Javni pozivi za električna vozila za fizičke i pravne osobe

HAMAG BICRO

Mikro i mali zajmovi za ruralni razvoj (mikro i mali poduzetnici)

ESIF mikro i mali zajmovi (mikro i mali poduzetnici)

Jamstva (mikro i mali poduzetnici)

Šibensko-kninska županija

Poticajna sredstva gospodarskim subjektima ŠKŽ

Grad Knin

Program potpore razvoju turističke ponude na području Grada Knina u 2019. godini

MJERA 1. – Potpore za izgradnju bazena,

MJERA 2. – Potpore za poboljšanje uvjeta-povećanje postojeće kategorizacije i

MJERA 3. – Potpora pokretanju obavljanja ugostiteljske djelatnosti na postojećem obiteljskom poljoprivredom gospodarstvu

Preporuka je da se nastavi s dosadašnjim načinom rada, da centralna točka informiranja i edukacije privatnih poduzetnika bude JU LRA Matica. Prijedlog je da se mjere iz Programa potpore razvoju turističke ponude na području Grada Knina u 2019. godini modificiraju tako da se uz zadržavanje Mjere 2. Potpore za poboljšanje uvjeta-povećanje postojeće kategorizacije i Mjere 3. Potpora pokretanju obavljanja ugostiteljske djelatnosti na postojećem obiteljskom poljoprivredom gospodarstvu, uvedu mjere:

- za uvođenje osnovnih *bedandbike* standarda u postojeće i nove smještajne objekte;
- za nabavu opreme i uređenje prostora u svrhu razvijanja pustolovnog turizma (servisiranje i nabava bicikala, kanua, kajaka i sl.).

Program potpora poljoprivredi na području Grada Knina za razdoblje 2019.- 2021. godine

MJERA 1. - Potpore mladim poljoprivrednicima

MJERA 2. - Potpore očuvanju i proširenju stočnog fonda

MJERA 3. - Potpora kapitalnim ulaganjima u sektoru biljne proizvodnje

MJERA 4. - Potpora izrade prijavne dokumentacije za projekte koji će se prijavljivati za sredstva EU fondova

MJERA 5. - Potpora ulaganju u preradu vlastitih poljoprivrednih proizvoda na obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu

Preporuka je nastaviti s programom i eventualno uvesti mjeru za brendiranje vlastitih poljoprivrednih proizvoda.

U cilju revitalizacije i uređenja stare gradske jezgre mogla bi se uvesti mjera sufinanciranja uređenja fasada.

10. Plan implementacije i investicija

1. Ruta Hrvatski vladari

Nedostatak/Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena iznosa u kn (uključujući PDV)	Partneri
N 1.1. Nedostatak signalizacije i plana pješačkih tokova na Kninskoj tvrđavi					
A 1.1.1. Izrada plana signalizacije i pješačkih tokova na Kninskoj tvrđavi	listopad 2019.	4 mjeseca	Kninski muzej*	20.000	
A.1.1.2. Izrada i postavljanje signalizacije na Kninskoj tvrđavi	siječanj 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	15.000	
N 1.2. Nedostatak urbane opreme (klupe, stolovi, vidikovci) te atraktivne rasvjete na Kninskoj tvrđavi					
A 1.2.1. Izrada projekta urbanog opremanja Kninske tvrđave (definiranje lokacija, potrebne opreme, dizajn opreme, izrada troškovnika)	listopad 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	50.000	
A 1.2.2. Urbano opremanje Kninske tvrđave	siječanj 2021.	3 mjeseca	Kninski muzej*	80.000	
A 1.2.3. Izrada projekta funkcionalne i dekorativne rasvjete Kninske tvrđave (IP)*	studeni 2019.	6 mjeseci	Grad Knin	450.000	
A.1.2.4. Nabava i postavljanje funkcionalne i dekorativne rasvjete na Kninskoj tvrđavi (IP)*	srpanj 2020.	12 mjeseci	Grad Knin	7.500.000	
N 1.3. Nedostatak prezentacije i interpretacije, posebno povijesti tvrđave					
A 1.3.1. Izrada projekta postavljanja dvojezičnih interpretacijskih ploča na svakoj važnoj lokaciji na Kninskoj tvrđavi (odabir lokacija, izrada tekstova na hrvatskom i engleskom jeziku, odabir dizajna ploča i odabir eventualnih fotografija/ilustracija)	listopad 2019.	4 mjeseca	Kninski muzej*	40.000	
A 1.3.2. Nabava i postavljanje dvojezičnih interpretacijskih ploča na Kninskoj tvrđavi	siječanj 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	90.000	
A 1.3.3. Osmišljavanje i izrada tekstova za audio aplikaciju Kninske tvrđave (minimalno na dva jezika)	rujan 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	10.000	

10. Plan implementacije i investicija

A 1.3.4. Nabava audio aplikacije za Android i iOS	siječanj 2021.	5 mjeseci	Kninski muzej*	70.000	
A 1.3.5. Izrada tekstova za organizirano kostimirano vođenje po tvrđavi u trajanju od cca sat vremena (na 3-4 jezika)	rujan 2019.	1 mjesec	Kninski muzej*	5.000	
A 1.3.6. Izrada kostima za vodiče	siječanj 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	20.000	
A 1.3.7. Edukacija vodiča za organizirano kostimirano vođenje po tvrđavi (IP)*	listopad 2019.	1 mjesec	Grad Knin	65.000	
A 1.3.8. Edukacija vodiča za rutu Hrvatski vladari	veljača 2020.	1 mjesec	TZ Grada Knina	7.000	
A 1.3.9. Izrada projektne tehničke dokumentacije za multimedijalni interpretacijski centar na Kninskoj tvrđavi (IP)*	prosinac 2019.	6 mjeseci	Grad Knin	125.000	
A 1.3.10. Uređenje multimedijalnog interpretacijskog centra na Kninskoj tvrđavi (IP)*	prosinac 2020.	12 mjeseci	Grad Knin	9.000.000	
A 1.3.11. Osmišljavanje scenarija za kazališnu noćnu turu na temu Hrvatski vladari	siječanj 2021.	2 mjeseca	Kninski muzej*	10.000	
A 1.3.12. Angažman i uvježbavanje glumaca	ožujak 2021.	2 mjeseca	Kninski muzej*	20.000	
A 1.3.13. Održavanje kazališne noćne ture (jednom mjesečno, 30 posjetitelja, ulaznica u početku 100 - 150 kn)	lipanj 2021.	kontinuirano	Kninski muzej*	6.000	
A 1.3.14. Odabir Instagram mjesta za fotografiranje	listopad 2019.	1 mjesec	Kninski muzej*	np	TZ Grada Knina
A 1.3.15. Oblikovanje i izrada scenografije za Instagram mjesta za fotografiranje (pozivni natječaj)	siječanj 2020.	4 mjeseca	Grad Knin	6.000	TZ Grada Knina
N 1.4. Zastarjeli način prezentacije stalnih postava i spomen soba u Kninskom muzeju					
A 1.4.1. Redefiniranje korištenja postojećih prostora	listopad 2019.	2 mjeseca	Kninski muzej	np	Grad Knin, JU LRA Matica
A 1.4.2. Osmišljavanje atraktivne prezentacije	siječanj 2020.	2 mjeseca	Kninski muzej	10.000	Grad Knin, JU LRA Matica
A 1.4.3. Uvođenje interaktivnih sadržaja (kupnja opreme, izrada interaktivnih sadržaja)	ožujak 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej	30.000	
N 1.5. Ograničena pristupačnost tvrđavi					
A 1.5.1. Izrada projektne dokumentacije za zip line (IP)*	kolovoz 2019.	4 mjeseca	Grad Knin	95.000	
A 1.5.2. Nabava i postavljanje zip linea (IP)*	lipanj 2020.	6 mjeseci	Grad Knin	1.500.000	

10. Plan implementacije i investicija

A 1.5.3. Izrada projektne dokumentacije za kosi lift iz stare gradske jezgre	listopad 2019.	6 mjeseci	Grad Knin	200.000	
A 1.5.4. Nabava i postavljanje kosog lifta iz stare gradske jezgre	listopad 2021.	12 mjeseci	Grad Knin	20.000.000	
A 1.5.5. Uređenje parkinga na Cesarićevoj obali	ožujak 2021.	9 mjeseci	Grad Knin	7.500.000	
N 1.6. Nedostatni prateći sadržaji (ugostiteljski, sanitarni čvorovi, suvenirnica, info centar, dvorana za prezentacije, ...) na Kninskoj tvrđavi					
A 1.6.1. Izrada projektne dokumentacija za izgradnju i opremanje multimedijalne dvorane na Kninskoj tvrđavi (IP)*	rujan 2019.	9 mjeseci	Grad Knin	1.000.000	
A 1.6.2. Izgradnja i opremanje multimedijalne dvorane na Kninskoj tvrđavi (IP)*	prosinac 2020.	18 mjeseci	Grad Knin	25.000.000	
A 1.6.3. Proširenje ponude postojećeg restorana (bezalkoholna pića, sladoled i snekovi za djecu i srednjoškolce)	kolovoz 2019.	np	Zakupac restorana	0	
A 1.6.4. Postavljanje samouslužnog aparata za piće (<i>vending machine</i>) na prikladnom mjestu (prijedlog u blizini multimedijalnog interpretacijskog centra)	nakon izgradnje multimedijalnog interpretacijskog centra	np	Kninski muzej*	0	
A 1.6.5. Proširenje ponude suvenira	ožujak 2020.	kontinuirano	Kninski muzej*	0	
A 1.6.6. Proširenje ponude planirane vinoteke s proizvodima lokalnih proizvođača	nakon uređenja vinoteke	kontinuirano	Kninski muzej*	0	JU LRA Matica
N 1.7. Nepostojanje interpretacije i sadržaja za djecu na Kninskoj tvrđavi					
A 1.7.1. Osmišljavanje sadržaja za djecu (potraga za blagom)	studeni 2019.	3 mjeseca	Kninski muzej*	7.000	
A 1.7.2. Izrada scenografije i slikovnice za djecu (potraga za blagom)	veljača 2020.	4 mjeseca	Kninski muzej*	40.000	
N 1.8. Neažurna internetska stranica Kninskog muzeja i tvrđave					
A 1.8.1. Redizajn internetske stranice Kninskog muzeja	studeni 2019.	kontinuirano	Kninski muzej	15.000	TZ Grada Knina

10. Plan implementacije i investicija

A 1.8.2. Osmišljavanje koncepta nove internetske stranice Kninske tvrđave	siječanj 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	15.000	TZ Grada Knina
A 1.8.3. Izrada nove internetske stranice Kninske tvrđave	travanj 2020.	5 mjeseci	Kninski muzej*	35.000	TZ Grada Knina
N 1.9. Nedostatak aktivne promocije Kninskog muzeja i tvrđave kao i suradnje s turističkim agencijama					
A 1.9.1. Postavljanje rute Hrvatski vladari na internetsku stranicu TZ Grada Knina	travanj 2020.	kontinuirano	TZ Grada Knina	10.000	Kninski muzej*
A 1.9.2. Uspostava suradnje sa specijaliziranim turističkim agencijama	svibanj 2020.	kontinuirano	Kninski muzej*	10.000	TZ Grada Knina
N 1.10. Nedostatak promotivnih materijala					
A 1.10.1. Izrada mape tvrđave s osnovnim informacijama o Kninskoj tvrđavi	siječanj 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	10.000	TZ Grada Knina
A 1.10.2. Izrada brošure za rutu Hrvatski vladari	siječanj 2020.	4 mjeseca	TZ Grada Knina	10.000	Kninski muzej
N 1.11. Nedostatak smeđe signalizacije prije odvojka za Biskupiju					
A 1.11. Postavljanje ili popravak postojeće smeđe signalizacije (10 lokacija)	siječanj 2020.	5 mjeseci	TZ Grada Knina	7.000	Općina Biskupija
N 1.12. Nedostatak interpretacijskih ploča na lokalitetima u Biskupiji					
A 1.12. Postavljanje dvojezičnih (hrvatski i engleski jezik) interpretacijskih ploča na lokalitetima (5 komada)	siječanj 2020.	5 mjeseci	TZ Grada Knina	12.500	Općina Biskupija
N 1.13. Nedostatak smeđe signalizacije prije odvojka za Uzdolje					
A 1.13. Postavljanje ili popravak postojeće smeđe signalizacije	siječanj 2020.	5 mjeseci	TZ Grada Knina	2.000	Općina Biskupija
N 1.14. Nedostatak interpretacijske ploče na lokalitetu u Uzdolju					
A 1.14. Postavljanje dvojezične (hrvatski i engleski jezik) interpretacijske ploče na lokalitetu	siječanj 2020.	5 mjeseci	TZ Grada Knina	2.500	Općina Biskupija
N 1.15. Nedostatak smeđe signalizacije za lokalitet Kapitul					
A 1.15. Postavljanje ili popravak postojeće smeđe	siječanj 2020.	5 mjeseci	TZ Grada Knina	1.000	Grad Knin

10. Plan implementacije i investicija

signalizacije					
N 1.16. Nedostatak interpretacijske ploče na lokalitet Kapitul					
A 1.16. Postavljanje dvojezične (hrvatski i engleski jezik) interpretacijske ploče na lokalitetu (QR code ili bicon s linkom na web stranicu)	siječanj 2020.	5 mjeseci	TZ Grada Knina	3.000	Grad Knin
N 1.17. Nedostatak/devastacija smeđe signalizacije za lokalitet crkva sv. Spasa					
1.17. Postavljanje ili popravak postojeće smeđe signalizacije	siječanj 2020.	5 mjeseci	TZ Grada Knina	2.000	Općina Cijvljane
N 1.18. Devastirana interpretacijska ploča na lokalitetu crkva sv. Spasa					
A 1.18. Popravak interpretacijske ploče na lokalitetu	siječanj 2020.	5 mjeseci	TZ Grada Knina	2.500	Općina Cijvljane

*Kninski muzej - sukladno preporuci u Planu konkurentnosti te bi aktivnosti provodila Javna ustanova za upravljanje tvrđavom

2. Gastro doživljaj Knina i okolice

Nedostatak/Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena iznosa u kn (uključujući PDV)	Partneri
N 2.1. Nedostatna zastupljenost lokalnih specijaliteta i lokalnih proizvoda u ugostiteljskoj ponudi					
A 2.1.1. Edukacija ugostitelja na temu tradicionalnih specijaliteta	veljača 2020.	2 radionice	JU LRA Matica	7.000	
A 2.1.2. Povezivanje ugostitelja i lokalnih proizvođača	listopad 2019.		JU LRA Matica		
A 2.1.3. Izrada predložka za korištenje u ugostiteljskim objektima (jelovnik tradicionalnih specijaliteta, opisi specijaliteta na hrvatskom i engleskom, navođenje lokalnih proizvođača čiji se proizvodi koriste)	siječanj 2020.	2 mjeseca	TZ Grada Knina JU LRA Matica	2.000	
A 2.1.4. Uvrštavanje ugostiteljskih objekata s ponudom tradicionalnih specijaliteta u marketinšku komunikaciju TZ Grada Knina (internetska stranica)	nakon uspostave kritične mase ugostitelja s tradicionalnom ponudom	kontinuirano	TZ Grada Knina	3.000	
A 2.1.5. Stalna kontrola ponude i davanje podrške ugostiteljima u daljnjem razvoju ponude (kontinuirano educiranje - 2 radionice godišnje)	veljača 2021.	kontinuirano	JU LRA Matica	10.000	
N 2.2. Nedostatak registriranih proizvođača autohtonih/domaćih proizvoda na području Knina i okolice					
A 2.2.1. Informiranje postojećih i potencijalnih proizvođača autohtonih/domaćih proizvoda o mogućnostima sufinanciranja projekata na nacionalnoj, županijskoj i gradskoj razini	rujan 2019.	kontinuirano	JU LRA Matica	np	
A 2.2.2. Uspostava odnosno prilagodba sustava poticaja	siječanj 2020.	12 mjeseci	Grad Knin		JU LRA Matica

10. Plan implementacije i investicija

A 2.2.3. Edukacije i daljnja usavršavanja proizvođača autohtonih/domaćih proizvoda (aplikacija na javne pozive, branding i prezentacija proizvoda, marketinške aktivnosti - 4 radionice godišnje)	veljača 2020.	kontinuirano	JU LRA Matica	20.000	TZ Grada Knina, vanjski suradnici
N 2.3. Nedostatak manifestacija - festivala/sajmova/dana autohtonih/domaćih proizvoda					
A 2.3.1. Organizacija dvije godišnje manifestacije na temu autohtonih/domaćih proizvoda (u 2020. godini jedna manifestacija)	rujan 2020.	1 mjesec	Grad Knin	100.000	JU LRA Matica TZ Grada Knina
A 2.3.2. Promocija na internetskoj stranici TZ-a Grada Knina, na profilima društvenih mreža TZ-a	srpanj 2020.	3 mjeseca	TZ Grada Knina	np	
N 2.4. Nedostatak atraktivnog mjesta za prodaju autohtonih/domaćih proizvoda					
A 2.4.1. Obnova, uređenje i valorizacija prostora stare tržnice (IP)	??	??	Grad Knin	XX	
A 2.4.2. Uspostava suradnje s proizvođačima autohtonih/domaćih proizvoda u cilju prodaje proizvoda na obnovljenoj staroj tržnici na tradicionalan način (nošnje, pletene košare i sl.)	nakon uređenje stare tržnice	kontinuirano	JU LRA Matica	np	
A 2.4.3. Promocija proizvođača autohtonih/domaćih proizvoda koji prodaju na obnovljenoj staroj tržnici na internetskoj stranici TZ-a Grada Knina i društvenim mrežama TZ Grada Knina te promotivni materijali na turističkim info punktovima	nakon uređenje stare tržnice	kontinuirano	TZ Grada Knina	5.000	Kninski muzej*, ugostiteljski i smještajni objekti
N 2.5. Nedostatak tematskih večera na tvrđavi					
A 2.5.1. Uspostava suradnje s zakupcem restorana na tvrđavi i osmišljavanje jelovnika za tematsku srednjovjekovnu večeru u 4 slijeda	siječanj 2020.	1 mjesec	Grad Knin	0	Zakupac restorana, TZ Grada Knina
A 2.5.2. Izrada prikladnih kostima za osoblje restorana	veljača 2020.	2 mjeseca	Zakupac restorana	10.000	

10. Plan implementacije i investicija

A 2.5.3. Izrada jelovnika i popratnog opisa (na najmanje dva jezika – hrvatskom i engleskom)	veljača 2020.	1 mjesec	TZ Grada Knina	1.500	Zakupac restorana
A 2.5.4. Uvrštenje tematske večere u marketinšku komunikaciju Kninske tvrđave	travanj 2020.	kontinuirano	Kninski muzej*	u sklopu godišnjeg budžeta	Zakupac restorana
A 2.5.5. Uvrštenje tematske večere u marketinšku komunikaciju TZ Grada Knina	travanj 2020.	kontinuirano	TZ Grada Knina	u sklopu godišnjeg budžeta	Zakupac restorana

*Kninski muzej - sukladno preporuci u Planu konkurentnosti te bi aktivnosti provodila Javna ustanova za upravljanje tvrđavom

3. Knin Fortress Events

Nedostatak/Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena iznosa u kn (uključujući PDV)	Partneri
N 3.1. Nedostatak definiranog proizvoda (lokacija kao proizvod) za održavanje manifestacija i događanja					
A 3.1.1. Izrada studije kapaciteta koja uključuje procjenu kapaciteta stajaćih i sjedećih mjesta na svim pogodnim lokacijama unutar Kninske tvrđave i pripadajućim okolnim lokalitetima, točkama pristupa infrastrukturi (struja, voda, Internet) te s planom potrebnog parkinga i prometnom organizacijom pristupnih cesta za potrebe događanja. Definiranje potrebne infrastrukture za kretanje posjetitelja s posebnim potrebama.	ožujak 2020.	4 mjeseca	Grad Knin	100.000	
N 3.2. Ograničena tehnička infrastruktura, struja, vodovod i širokopojasni Internet					
A 3.2.1. Procjena potrebne tehničke infrastrukture	listopad 2019.	4 mjeseca	Grad Knin	np	Elektra Šibenik - Terenska jedinica Knin, Komunalno poduzeće d.o.o. Knin - vodoopskrba

10. Plan implementacije i investicija

A 3.2.2. Provedba nabave i izrade tehničke infrastrukture s nadležnim dionicima, npr. Elektrom Šibenik - Terenskom jedinicom Knin (dodatna jačina priključaka, brojilo potrošnje el. energije i sl.), Komunalnim poduzeće d.o.o. Knin - vodoopskrba.	siječanj 2020.	4 mjeseca	Grad Knin	ovisno o rezultatima procjene	Elektra Šibenik - Terenska jedinica Knin, Komunalno poduzeće d.o.o. Knin - vodoopskrba
N 3.3. Nedostatak programske strategije događanja i manifestacija uključivo i podrške razvoju redovitih događanja na godišnjoj razini					
A 3.3.1. Osnivanje programskog vijeća koje će odobravati program na Kninskoj tvrđavi.	listopad 2019.	1 mjesec	Kninski muzej*	np	TZ Grada Knina, Grad Knin
A 3.3.2. Identificiranje potencijalnih partnera za provedbu programa kulturnih događanja u Gradu Kninu	listopad 2019.	1 mjesec	Kninski muzej*	np	TZ Grada Knina, Grad Knin
A 3.3.3. Proaktivna komunikacija s organizatorima događanja u RH, nuđenje Kninske tvrđave kao prostora za organizaciju događanja	studeni 2019.	kontinuirano	Kninski muzej*	np	TZ Grada Knina, Grad Knin
A 3.3.4. Provedba javnog poziva zainteresiranim poslovnim subjektima za organizaciju Knin Fortress Events događanja na Kninskoj tvrđavi.	siječanj 2020.	kontinuirano	Kninski muzej*	np	TZ Grada Knina, Grad Knin
A 3.3.5. Definiranje cjenika zakupa prostora na Kninskoj tvrđavi i kriteriju za ocjenjivanje primjene cjenika prema razredima kompatibilnosti sadržaja događanja sa strategijom razvoja turističkog proizvoda Knin Fortress Events i programskim odrednicama te definiranje potpora (npr. plaća se puno cijena za privatna događanja, 50% za događanja koja odgovaraju strategiji razvoja turističkog proizvoda Knin Fortress Events...)	listopad 2019.	1 mjesec	Kninski muzej*	np	TZ Grada Knina, Grad Knin

10. Plan implementacije i investicija

A 3.3.6. Izrada prateće dokumentacije uz cjenik, mape Kninske tvrđave s ucrtanim zonama koje se daju u najam, s ucrtanim priključcima na tehničku infrastrukturu i podacima o priključcima, koridorima kretanja za transportnu manipulaciju, visinama ulaza i nadsvođenih prolaza i eventualnim ograničenjima u težini opterećenja na pojedinim točkama.	rujan 2020.	1 mjesec	Kninski muzej*	Treba biti uključeno u nabavu stavke 3.1.1.	TZ Grada Knina, Grad Knin
N 3.4. Nedostatak podrške organizaciji turističkih događanja i manifestacija					
A 3.4.1. Identificiranje lokalnih dionika važnih za podršku organizaciji događanja i manifestacija s ciljem definiranja protokola podrške i popisa kontakata nadležnih osoba/službi za provedbu podrške događanjima.	listopad 2019.	1 mjesec	Kninski muzej*	np	TZ Grada Knina, Grad Knin
N 3.5. Nedostatni prateći sadržaji (ugostiteljski i sanitarni čvorovi prilagođeni potrebama posjetitelja manifestacija i događanja)					
A 3.5.1. Definiranje potrebnih pratećih sadržaja prema kapacitetu događanja (ugostiteljski i sanitarni čvorovi prilagođeni potrebama posjetitelja manifestacija i događanja)	rujan 2020.	1 mjesec	Kninski muzej*	Treba biti uključeno u nabavu stavke 3.1.1.	TZ Grada Knina, Grad Knin
A 3.5.2. Utvrđivanje pravila (obujam, estetika, funkcionalnost), moguće lokacije za postavljanje i rokovi za postavljanje i uklanjanje pratećih sadržaja	rujan 2020.	1 mjesec	Kninski muzej*	Treba biti uključeno u nabavu stavke 3.1.1.	TZ Grada Knina, Grad Knin
A 3.5.3. Utvrđivanje potrebne infrastrukture za kretanje posjetitelja s posebnim potrebama	rujan 2020.	1 mjesec	Kninski muzej*	Treba biti uključeno u nabavu stavke 3.1.1.	TZ Grada Knina, Grad Knin
N 3.6. Nepostojanje podataka na internetskoj stranici Kninske tvrđave o programu događanja i tvrđavi kao proizvodu					
A 3.6.1. Definiranje potrebnog opsega i sadržaja podstranica (u sklopu izrade nove internetske stranice)	studeni 2019.	2 mjeseca	Kninski muzej*	2.000	TZ Grada Knina

10. Plan implementacije i investicija

A 3.6.2. Nabava i provedba potrebnog opsega i sadržaja podstranica	siječanj 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	3.000	TZ Grada Knina
N 3.7. Nedostatak intenzivnije promocije događanja na Kninskoj tvrđavi					
A 3.7.1. Definiranje plana promocije	ožujak 2020.	1 mjesec	TZ Grada Knina	np	Kninski muzej
A 3.7.2. Nabava i provedba plana promocije	svibanj 2020.	5 mjeseci	Kninski muzej*	80.000	TZ Grada Knina

*Kninski muzej - sukladno preporuci u Planu konkurentnosti te bi aktivnosti provodila Javna ustanova za upravljanje tvrđavom

4. Biciklističke rute Knina i okolice

Nedostatak/Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena iznosa u kn (uključujući PDV)	Partneri
N 4.1. Nedostatak oznaka na svim evidentiranim stazama					
A 4.1.1. Nastavak označavanja evidentiranih staza	lipanj 2020.	24 mjeseca	TZ Grada Knina	52.500	Šibensko-kninska županija
N 4.2. Nedostatak urbane opreme na evidentiranim stazama (klupe, stolovi, vidikovci, odmarališta)					
A 4.2.1. Izrada projekta za postavljanje urbane opreme (identifikacija lokacija i opreme, izrada troškovnika)	siječanj 2020.	3 mjeseca	TZ Grada Knina	30.000	
A 4.2.2. Nabava i postavljanje urbane opreme na lokacijama	kolovoz 2020.	24 mjeseca	Grad Knin	164.500	Šibensko-kninska županija
N 4.3. Nedostatak info punktova					
A 4.3.1. Istražiti mogućnost postavljanja info punkta u Turističkoj zajednici Grada Knina	rujan 2019.	1 mjesec	TZ Grada Knina	np	
A 4.3.2. Osigurati opremu i materijale za info punkt (stalci za bicikle, informativni materijali s kartama staza i itinerera područja, informacije o servisnim uslugama, ponude paketa, ...)	listopad 2019.	1 mjesec	TZ Grada Knina	3.000	
A 4.3.3. Uključiti info punkt za bicikliste (kao i radionicu opremljenu s osnovnim setom alata i rezervnih dijelova za jednostavne popravke, mogućnost najma kvalitetnih i opremljenih bicikala te mogućnost prodaje energetski bogate hrane) u izradu projekta rekonstrukcije nekadašnjeg restorana u blizini Krčića	prilikom izrade projektne dokumentacije za nekadašnji restoran na Krčiću	n/p	Grad Knin	np	
N 4.4. Nedostatak prilagođenog smještaja (Bed and Bike)					

10. Plan implementacije i investicija

A 4.4.1. Edukacija sadašnjih i potencijalnih privatnih iznajmljivača smještajnih kapaciteta o osnovnim bike&bed standardima (raspoloživost prihvata cikloturista na samo jednu noć; postojanje lako dostupnog sigurnog prostora za spremanje bicikala; raspoloživost prostora za sušenje odjeće i putne opreme; raznovrsna ponuda doručka ili mogućnost korištenja kuhinje; raspoloživost kvalitetnih karata regije, brošura o rutama i voznim redovima u javnom prijevozu; mogućnost korištenja alata za manje popravke te raspoloživost servisa za bicikle u destinaciji ili blizu nje) - dvije radionice	siječanj 2020.	1 mjesec	Grad Knin	10.000	JU LRA Matica, Biciklistički klub Adrion Oros
A 4.4.2. Uvođenje sustava poticaja za prilagodbu objekata osnovnim bike&bed standardima	siječanj 2020.	12 mjeseci	Grad Knin	np	JU LRA Matica
N 4.5. Nemogućnost najma i servisiranja bicikala					
A 4.5.1 Stvaranje poticajne poduzetničke klime radi uvođenja takve vrste usluga od privatnog sektora (bespovratne potpore, povoljni krediti, potpore iz programa jamstava i financijski instrumenti te poduzetnički i EU fondovi)	siječanj 2020.	12 mjeseci	Grad Knin	np	JU LRA Matica
A 4.5.2. Uvođenje sustava poticaja za usluge servisiranja i iznajmljivanja bicikala	siječanj 2020.	12 mjeseci	Grad Knin	np	JU LRA Matica
A 4.5.3. Razmotriti uvođenje sustava javnih bicikala Nextbike	listopad 2019.	2 mjeseca	Grad Knin	np	TZ Grada Knina
N 4.6. Mali broj biciklističkih manifestacija					
A 4.6.1. Poticanje i suradnja s lokalnim biciklističkim klubom na organizaciji manifestacija	siječanj 2020.	kontinuirano	TZ Grada Knina	20.000	Biciklistički klub Adrion Oros
A 4.6.2. Uključivanje Grada Knina u regionalne i nacionalne manifestacije (CRO Race i sl.)	rujan 2019.	kontinuirano	TZ Grada Knina	np	
N 4.7. Neadekvatna promocija proizvoda					
A 4.7.1. Aktivnije uključivanje TZ Grada Knina u promotivne aktivnosti TZ ŠKŽ	kolovoz 2019.	kontinuirano	TZ Grada Knina	np	TZ ŠKŽ

10. Plan implementacije i investicija

A 4.7.2. Sinergijsko korištenje aktivnosti TZ ŠKŽ na području biciklizma (aplikacija, promotivni materijali, organizacija posjeta novinara)	kolovoz 2019.	kontinuirano	TZ Grada Knina	np	TZ ŠKŽ
A 4.7.3. Izrada podstranice za biciklizam po uzoru na bikeandhike.hr TZ ŠKŽ	listopad 2019.	1 mjesec	TZ Grada Knina	3.000	
N 4.8. Nezainteresiranost specijaliziranih agencija					
A 4.8.1. Organizacija biciklističkih tura/izleta za specijalizirane agencije (nakon uspostave kritične mase smještajnih objekata)	(nakon uspostave kritične mase smještajnih objekata)	1 mjesec	TZ Grada Knina	40.000	Biciklistički klub Adrion Oros, bike vodiči

5. Planinarenje na Dinari

Nedostatak/Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena iznosa u kn (uključujući PDV)	Partneri
N 5.1. Ograničena pristupačnost svim vozilima do planinarske kuće Brezovac					
A.5.1.1. Utvrđivanje zakonskog okvira financiranja i provođenja projekta obnove ceste/puta, utvrđivanje potrebnih zahvata na relaciji puta od Markova groba do planinarske kuće Brezovac. Utvrđivanje sadržaja koji bi bili izgrađeni na dionici puta, vidikovci, odmorišta itd.	listopad 2020.	4 mjeseca	Grad Knin	100.000	Geodetska uprava, ...
A.5.1.2. Provedba natječaja i odabiri idejnog rješenja, glavnog projekta i drugih sudionika u gradnji te provedba projekta. Imenovanje ceste primjereno lokaciji i turističkoj primjeni.	listopad 2021.	2 godine	Grad Knin	ovisno o rezultatima projekta	Geodetska uprava, ...
N 5.2. Povremena ograničena pristupačnost vrhu Dinare Sinjalu iz smjera Knina radi provođenja vojnih vježbi na lokalitetu Crvena zemlja					
A 5.2.1. Riješiti sigurnosni problem planinara koji dolaze do Crvene zemlje iz pravca Brezovca (koji kreću iz Kijeva) i koji ulaze u neoznačeno polje vojnih vježbi	kolovoz 2019.	4 mjeseca	Ministarstvo obrane	np	Grad Knin, Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.2.2. Pregovori o izmještanju vojnih vježbi iz zone planinarskih ruta i/ili cijele Dinare	odmah	kontinuirano	Grad Knin	np	Ministarstvo obrane, Šibensko-kninska županija
A 5.2.3. Istražiti mogućnosti alternativne planinarske rute preko Napoleonove ceste do vrha Dinare Sinjala	rujan 2019.	2 mjeseca	PD Dinara	10.000	Hrvatski planinarski savez
N 5.3. Izostanak proglašenja Dinare parkom prirode					

10. Plan implementacije i investicija

A 5.3.1. Suradnja sa Šibensko-kninskom županijom, Splitsko-dalmatinskom županijom, općinom Kijevo i ostalim općinama u ŠKŽ i SDŽ, JU Priroda ŠKŽ i relevantnim ministarstvima na projektu proglašenja Dinare parkom prirode.	u tijeku	kontinuirano	Grad Knin	np	Šibensko-kninska županija, Splitsko-dalmatinska županija, općina Kijevo i ostalim općinama u ŠKŽ i SDŽ, JU Priroda ŠKŽ i Ministarstvo zaštite okoliša
N 5.4. Nedostatna funkcionalnost planinarske kuće Brezovac za razvoj planinarskog turizma					
A 5.4.1. Ugovaranje partnerstva s PD Dinara, posjednikom planinarske kuće Brezovac, za pretvaranje planinarske kuće u planinarski dom	prosinac 2019.	1 mjesec	Grad Knin	50.000	TZ Grada Knina, Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.4.2. Organizacija studijskog putovanja u planinarske domove u Sloveniji	veljača 2019.	1 mjesec	Grad Knin	10.000	TZ Grada Knina, PD Dinara
A 5.4.3. Angažman sezonski zaposlene osobe/osoba koji će pružati usluge smještaja i hrane planinarima	ožujak 2020.	1 mjesec	PD Dinara	Uključeno u A 5.4.1.	TZ Grada Knina, Grad Knin
A 5.4.4. Opremanje doma potrebnom opremom	ožujak 2020.	3 mjeseca	PD Dinara	Uključeno u A 5.4.1.	TZ Grada Knina, Grad Knin
A 5.4.5. Ugovaranje postavljanja aparata za prodaju pitke vode	ožujak 2020.	1 mjesec	PD Dinara	komercijalni ugovor	-
N 5.5. Nedostatak interpretacijskih panoa na početku makadamskog puta u Gugama					
A 5.5.1. Određivanje lokacije za postavljanje dvojezičnih interpretacijskih panoa na početku makadamskog puta u Gugama	prosinac 2019.	1 mjesec	TZ Grada Knina	np	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.5.2. Definiranje sadržaja, idejnog i grafičkog oblikovanja	veljača 2020.	3 mjeseca	TZ Grada Knina	10.000	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara

10. Plan implementacije i investicija

A 5.5.3. Izrada i postavljanje	ožujak 2020.	3 mjeseca	TZ Grada Knina	20.000	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
N 5.6. Nepostojeća internetska stranica PD Dinara / Planinarske kuće Brezovac					
A 5.6.1. Osmišljavanje koncepta internetske stranice PD Dinara / Planinarske kuće Brezovac	veljača 2020.	2 mjeseca	PD Dinara	Uključeno u A 5.4.1.	TZ Grada Knina
A 5.6.2. Izrada nove internetske stranice PD Dinara / budućeg Planinarskog doma Brezovac	ožujak 2020.	2 mjeseca	PD Dinara	Uključeno u A 5.4.1.	TZ Grada Knina
N 5.7. Nedostatak aktivne promocije Dinare kao planinarskog odredišta i suradnje s turističkim agencijama i relevantnim udrugama					
A 5.7.1. Uspostava suradnje sa specijaliziranim turističkim agencijama	ožujak 2020.	kontinuirano	TZ Grada Knina	np	PD Dinara
A 5.7.2. Uspostava suradnje s planinarskim udrugama	ožujak 2020.	kontinuirano	PD Dinara	np	TZ Grada Knina
A 5.7.3. Organizacija planinarskih dana za planinare iz RH s ciljem promocije	rujan 2020.	2 mjeseca	PD Dinara	Uključeno u A 5.4.1.	TZ Grada Knina
N 5.8. Nedostatak signalizacije do makadamskog puta u Gugama					
A 5.8.1. Utvrditi dostatnost postojeće signalizacije i definirati dodatnu signalizaciju	veljača 2020.	1 mjesec	TZ Grada Knina	np	PD Dinara
A 5.8.2. Izrada dodatne signalizacije do makadamskog puta u Gugama	travanj 2020.	2 mjeseca	TZ Grada Knina	40.000	PD Dinara
N 5.9. Neprimjeren/ruiniran geodetski stup na vrhu Dinare					

10. Plan implementacije i investicija

A 5.9.1. Dogovor s Državnom geodetskom upravom o obnovi stupa koji je u njihovoj nadležnosti	listopad 2020.	1 mjesec	Grad Knin	np	Državna geodetska uprava, Hrvatski planinarski savez, TZ Grada Knina, PD Dinara
A 5.9.2. Provedba javnog natječaja za idejno rješenje novog stupa (preporuka je uključiti u komisiju za izbor idejnog rješenja Državnu geodetsku upravu, Turističku zajednicu Grada Knina i Hrvatski planinarski savez)	studeni 2020.	2 mjeseca	TZ Grada Knina	20.000	Grad Knin, Državna geodetska uprava, Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.9.3. Izrada i postavljanje novog stupa	ožujak 2020.	3 mjeseca	TZ Grada Knina	20.000	Državna geodetska uprava, Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
N 5.10. Nedostatak adekvatnog mjesta za pohranu planinarskog pečata i nedostatak primjerenog dizajna pečata					
A 5.10.1. Izrada adekvatnog mjesta za pohranu planinarskog pečata na Sinjalu	veljača 2020.	2 mjeseca	TZ Grada Knina	2.000	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.10.2. Novi dizajn pečata i izrada novog pečata	veljača 2020.	2 mjeseca	TZ Grada Knina	2.000	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
N 5.11. Nedostatak dodatnih planinarskih sadržaja					

10. Plan implementacije i investicija

A 5.11.1. Osmišljavanje i provedba planinarske obilaznice za planinarski dnevnik s pečatima - projekt	prosinac 2019.	1 mjesec	TZ Grada Knina	np	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.11.2. Osmišljavanje obilaznice (rute)	listopad 2019.	1 mjesec	TZ Grada Knina	5.000	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.11.3. Izrada kutije/ormarića za čuvanje pečata po punktovima obilaznice i postavljanje/zidanje	travanj 2020.	2 mjeseca	TZ Grada Knina	10.000	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.11.4. Dizajn pečata i izrada pečata za sve točke obilaznice te postavljanje na lokacije	ožujak 2020.	2 mjeseca	TZ Grada Knina	10.000	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.11.5. Dizajn i tisak dnevnika	veljača 2020.	2 mjeseca	TZ Grada Knina	5.000	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
A 5.11.6. Distribucija dnevnika, npr. u biljetarnici Kninske tvrđave (prva točka s pečatom)	travanj 2020.	1 mjesec	Kninski muzej*	np	
A 5.11.7. Promocija dvodnevne rute prikupljanja pečata po planinarskoj obilaznici	travanj 2020.	kontinuirano	TZ Grada Knina	u okviru budžeta TZ Grada Knina	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara
N 5.12. Nedostatak certificiranih planinarskih vodiča					
A 5.12.1. Edukacija certificiranih planinarskih vodiča	rujan 2019.	2 mjeseca	PD Dinara	predviđeno budžetom PD Dinara	Hrvatski planinarski savez

MARKETINŠKA STRATEGIJA

1. Definiranje marketinških ciljeva

Ciljevi marketinške strategije trebaju podržati strategiju razvoja turističkih proizvoda Grada Knina i učiniti ju prepoznatljivom ciljanim tržištima.

Temeljem analize potencijala i sagledavanja mogućnosti realizacije koje će donijeti početni zamah razvoju turizma Grada Knina osmišljeni su turistički proizvodi usmjereni na izletnički turizam i turizam grupa sa specijalnim interesima.

Marketinški ciljevi su:

- Povećanje obujma turističkog prometa.
- Afirmiranja rada Knina kao destinacije s izraženom kulturnom ponudom.
- Afirmiranje Grada Knina kao destinacije s izraženom ponudom proizvoda za grupe sa specijalnim interesima.

2. Strategije ciljnih tržišta

Temeljem prethodno definiranih turističkih proizvoda Grada Knina i ciljnih tržišnih segmenata na koje se Grad Knin usmjerava, napravljen je prijedlog mapiranja koji uključuje širi prijedlog ciljnih tržišta redosljedom strukturiran prema važnosti pojedine ciljne skupine za navedeni proizvod.

Pojedini turistički proizvodi mogu se usmjeriti na više odabranih tržišnih segmenata. U komunikacijskim aktivnostima i odabiru medija treba prepoznati njihove potrebe i isticati one prednosti proizvoda koje zadovoljavaju te potrebe.

2.1. Mapiranje turističkih proizvoda i ciljnih tržišta

Naziv turističkog proizvoda	Turistička ciljna tržišta	Emitivna turistička tržišta prema ukupnom broju noćenja u Splitsko-dalmatinskoj, Šibensko-kninskoj i Zadarskoj županiji u 2018. godini
Ruta Hrvatski vladari	<ul style="list-style-type: none"> • Odmorišni gosti (parovi od 30 – 65 godina) <ul style="list-style-type: none"> - DINKS (parovi s dvostrukim primanjima, bez djece) - Empty nesters (radno aktivni ljudi čija su djeca napustila roditeljski dom i žive samostalno; 50 - 65 godina) • Zlatna dob (umirovljenici bez većih zdravstvenih problema, 65+ godina) • Touring gosti ili grupe gostiju na proputovanju • Manje grupe sa specijalnim interesima • Odmorišni gosti (obitelji) 	Hrvatska
Gastro doživljaj Knina i okolice	<ul style="list-style-type: none"> • Odmorišni gosti (parovi od 30 – 65 godina) <ul style="list-style-type: none"> - DINKS (parovi s dvostrukim primanjima, bez djece) - Empty nesters (radno aktivni ljudi čija su djeca napustila roditeljski dom i žive samostalno; 50 - 65 godina) • Zlatna dob (umirovljenici bez većih zdravstvenih problema, 65+ godina) 	Njemačka Poljska Češka
Knin Fortress Events	<ul style="list-style-type: none"> • Manje grupe sa specijalnim interesima • Odmorišni gosti (parovi od 30 – 65 godina) <ul style="list-style-type: none"> - DINKS (parovi s dvostrukim primanjima, bez djece) - Empty nesters (radno aktivni ljudi čija su djeca napustila roditeljski dom i žive samostalno; 50 - 65 godina) • Odmorišni gosti (obitelji) 	Slovenija
Biciklističke rute Knina i okolice	<ul style="list-style-type: none"> • Manje grupe sa specijalnim interesima (biciklisti) • Odmorišni gosti (parovi od 30 – 65 godina) 	

	- DINKS (parovi s dvostrukim primanjima, bez djece)	
Planinarenje na Dinari	• Manje grupe sa specijalnim interesima (planinari)	

2. 2. Analiza turističkih ciljanih skupina prema medijskim navikama

Medijske navike definiraju dva ključna čimbenika. Prvi faktor je dob koja značajno utječe na medijske navike te izvore informiranja koje inače koriste u svakodnevnom životu, tako primjerice turisti starije dobi više vjeruju preporukama dok turisti mlađe dobi traže digitalne izvore informiranja poput on line rezervacijskih sustava i socijalnih mreža.

Ciljana skupina	Medijske navike kod odabira destinacije i turističkih proizvoda
<ul style="list-style-type: none"> • Odmorišni gosti (parovi od 30 – 65 godina) <ul style="list-style-type: none"> - DINKS (parovi s dvostrukim primanjima, bez djece) 	<ul style="list-style-type: none"> • Preporuke • Specijalizirana literatura • Internet
<ul style="list-style-type: none"> • Odmorišni gosti (parovi od 30 – 65 godina) <ul style="list-style-type: none"> - Empty nesters (radno aktivni ljudi čija su djeca napustila roditeljski dom i žive samostalno; 50 - 65 godina) 	<ul style="list-style-type: none"> • Preporuke • Internet • Internetske stranice ponude • On line rezervacijski sustavi
<ul style="list-style-type: none"> • Zlatna dob (umirovljenici bez većih zdravstvenih problema, 65+ godina) 	<ul style="list-style-type: none"> • Preporuke
<ul style="list-style-type: none"> • Touring gosti ili grupe gostiju na proputovanju 	<ul style="list-style-type: none"> • Informiranje putem udruga, škola • Internet
<ul style="list-style-type: none"> • Manje grupe sa specijalnim interesima 	<ul style="list-style-type: none"> • Turističke agencije

3. Analiza konkurentskih gradova

Turistička ponuda grada Knina u većoj mjeri određena je trenutnim nedostatkom smještajnih kapaciteta i stoga se trenutno može razvijati kao destinacija za jednodnevne turističke izlete namijenjene turistima iz priobalnih turističkih destinacija. Ovo je potencijalno najvažnije tržište koji se najbrže može mobilizirati a brojčano je relevantno. Odnosi se na turiste koji provode odmor u turističkim mjestima sjeverne i srednje Dalmacije za vrijeme ljetne sezone (od lipnja do rujna).

Gradovi koji su također izletničke destinacije istog tržišnog segmenta su Klis, Sinj i Imotski koji su svojim kulturnim i prirodnim resursima u nekoj mjeri usporedivi s Gradom Kninom, ali svaki sa svojim specifičnim resursnim obilježjima (uz iznimku Imotskog koji je i odmorišna destinacija). Sve navedene destinacije ciljaju iste tržišne segmente. Sukladno tome od ključnog je značenja isticanje prednosti koje Grad Knin ima u usporedbi s konkurencijom.

Pokazatelji	Klis	Sinj	Imotski
Broj stanovnika	4 801 stanovnik	24 832 stanovnika	4 757 stanovnika
Kulturna baština	<ol style="list-style-type: none"> 1. Arheološko nalazište Crkvine u Klapavicama 2. Arheološko nalazište Mihovilovići 3. Arheološko nalazište-rimska cesta na predjelu Kurtovići-Klapavice u Klisu i Dugopolju 4. Crkva sv. Ivana i arheološko nalazište 5. Prijamna zgrada na željezničkoj postaji Klis 6. Turska česma 7. Tvrđava Klis 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Arheološko nalazište Čitluk, antički grad Aequum 2. Crkva Gospe Sinjske s franjevačkim samostanom 3. Kompleks režije duhana 4. Kuća Šuić s gospodarskim objektom, Ulica Domovinskog rata 5. Kuća Tripalo 6. Kuća Varda Stipković 7. Kulturno - povijesna urbanistička cjelina Sinja 8. Most na rijeci Gorušćici 9. Muzej Cetinske krajine - muzejska građa 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Arheološko nalazište Gradina na Crvenom jezeru 2. Crkva sv. Franje Asiškog i samostan 3. Kapela Gospe od Karmela na groblju 4. Kompleks Režije duhana 5. Kompleks stare Zdravstvene stanice 6. Kuća Benzon 7. Kulturno - povijesna cjelina Imotskog 8. POU Imotski, Zavičajni muzej Imotski - muzejska građa 9. Stambeno-gospodarski sklop obitelji Radovinović (Bitanga)

		<p>10. Prva franjevačka gimnazija</p> <p>11. Sklop Kwartira (konjičke vojarne)</p> <p>12. Sklop željezničke postaje</p> <p>13. Tvrđava Grad i groblje</p> <p>14. Tvrđava Kamičak</p> <p>15. Vojarna Rainer, Ulica Domovinskog rata</p> <p>16. Zgrada (Litrin obor), Ulica Tadije Anušića</p> <p>17. Zgrada na Štaliji</p> <p>.....</p> <p>Nematerijalna kulturna dobra:</p> <p>3. Viteška igra Sinjska alka</p> <p>2. Godišnji pokladni ophod mačkara potkamešničkih sela</p> <p>3. Priprema tradicijskog jela sinjski arambaši</p>	<p>10. Tvrđava Topana</p> <p>11. Zgrada Zavičajnog muzeja</p>
Prirodna baština			<p>Značajni krajobraz:</p> <p>1. Prološko blato</p> <p>2. Imotska jezera – Gaj</p> <p>Posebni rezervat:</p> <p>1. Vrljika - izvor</p>
Postojanje strategije razvoja turizma	DA, u sklopu Strategije razvoja općine Klis 2014. – 2020.	DA, u sklopu Strategije razvoja grada Sinja razdoblje 2015. – 2020.	DA, zasebni dokument Strategija razvoja turizma Imotske krajine do 2025. godine
Ključne smjernice	a. Seoski turizam	a. Kulturno-povijesni	a. Izgradnja kućica za

razvoja turizma	b. Biciklističko-planinarski, odnosno aktivni turizam c. Eko turizam d. Kulturni turizam e. Doživljajni ili tematski turizam f. Avanturistički turizam g. Studijski turizam	turizam b. Vjerski turizam c. Sportsko-rekreacijski i avanturistički turizam d. Ruralni turizam	odmor b. Prirodna, kulturna, gastronomska i povijesna atraktivnost područja c. Pojava velikih, svjetski poznatih turističkih agencija
Broj smještajnih objekata / kreveta	217 postelja u 2017. godini	197 postelja u 2017. godini	391 postelja u 2017. godini
Broj ugostiteljskih objekata (npr. s Trip Advisora)	7 ugostiteljskih objekata	11 ugostiteljskih objekata	14 ugostiteljskih objekata
Broj noćenja siječanj – listopad 2018.	15 724 noćenja	22 246 noćenja	73 055 noćenja
Slogan grada	Vizija grada: Klis - moderna Općina uravnotežena između tradicijskih vrijednosti i suvremenog životnog okruženja stvorenog za njene stanovnike na principima znanja i održivog gospodarstva.		
Istaknuta ponuda	Tvrđava Klis Klis česma	Tvrđava Sinj Gospa Sinjska Muzej Sinjske alke	Tvrđava Topana Imotski skalini Modro jezero Crveno jezero
Smjernice razvoja turističkih proizvoda	Daljnji razvoj cikloturizma i tematskih, hiking tura.	Daljnji razvoj vjerskog turizma	Daljnji razvoj aktivnog i seoskog turizma

3.1. Mapa pozicioniranja konkurentskog gradova i Grada Knina

Pri izradi mape uzeti su ključni podaci iz prethodnog poglavlja: broj noćenja, broj važnijih turističkih atrakcija te broj ugostiteljskih objekata. Sve navedeno postavljeno je na dvije osi koje pokazuju usporedivi stupanj atraktivnosti i razvoja.

Treba uzeti u obzir da se atraktivnosti kao ni kvaliteta ponude ne mogu brojčano uspoređivati pa je ova mapa samo indikativni pokazatelj.

Graf 1: Mapa pozicioniranja konkurentskog gradova i Grada Knina

Izvor: Autori

4. Brendiranje proizvodnog portfelja

Ključnu ulogu u razvoju turističkih potencijala ima izgradnja marke, promocija destinacije i integriranih turističkih proizvoda koji su u slučaju Grada Knina postavljeni oko kulturne baštine nadopunjene prirodnom baštinom i gastronomijom.

Važno je da marka ima emocionalni naboj, priču o sebi i priču o ljudima koji su je stvorili. Suvremeni turist kupuje iskustvo i doživljava. Stvaranjem jake marke generira se turistička potražnja.

Za definiranje brandinga svakog pojedinog turističkog proizvoda potrebno je sagledati potencijalnu primjenu brandinga tog proizvoda, procijeniti benefite te mogućnosti provedbe komunikacijskih aktivnosti.

4.1. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Ruta Hrvatski vladari

Prema atraktivnosti i komunikacijskom potencijalu ključni element ovog proizvoda je Kninska tvrđava. Danas je Kninska tvrđava komunikacijski postavljena unutar institucije Kninski muzej i nema izgrađen vizualni identitet niti se kao takva istaknuto komunicira. Potrebno je odvajanje Kninske tvrđave kao zasebnog komunikacijskog entiteta s grafičkom prepoznatljivošću. Ruta Hrvatski vladari je turistički proizvod koji se treba nasloniti na krovnu marku Kninska tvrđava i može biti grafički definiran znakom ili tipografijom, ali s definiranim odnosom s krovnom markom Kninskom tvrđavom (tzv. joint logo).

4.2. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Gastro doživljaj Knina i okolice

Gastro doživljaj je važan segment turističke ponude koji iz perspektive brandinga ne može imati jedinstveno verbalno i grafičko obilježje, biti marka. Dodatni razlog takvom stajalištu je činjenica da će ovaj proizvod pružati različiti gospodarski subjekti koji svaki za sebe ima naziv i određeni tržišni *image*. Na to se još naslanja činjenica da su proizvođači namirnica koje „stvaraju“ sadržaj usluge unutar turističkog proizvoda, također različiti gospodarski subjekti koji svaki za sebe gradi svoju prepoznatljivost. Sve navedeno dovodi do zaključka da stvaranje marke nije primjereno za ovaj turistički proizvod.

4.3. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Knin Fortress Events

Ovaj proizvod naslanja se na branding Kninske tvrđave i treba se u komunikacijskoj arhitekturi postaviti kao potproizvod. Potrebno je definirati ime i grafički oblik koji može biti znak ili tipografija s jasnom odnosom s krovnom markom Kninskom tvrđavom (tzv. joint logo).

4.4. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Biciklističke rute Knina i okolice

Biciklističke rute Knina i okolice dio su šireg brandinga kojeg je osmislila i provodi Turistička zajednica Šibensko – kninske županije te je preporučljivo preuzeti sva kreativna i grafička rješenja koja se provode na županijskom nivou. Takvim pristupom dobit će se konzistentna komunikacije izvan županije i ostvariti sinergijski učinci svih promotivnih aktivnosti svih uključenih dionika.

4.5. Brendiranje proizvodnog portfelja pojedinačnih proizvoda – Planinarenje na Dinari

Činjenica da je planina Dinara najviši vrh Republike Hrvatske s općom prepoznatljivošću koja ne treba dodatno brendiranje, stavlja ovaj proizvod u povoljnu poziciju s aspekta izgradnje marke.

Za ovaj proizvod potrebno je osmisliti opremu koja će unaprijediti turistički doživljaj destinacije kao što su interpretacijske ploče, signalizacija i sl. što je detaljno razrađeno u Planu konkurentnosti unutar Studije o potencijalu kulturne i prirodne baštine Grada Knina.

Dodatno za potproizvode ovog proizvoda potrebno je provesti aktivnosti razrađene u planu promocije ovog dokumenta.

5. Plan promocije

Ključnu ulogu u razvoju turističkih potencijala ima promocija turističke destinacije i turističkih proizvoda u destinaciji.

Klasičan promocijski splet marketinga u turizmu obuhvaća oglašavanje, osobnu prodaju, unapređenje prodaje, odnose s javnošću i publicitet, izravni (direktni) marketing. U

promocijskom spletu obično se najvažnije mjesto i najveća primjena daju oglašavanju, međutim sve se promotivne aktivnosti međusobno isprepliću i imaju svoj sinergijski učinak.

5.1. Osvrt na svjetske trendove u komunikaciji s turistima

U 2017. godini u promociju turizma u svijetu uloženo je 882,4 milijarde američkih dolara (USD). Predviđa se da će se izdatci za promociju povećati za približno 5%, i nastaviti rasti za približno 5% na godišnjoj razini, čime će ukupna ulaganja iznositi 1.408,3 milijarde USD do 2028.

Od novih trendova u turističkoj konzumaciji medija ističu se: korištenje Interneta i web 2.0 tehnologije za promociju turističke destinacije, „mash-up“ i korisnički generirani sadržaji, mobilni web i mobilne aplikacije, korištenje QR kodova, korištenje tehnologije proširene stvarnosti (AR), korištenje GPS satelitske navigacije u destinacijskom marketingu, korištenje IPTV tehnologije u destinacijskom marketingu.

Tehnološki osviještene turističke destinacije usmjeravaju se na promociju putem društvenih mreža. Naime, društveni mediji danas imaju daleko veći utjecaj na donošenje odluke o turističkom putovanju nego ikada prije. Primjerice, više od 50% turista iz SAD-a, Velike Britanije, Kanade i Australije izjavilo je da sadržaj, promocije i ponude na društvenim medijima utječu na njihove planove o posjeti pojedine turističke destinacije. Turističke destinacije prilagođavaju svoje promotivne marketinške strategije sukladno promjenama u ponašanju turista, a iste u prosjeku 61% marketinškog proračuna troše na digitalno oglašavanje. Čak 55% turista prije posjeta turističke destinacije proučavaju barem jednu Facebook stranicu koja je povezana s turističkom destinacijom koju planiraju posjetiti, a čak 52% turista navode da ih putovanja prijatelja inspiriraju za njihova putovanja. Turisti vole i Instagram Storijske, a iste smatraju autentičnijim, neposrednijim i prirodnijim od planiranog sadržaja na društvenim mrežama koji se postavlja u vidu objave. .

5.2. Osvrt na trendove u komunikaciji s turistima na nacionalnom i županijskom nivou

Strategija oglašavanja Hrvatske turističke zajednice (HTZ) usmjerena je na aktivnosti udruženog destinacijskog oglašavanja, ali i na promotivne kampanje na emitivnim tržištima. Suvremene komunikacijske tehnologije poput Facebooka, Twittera, Instagrama, WhatsAppa, Vibera, Messengera i drugih postaju sve značajnije u promociji turističkih sadržaja kako na domaćem tako i na stranom tržištu. Većina županijskih turističkih zajednica za promociju turističke destinacije koristi kombinaciju klasičnog print oglašavanja, internetskih stranica društvenih mreža.

Turistička zajednica Šibensko-kninske županije komunikacijski najveći dio marketinškog budžeta ulaže u promociju putem Interneta (članci i banneri) na web stranicama, potom slijedi promocija putem društvenih medija (Facebook i Instagram), a najmanje je zastupljeno klasično oglašavanje.

5.3. Aktivnosti

Promotivne aktivnosti trebaju poduprijeti stvaranje marke i isticati koristi za turiste pričajući priču o proizvodima i vrijednostima onih koje te usluge pružaju.

Predložene aktivnosti podupiru razvoj i komunikaciju definiranih turističkih proizvoda. Razvojne aktivnosti su unaprjeđenje turističkog proizvoda kroz signalizaciju, interpretacijske table i ostalu opremu turističkog proizvoda koja podiže doživljaj i vrijednost proizvoda. Komunikacijske aktivnosti imaju za cilj oblikovati poruku i prenijeti je do ciljnih skupina.

U tablici su definirani vremenski periodi provedbe aktivnosti te je naveden prijedlog medija i ostalih elementa marketinškog miksa.

U svrhu optimizacije troškove neke aktivnosti definirane su na nivou svih proizvoda i nalaze se u Tablici 1, dok su ostale aktivnosti predložene za svaki turistički proizvod pojedinačno. Tako je primjerice angažman agencije za odnose s javnošću učinkovitije ugovoriti na višemjesečno razdoblje jer se dobiva veća uključenost agencije, bolje upoznavanje materije i lakše upravljanje.

Predložene aktivnosti u Tablici 1 u većoj mjeri dio su plana konkurentnosti navedenog u Poglavlju 9 Studija o potencijalu kulturne i prirodne baštine, ali radi preglednosti prema vrsti aktivnosti ponavljaju se u Planu promocije nadopunjene aktivnostima (oznaka P) koje po naravi ne spadaju u plan konkurentnosti.

Aktivnosti za sve turističke proizvode

Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena ulaganja u prvoj godini (uključujući PDV)	Partneri	2019.	2020.	2021.	2022.
1. Dizajn vrijednosti									
Navedeno u proizvodima									
2. Komunikacija vrijednosti									
2.1. Online komunikacija									
2.1.1. Internet oglašavanje	ožujak 2020.	6 mjeseci	TZ Grada Knina	20.000	Kninska tvrđava		20.000	20.000	20.000
2.1.2. Društvene mreže	ožujak 2020.	6 mjeseci	TZ Grada Knina	20.000	Kninska tvrđava		20.000	20.000	20.000
2.2. Offline komunikacija (uvršteno ispod samo za pojedine turističke proizvode)									
2.3. Odnosi s javnošću/Studijska putovanja novinara									
2.3.1. Angažman agencije za odnose s javnošću	ožujak 2020.	6 mjeseci	TZ Grada Knina	30.000	Kninska tvrđava		30.000	15.000	15.000

5. Plan promocije

2.3.2. Studijska putovanja novinara (fam trip)	ožujak 2021.	6 mjeseci	TZ Grada Knina	30.000	Kninska tvrđava			30.000	
3. Distribucija i prodaja vrijednosti									
3.1. Sajmovi		jednokratno	TZ Grada Knina	30.000	TZ Šibensko-kninske županije		30.000	30.000	30.000
4. Marketinška infrastruktura									
4.1. Brošure		jednokratno	TZ Grada Knina	30.000	Kninska tvrđava		30.000	15.000	15.000
4.2. Suveniri i promo materijali		jednokratno	TZ Grada Knina	30.000	Kninska tvrđava		30.000	30.000	30.000
4.2. Otkup fotografija i/ili nagradni natječaj za turističke fotografije Grada Knina		jednokratno	TZ Grada Knina	15.000	Kninska tvrđava		15.000	5.000	5.000
4.3. Turističke aplikacije		jednokratno	TZ Grada Knina	15.000	Kninska tvrđava		15.000	7.500	7.500
				220.000		0	190.000	172.500	142.500

*plan i budžet udruženog oglašavanja nije predmet ovog plana

Ruta Hrvatski vladari

Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena iznosa u kn (uključujući PDV)	Partneri	2019.	2020.	2021.	2022.
N 1.8. Neažurna internetska stranica Kninskog muzeja i tvrđave									
A 1.8.1. Redizajn internetske stranice Kninskog muzeja	studeni 2019.	kontinuirano	Kninski muzej	15.000	TZ Grada Knina	15.000	3.000	3.000	3.000
A 1.8.2. Osmišljavanje koncepta nove internetske stranice Kninske tvrđave	siječanj 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	15.000	TZ Grada Knina		15.000		
A 1.8.3. Izrada nove internetske stranice Kninske tvrđave	travanj 2020.	5 mjeseci	Kninski muzej*	35.000	TZ Grada Knina		35.000	11.667	11.667
N 1.9. Nedostatak aktivne promocije Kninskog muzeja i tvrđave kao i suradnje s turističkim agencijama									
A 1.9.1. Postavljanje rute Hrvatski vladari na internetsku stranicu TZ Grada Knina	travanj 2020.	kontinuirano	TZ Grada Knina	10.000	Kninski muzej		10.000		
N 1.10. Nedostatak promotivnih materijala									
A 1.10.1. Izrada mape tvrđave s osnovnim informacijama o Kninskoj	siječanj 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej	10.000	TZ Grada Knina				

5. Plan promocije

tvrdavi									
A 1.10.2. Izrada brošure za rutu Hrvatski vladari	siječanj 2020.	4 mjeseca	TZ Grada Knina	10.000	Kninski muzej				
				95.000		15.000	63.000	14.667	14.667

Gastro doživljaj Knina i okolice

Nedostatak/Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena iznosa u kn (uključujući PDV)	Partneri	2019.	2020.	2021.	2022.
N 2.3. Nedostatak manifestacija - festivala/sajmova/dana autohtonih/domaćih proizvoda									
A 2.3.1. Organizacija dvije godišnje manifestacije na temu autohtonih/domaćih proizvoda (u 2020. godini jedna manifestacija)	rujan 2020.	1 mjesec	Grad Knin	100.000	JU LRA Matica TZ Grada Knina		50.000	50.000	
A 2.3.2. Promocija na internetskoj stranici TZ-a Grada Knina, na profilima društvenih mreža TZ-a	srpanj 2020.	3 mjeseca	TZ Grada Knina	np					
N 2.5. Nedostatak tematskih večera na tvrđavi									
A 2.5.4. Uvrštenje tematske večere u marketinšku komunikaciju Kninske tvrđave	travanj 2020.	kontinuirano	Kninski muzej*	u sklopu godišnjeg budžeta	Zakupac restorana				
A 2.5.5. Uvrštenje tematske večere u marketinšku komunikaciju TZ Grada Knina	travanj 2020.	kontinuirano	TZ Grada Knina	u sklopu godišnjeg budžeta	Zakupac restorana				
				100.000		0	50.000	50.000	0

Knin Fortress Events

Nedostatak/Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena iznosa u kn (uključujući PDV)	Partneri	2019.	2020.	2021.	2022.
Potpora događanjima (iznos potpore je predmet odluke Grada Knina i s razvojem turističkog proizvoda za očekivati je da će se povećavati broj događanja i ukupni trošak potpore.	svibanj 2020.	4 mjeseca	TZ Grada Knina	200.000	Gospodarski i drugi subjekti sukladno rezultatima javnog poziva za organizaciju Knin Fortress Events događanja		200.000	250.000	300.000
N 3.6. Nepostojanje podataka na internetskoj stranici Kninske tvrđave o programu događanja i tvrđavi kao proizvodu									
A 3.6.1. Definiranje potrebnog opsega i sadržaja podstranica (u sklopu izrade nove internetske stranice)	studeni 2019.	2 mjeseca	Kninski muzej*	2.000	TZ Grada Knina	2.000	1.000	1.000	1.000
A 3.6.2. Nabava i provedba potrebnog opsega i sadržaja podstranica	siječanj 2020.	3 mjeseca	Kninski muzej*	3.000	TZ Grada Knina	3.000	1.000	1.000	1.000
N 3.7. Nedostatak intenzivnije promocije događanja na Kninskoj tvrđavi									

5. Plan promocije

A 3.7.1. Definiranje plana promocije	ožujak 2020.	1 mjesec	TZ Grada Knina	np	Kninski muzej				
A 3.7.1. Nabava i provedba plana promocije	svibanj 2020.	5 mjeseci	Kninski muzej*	80.000	TZ Grada Knina		80.000	80.000	80.000
A. 3.7.1.1. Oglašavanje u tiskanim medijima	lipanj	3 mjeseca	TZ Grada Knina	30000*	Kninski muzej		30000*	30000*	30000*
A. 3.7.1.2. Oglašavanje na radijskim postajama	lipanj	3 mjeseca	TZ Grada Knina	50000*	Kninski muzej		50000*	50000*	50000*
* uvršteno u stavku A 3.7.1.				85.000		5.000	82.000	82.000	82.000

Planinarenje na Dinari

Nedostatak/Aktivnost	Planirani početak aktivnosti	Planirano potrebno vrijeme	Nositelj aktivnosti	Procjena iznosa u kn (uključujući PDV)	Partneri	2019.	2020.	2021.	2022.
N 5.6. Nepostojeća internetska stranica PD Dinara / Planinarske kuće Brezovac									
A 5.6.1. Osmišljavanje koncepta internetske stranice PD Dinara / Planinarske kuće Brezovac	veljača 2020.	2 mjeseca	PD Dinara	np	TZ Grada Knina				
A 5.6.2. Izrada nove internetske stranice PD Dinara / budućeg Planinarskog doma Brezovac	ožujak 2020.	2 mjeseca	PD Dinara	np	TZ Grada Knina				
N 5.7. Nedostatak aktivne promocije Dinare kao planinarskog odredišta i suradnje s turističkim agencijama i relevantnim udrugama									
A 5.7.3. Organizacija planinarskih dana za planinare iz RH s ciljem promocije	rujan 2020.	2 mjeseca	PD Dinara	np	TZ Grada Knina				
N 5.9. Neprimjeren/ruiniran geodetski stup na vrhu DinarE									
A 5.9.2. Provedba javnog natječaja za idejno rješenje novog stupa (preporuka je uključiti u komisiju za izbor idejnog rješenja Državnu geodetsku upravu, Turističku zajednicu Grada Knina i Hrvatski planinarski savez)	studeni 2020.	2 mjeseca	TZ Grada Knina	20.000	Grad Knin, Državna geodetska uprava, Hrvatski planinarski savez, PD		20.000		

5. Plan promocije

					Dinara				
N 5.11. Nedostatak dodatnih planinarskih sadržaja									
A 5.11.7. Promocija dvodnevne rute prikupljanja pečata po planinarskoj obilaznici	travanj 2020.	kontinuirano	TZ Grada Knina	u okviru budžeta TZ Grada Knina	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara				
A 5.11.8. Oglašavanje u tiskanim medijima (Hrvatski planinar)	rujan 2020.	1 mjesec	TZ Grada Knina	2.000	Hrvatski planinarski savez, PD Dinara		1.000	1.000	1.000
				22.000		0	21.000	1.000	1.000
Sveukupno: zajedničke aktivnosti i svi proizvodi (Procjena iznosa u kn (uključujući PDV))				595.000 kn		20.000	479.000	345.667	305.667

LITERATURA I PRILOZI

Literatura

Bauer, I. (2007.) „Zapisi i vremena Nikice Slavića: Hagiografija“, Zprešić: Fraktura, str. 42.

Brezovec, A. (2015.) „Smjernice za oblikovanje i marketing zajedničkih turističkih proizvoda ruralnih područja“, Univerza na primorskom, Fakulteta za turistične studije, Portotož, Opatija.

Čaplar, A. (2007.), Dinara: planina na kojoj Hrvatska dodiruje nebo: 1831 m n/m/, Meridijani, Vol. 14

Čaplar, A. (2012.), Planinarski udžbenik. Zagreb: Hrvatski planinarski savez

Čečuk, B. (1992.) „Arheološka istraživanja u Kninu i Kninskoj krajini“, znanstveni skup, Knin, 13. – 15. X. 1987., Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo.

Čolović, Branko. Ikonopis Kninske krajine, National Museum, Belgrade, mart 1995. = Icon painting, National Museum, Belgrade, March 1995: Drniš, Dalmatinsko Kosovo, Čista Mala, Plavno, Knin, Tepljuh-Biočić, manastir Dragović, Biskupija, Strmica / autor izložbe i kataloga Branko Čolović. Beograd: Narodni muzej, 1995.

Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja: Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 4. rujna - 21. listopada 2007. / autori tekstova Dinka Alaupović Gjeldum ... <et al.>. Zagreb : Ministarstvo kulture RH : Galerija Klovićevi dvori, 2007.

Flora Croatica Database: hirc.botanic.hr

Fortis, A (1984)., „Put po Dalmaciji,,, Globus, Zagreb

Gudelj, Lj. (2005.) „Ruševine crkve sv. Ivana u Uzdolju kod Knina“. Starohrvatska prosvjeta, Vol. 3, No. 32, str. 53-75.

Gugo Rumštajn, K. (2009.) „Ostaci antičke i srednjovjekovne arhitekture na kninskom području: magistarski rad. Zagreb.

Gunjača, S. (1952.) „Kako i gdje je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir s dodatkom o grobu kralja Zvonimira na Kapitolu kod Knina,„. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Gunjača, S. (1954.) „Starohrvatska crkva i groblje na Lopuškoj glavici u Biskupiji kod Knina“, Starohrvatska prosvjeta, Vol. 3, No. 3, str. 7-29.

Gunjača, S. (1956.) „Ostaci starohrvatske crkve sv. Cecilije na Stupovima u Biskupiji kod Knina“, Starohrvatska prosvjeta, Vol. 3, No. 5, str. 65-127.

Gunjača, S. (2009.) „Tiniensia archaeologica historica-topografica“, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Hrvatski restauratorski zavod, Služba za nepokretnu baštinu (2018.) „KNIN, KNINSKA TVRĐAVA, KONZERVATORSKI ELABORAT“, str. 242.

Jakovljević, M. (2012). „Promocija turističkih destinacija – oglašavanje i(li) odnosi s javnošću?“. Acta turistica nova, Vol. 6, No. 1, str. 69-90.

Jakšić, N. (1990.) „Prilozi urbanizmu srednjovjekovnog Knina“, Izdanja HAD-a 15, str. 122-130.

Jakšić, N. (1995.) „Knin: hrvatska srednjovjekovna prijestolnica“, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Jurčević, A. (2014.) „O klesarskim radionicama koje su djelovale na lokalitetu Crkvina u Biskupiji kod Knina“, Starohrvatska prosvjeta, Vol. 41

Jurković, M. (1995.) „Sv. Spas na vrelu Cetine i problem Westwerka u hrvatskoj predromanici“, Starohrvatska Prosvjeta, Vol. 3, No. 22, str. 55–80.

Klaić, V. (1928.) „Knin za turskog vladanja“, Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu, Vol. 15, No. 1, str. 257–262.

Kušter, K. (2017.) „Kulturna baština Republike Hrvatske pod zaštitom UNESCO-a.“: Doktorski rad. Čakovec.

Margitić, B. i Čaplar, A. (2005.), „Planinarske obilaznice i kontrolne točke. Hrvatski planinar, Vol. 12

Marun, L. (1998.) „Starinarski dnevnic”. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.

Ministarstvo kulture, registar kulturnih dobara: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212> (lipanj 2019.)

Nakićenović, S. (2004.) „Kninska krajina”. 3. izd. Beograd: „Nikola Pašić”.

Paić, P. (198?) „Knin, Dalmacija”. Knin; Turističko društvo.

Paić, P. (1998.) „Knin: hrvatski kraljevski grad: (povijest, kninska tvrđava, kninska varoš, kulturnopovijesni spomenici)”. Knin: Poglavarstvo grada Knina: Matica hrvatska.

Poljak, Ž. (1998.) „Hrvatske planine“, Zagreb

Radić, Z. (2018). „Etnografska baština kninskog područja kroz objektiv Andrije Matkovića” Knin.

Regan, K. (2012.) „Plemićki grad Kegalj (Kegaljgrad).” Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Vol. 54, str. 1–34.

Šijan, M. (2016.) „Budi prirodan – budi aktivan, Aktivni turizam u zaštićenim i Natura 2000 područjima“, Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Split.

Šimić, I. (2004.) „Grad vračeva i umjetnika – knjiga o Kninu“, str. 193-195.

Šimić, I. (2018.) „2025 godina grada Knina: monografija”. Knin: Narodna knjižnica.

Terenska istraživanja Knin, staza prema Vrelu Krčić. obavili: S. Bogdanovic, Z. Liber i T. Nikolic. Dta: 11.05.2009. Koordinata xy.101026; +/- 8 m; 257 m nv.

Tomičić, Ž. (2016.) „Predromanički ulomak sa životinjskim likom iz Crkvine u Biskupiji.” Rad Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti: Razred za društvene znanosti, Vol. 51, str. 107–125.

Turistička zajednica grada Knina, internetske stranice: <http://www.tz-knin.hr> (lipanj 2019.)

Turistička zajednica Šibensko-kninske županije, „Doživi prirodu“

Vitori, V. (2017.) „Zavičajna bibliografija na temu: Knin, Krka, Dinara”, Geoadria, Vol. 22, No. 1, str. 105–152.

Zaninović, M. (1974.) „Kninsko područje u antici. Arheološki radovi i rasprave = Acta et dissertationes archaeologicae”, Vol. 7, str. 301-319.

Zebeć, T. (2013.) „Silent Circle Dance of Dalmatian Hinterland.” u Blaga Hrvatske. Neprocjenjiva prirodna i kulturna baština. Mozaik knjiga.

Zeman, M. (2014.) „Transformacije rimskih „vila“ na prostoru srednje Dalmacije tijekom kasne antike i ranog srednjeg vijeka.” Doktorska disertacija: Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Izvori:

10 megatrendova u turizmu, Horvath HTL, 2015.

Analiza mulja i vode u lagunama onečišćenim otpadnim tvarima u Kninu, lipanj 2019.

Expedia Group. 2018. Multinational Travel Trends. Preuzeto s

<https://info.advertising.expedia.com/multi-national-travel-trends-in-the-tourism-industry>

(srpanj 2019.)

http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom19_02_may_excerpt.pdf (srpanj 2019.)

<http://kninskimuzej.hr/knjiznica/> (srpanj 2019.)

<http://kninskimuzej.hr/opci-podaci/> (srpanj 2019.)

<http://marketintelligence.unwto.org/content/tourism-products> (lipanj 2019.)

<http://ribolov-knin.weebly.com/jezera.html> (lipanj 2019.)

<http://www.bioportal.hr/gis/> (lipanj 2019.)

<http://www.enciklopedija.hr/> (lipanj 2019.)

<http://www.eu-krka-knin.hr/index.php/frk> (srpanj 2019.)

<http://www.grr-fest.net/o-nama/> (srpanj 2019.)

<http://www.kijevo.hr/turizam/turisticka-odredista/> (lipanj 2019.)

<http://www.knin.hr/povijest/> (lipanj 2019.)

<http://www.knin.hr/turizam-u-kninu/> (lipanj 2019.)

<http://www.kninskabojna.hr/> (srpanj 2019.)

<http://www.kninskabojna.hr/sadrzaj/statut> (srpanj 2019.)

<http://www.nprka.hr/stranice/arheologija/95.html> (lipanj 2019.)

<http://www.nprka.hr/upload/stranice/2015/02/2015-02-03/136/statutjunprka22092014.pdf>
(srpanj 2019.)

<http://www.pou-kinj.hr/info/fotodorucak-pod-tvrdom/> (srpanj 2019.)

http://www.pp-velebit.hr/images/dokumenti/SSTATUT_potpuni_tekst2.pdf (srpanj 2019.)

<http://www.rra-sibenik.hr/upload/stranice/2015/12/2015-12-21/57/masterplanturizmaibenskokninskeupanije.pdf> (lipanj 2019.)

<http://www.tz-kinj.hr/index.php/rekreacije/planinarenje> (lipanj 2019.)

<http://www.udruga-atrj.net/> (srpanj 2019.)

<http://www.zvonimirovi-dani.info/o-nama/> (srpanj 2019.)

http://www.zvonimirovi-dani.info/o-nama/?fbclid=IwAR3wej22107BBh-SVle1Zj3_UiyIJDMmC2CqChmF93mLKOQlhKID1zakl8U (srpanj 2019.)

<http://zasticenapodrucja.com/hr/sibensko-kinjska/karta/> (lipanj 2019.)

http://zasticenapodrucja.com/hr/sibensko-kinjska/o-nama/?fbclid=IwAR16Es6gmHnWQi2kDRRMyXvN8xX_fZGxw10Cpnglu1DYX6E-ZzCe61Rydlk
(srpanj 2019.)

http://zasticenapodrucja.com/hr/sibensko-kinjska/o-nama/?fbclid=IwAR16Es6gmHnWQi2kDRRMyXvN8xX_fZGxw10Cpnglu1DYX6E-ZzCe61Rydlk
(srpanj 2019.)

<https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-grad-kinj/> (lipanj 2019.)

<https://darkoantolkovic.wordpress.com/2017/12/19/legenda-o-banici-vladislavi-lacki/> (lipanj 2019.)

<https://www.hkdnappedakknin.hr/> (srpanj 2019.)

<https://www.hkdnappedakknin.hr/europska-noc-kazalista-u-kninu/> (srpanj 2019.)

<https://www.hps.hr/info/dinara/> (lipanj 2019.)

<https://www.mhas-split.hr/istrazivanja/istrazivanja-u-tijeku> (srpanj 2019.)

<https://www.parkovihrvatske.hr/park-prirode-velebit> (lipanj 2019.)

HTZ Turizam u brojkama 2018. <https://htz.hr/hr-HR/informacije-o-trzistima/turizam-u-brojkama> (lipanj 2019.)

Informacije o turističkom prometu 2018. Turistička zajednica Šibensko-kninske županije

Krešić, D.: E-marketing u turizmu. Preuzeto s

https://www.hok.hr/content/download/21020/195118/file/11_DAMIR_KRE%C5%A0I%C4%86_E-marketing_u_turizmu.pdf (srpanj 2019.)

Nacrt prijedloga plana za javnu raspravu Generalnog urbanističkog plana grada Knina Izmjene i dopune (IV)

NP Krka <http://www.npkrka.hr/> (lipanj 2019.)

Operativni plan razvoja cikloturizma Šibensko-kninske županije za razdoblje do kraja 2020. godine

Phocuswire. 2018. What travel marketers need to know for digital engagement. Preuzeto s <https://www.phocuswire.com/Bing-Phocuswright-digital-travel-marketing-study> (srpanj 2019.)

Popis stanovništva 2011. (Državni zavod za statistiku)

Strategija razvoja Grada Knina 2018. – 2023.

Strategija razvoja turizma RH do 2020. <https://mint.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//Strategija-turizam-2020-editfinal.pdf> (lipanj 2019.)

URED OVLAŠTENOG KRAJOBRAZNOG ARHITEKTA- ROBERT DUIC, Zagreb ARHIKON d.o.o., Zagreb
Revitalizacija prostora bivše vojarne „Krka”, Studija krajobrazno-prostornih potencijala s
prijedlogom programske osnove, studeni 2017.

WebpageFX. 2018. Social Media, Mobile, and Travel: Like, Tweet, and Share Your Way Across
the Globe. Preuzeto s <https://www.webfx.com/blog/social-media/social-media-mobile-travel/>
(srpanj 2019.)

World Travel and Tourism Council. Preuzeto s <https://www.wttc.org/> (srpanj 2019.)

Prilozi

Prilog 1. Popis sudionika kvalitativnog istraživanja

Alan Čaplar, glavni tajnik Hrvatskog planinarskog saveza

Zoran Čavara, predsjednik HKD Napredak – podružnica Knin

Valerija Čulina, član Planinarskog društva Dinara

Nikol Dujmović, tajnik Udruge turističkih vodiča „Mihovil“ Šibenik

Irena Matas, voditelj pjevačke skupine HKD Napredak – podružnica Knin

Danijel Milinčić, predsjednik Športsko ribolovnog društvo Krka Knin

Dario Mikulandra, turistički vodič, član Udruge turističkih vodiča „Mihovil“ Šibenik

Josipa Petrina, turistički vodič, član Udruge turističkih vodiča „Mihovil“ Šibenik

Silvana Šuljak, turistički vodič, član Udruge turističkih vodiča „Mihovil“ Šibenik

Jasna Šundov, turistički vodič iz Knina

dr. sc. Drago Marguš, stručni voditelj, JU „NP Krka“

Tina Dragutin Burić, JU Priroda

Elena Marin, Team discovery agencija

Tvrtko Kaić, predsjednik KUDa Kralj Zvonimir

Jagoda Štivinović, voditeljica koreografije i istraživač folklornog nasljeđa

Nada Hržić, dopredsjednica Udruge Povijesna postrojba kralja Dmitra Zvonimira

Gracija Požar, voditeljica jahanja, Udruga Grabarije

Prilog 2. Popis flore grada Knina

Acer campestre L.
Acer monspessulanum L.
Acinos arvensis (Lam.) Dandy
Adiantum capillus-veneris L.
Aegilops neglecta Req. ex Bertol.
Aegilops triuncialis L.
Aethionema saxatile (L.) R. Br.
Ailanthus altissima (Mill.) Swingle
Ajuga chamaepitys (L.) Schreb.
Althaea cannabina L.
Alyssum simplex Rudolphi
Arabis hirsuta (L.) Scop.
Arenaria serpyllifolia L.
Artemisia absinthium L.
Artemisia alba Turra
Arum italicum Mill.
Asplenium ceterach L.
Asplenium ruta-muraria L.
Asplenium trichomanes L.
Aurinia sinuata (L.) Griseb.
Avena barbata Pott ex Link
Bromus erectus Huds.
Bromus sterilis L.
Calamintha nepetoides Jord.
Campanula pyramidalis L.
Cardaria draba (L.) Desv.
Carex flacca Schreb.
Carex spicata Huds.
Carlina corymbosa L.
Carpinus orientalis Mill.
Celtis australis L.
Centaurea spinosociliata Seenus
Cephalaria leucantha (L.) Roem. et Schult.
Clematis flammula L.
Clypeola jonthlaspi L.
Colutea arborescens L.
Convolvulus cantabrica L.
Cornus sanguinea L.
Coronilla emerus L. ssp. *emeroides* Boiss. Et Spruner
Coronilla scorpioides (L.) Koch
Cotinus coggygria Scop.

Crepis rubra L.
Cynosurus echinatus L.
Dactylis glomerata L.
Dasypyrum villosum (L.) P.Candargy
Desmazeria rigida (L.) Tutin
Dorycnium herbaceum Vill.
Edraianthus tenuifolius (Waldst. et Kit.) A.DC.
Erodium cicutarium (L.) L Hér.
Eryngium campestre L.
Euphorbia cyparissias L.
Euphorbia helioscopia L.
Festuca rupicola Heuff.
Ficus carica L.
Frangula rupestris (Scop.) Schur.
Fraxinus ornus L.
Fumana ericoides (Cav.) Gand.
Fumaria officinalis L.
Galium aparine L.
Galium lucidum All.
Geranium molle L.
Globularia cordifolia L. ssp. bellidifolia (Ten.) Wettst.
Hedera helix L.
Helianthemum nummularium (L.) Mill. ssp. grandiflorum (Scop.) Schinz et Thell.
Helictotrichon convolutum (C.Presl) Henrard
Hieracium villosum Jacq.
Hippocrepis comosa L.
Hordeum murinum L. ssp. leporinum (Link) Arcang.
Hornungia petraea (L.) Rchb.
Inula verbascifolia (Willd.) Hausskn.
Iris illyrica Tomm.
Iris pseudacorus L.
Juncus effusus L.
Juniperus oxycedrus L.
Lamium maculatum L.
Lathyrus cicera L.
Leontodon crispus Vill.
Ligustrum vulgare L.
Malva sylvestris L.
Marrubium incanum Desr.
Medicago minima (L.) Bartal.
Medicago prostrata Jacq.
Medicago rigidula (L.) All.
Melica ciliata L.
Melilotus indica (L.) All.

Morus alba L.
Ophrys apifera Huds.
Orchis laxiflora ssp.palustris (Jacq.)
Ostrya carpinifolia Scop.
Osyris alba L.
Paliurus spina-christi Mill.
Papaver rhoeas L.
Parietaria judaica L.
Paronychia kapela (Hacq.) A. Kerner
Petrorhagia saxifraga (L.) Link
Pinus nigra Arnold
Plantago holosteum Scop.
Plantago media L.
Plumbago europaea L.
Poa bulbosa L.
Poa pratensis L.
Populus alba L.
Populus tremula L.
Potentilla hirta L.
Prunus mahaleb L.
Quercus pubescens Willd.
Rosa canina L.
Rubus ulmifolius Schott
Rumex pulcher L.
Salix alba L.
Salix purpurea L.
Salvia officinalis L.
Sanguisorba minor Scop. ssp. muricata Briq.
Satureja montana L.
Saxifraga tridactylites L.
Scirpus holoschoenus L.
Scorzonera villosa Scop.
Scrophularia canina L.
Sedum acre L.
Sedum dasyphyllum L.
Sedum ochroleucum Chaix
Seseli montanum L. ssp. tommasinii (Rchb.f.) Arcang.
Seseli tomentosum Vis.
Sesleria tenuifolia Schrad.
Silene latifolia Poir. ssp. alba (Mill.) Greuter et Bourdet
Silene vulgaris (Moench) Garcke
Sonchus oleraceus L.
Stellaria media (L.) Vill.
Teucrium chamaedrys L.

Teucrium polium L.
Thesium divaricatum Jan. ex Mert. et Koch
Tordylium apulum L.
Trifolium campestre Schreber
Ulmus minor Miller
Valerianella echinata (L.) DC.
Verbascum orientale (L.) All.
Veronica arvensis L.
Vicia hybrida L.
Vicia sativa L.
Vincetoxicum hirundinaria Medik. ssp. adriaticum (Beck) Markgr.
Vulpia ciliata Dumort.

Prilog 3. Turističke oznake u općini Biskupija

Opservacija turističkih oznaka u općini Biskupija učinjena je na način da se iste promatralo iz pozicije osobe koja ne poznaje lokalnu sredinu te dolazi obilaziti lokalitete pomoću turističkih oznaka.

Nakon obilaska lokaliteta uočeno je kako su turističke oznake u vrlo lošem stanju dok neke lokacije uopće nisu ni obilježene. Neke oznake koje su bile uništene, polomljene ili slično samo su proizvoljno popravljene bez nekog značajnijeg učvršćivanja. U razgovoru sa osobama koje žive na području općine Biskupija, saznalo se kako su oznake stare oko 10 ili više godina.

Nadalje svi lokaliteti nemaju interpretaciju (opaska: osim lokaliteta Crkvina sv. Marije koja ima mapu lokaliteta sa ne baš puno informacija o istom).

Od pozitivnih primjedbi je što postojeće oznake (putokazi) na sebi osim naziva lokaliteta imaju napisano iz kojeg je razdoblja isti.

Pregled oznaka načinjen je 03.07.2019. godine.

OZNAKE NA ULAZU U OPĆINU BISKUPIJA (SKRETANJE SA GLAVNE PROMETNICE D1 U OPĆINU S RELACIJE KNIN-SPLIT)

Slike	Komentar
 <p data-bbox="177 1599 863 1635">Lokacija: https://goo.gl/maps/znJRTNf9oDzUdf4U6</p>	<p data-bbox="970 1234 1358 1350">Polu srušena oznaka. Jedva vidljiva i čitljiva prolaznicima u vozilu.</p>

Slike	Komentar
-------	----------

Totalno srušena oznaka. Ako bilje oko naraste još malo uopće se neće vidjeti.

Oznaka srušena leži na zemlji.

Lokacija: <https://goo.gl/maps/znJRTNf9oDzUdf4U6>

OSTALE TURISTIČKE OZNAKE NA PODRUČJU OPĆINE BISKUPIJA

Znak Lopuška glavica

Komentar

Oznaka je vidljiva samo iz pravca Knina prema centru Biskupije, dok u suprotnom pravcu je nema. Vidljivo je kako je netko samo postavio oznaku, nakon što je bila uništena.

Lokacija: <https://goo.gl/maps/1cSJq7TuCPia2iFs7>

Nepostojanje znaka za Lopušku glavicu

Komentar

Vidljivo je postolje za oznaku, međutim oznaka ne postoji. Put na lokaciju je makadamski te je u nekoj mjeri očišćen od raslinja.

Lokacija: <https://goo.gl/maps/GNuFRaoKpSi4oTk39>

Prva oznaka za Bukorovića podvornicu	Komentar
	<p>Oznaka iz pravca Knina prema centru Biskupije ne postoji, dok s druge strane je ima, međutim vrlo teško je čitljiva, jer se postavljena neposredno iza prometno-sigurnosnog ogledala.</p>
<p>Lokacija: https://goo.gl/maps/HjnK6MdubXU8jQRA9</p>	
Druga oznaka za Bukorovića podvornicu	Komentar
	<p>Oznaka uopće ne postoji te kako se nalazi na raskrižju nemoguće je odrediti u kojem smjeru treba ići.</p>
<p>Lokacija: https://goo.gl/maps/HKQX2M5scmQ3q38g9</p>	
Oznaka za Crkvu sv. Trojice	Komentar
	<p>Oznaka iz pravca Knina prema centru Biskupije ne postoji, dok s druge strane je ima. Već na prvi pogled se vidi da je ista bila uništena te kako ju je netko samo postavio na postolje bez učvršćivanja.</p>
<p>Lokacija: https://goo.gl/maps/j6QZpsDmjU65tFpX7</p>	

Crkva sv. Trojice	Komentar
	<p>Oznaka ili bilo koji podatak za lokalitet ne postoji. Crkva se nalazi nasuprot spomeniku i općinskom domu koji je devastiran.</p>

Lokacija: <https://goo.gl/maps/uik1qUTNjaoLE3w3A>

Oznaka za Stupove	Komentar
	<p>Oznaka iz oba pravca je vidljiva međutim kad se skrene sa glavnoga puta nakon samo 5-10 metara put prestaje te nije sigurno da je to privatni posjed ili što.</p>

Lokacija: <https://goo.gl/maps/9bG3wcken1f3JESv5>

Oznaka Crkve Naše Gospe i Crkvine sv. Marije	Komentar
	<p>Oznake postoje, međutim vidljive su oštećenja na držaču putokaza.</p>

Lokacija: <https://goo.gl/maps/XhfWPJR4XtycLkVV8>

Crkve Naše Gospe	Komentar
 <p data-bbox="185 775 871 808">Lokacija: https://goo.gl/maps/Jg2QweBQ9aDFzu3z6</p>	<p data-bbox="975 416 1358 645">Na području kod crkve postoji postavljen stakleni pano, međutim isti stoji prazan bez informacija. Crkva Naše Gospe dijeli lokalitet sa Crkvinom.</p>
Crkvina sv. Marije	Komentar
 <p data-bbox="185 1328 871 1361">Lokacija: https://goo.gl/maps/Jg2QweBQ9aDFzu3z6</p>	<p data-bbox="975 969 1358 1081">Na području postoji postavljena mapa lokaliteta sa nekoliko podataka o istome.</p>
Oznaka za Orlič doline	Komentar
 <p data-bbox="185 1888 903 1921">Lokacija: https://goo.gl/maps/mGDwVPw9C3tCaURTA</p>	<p data-bbox="975 1523 1358 1720">Oznaka za Orlič dolinu postoji s oznakama vidljive iz oba pravca. Ista usmjerava na zemljani put koji je očišćen te prohodan.</p>

Oznaka za Crkvu sv. Ilije	Komentar
	<p>Postoji oznaka za crkvu te je vidljiva iz oba pravca.</p>

Lokacija: <https://goo.gl/maps/hFPzYKJ2JEbHgfUu7>

Crkva sv. Ilije	Komentar
	<p>Oznaka ili bilo koji podatak za lokalitet ne postoji.</p>

Lokacija: <https://goo.gl/maps/CquPk9PivYrtGAoU8>

Oznaka za Manastir sv. Lazarica	Komentar
	<p>Postoji oznaka za Manastir te je vidljiva.</p>

Lokacija: <https://goo.gl/maps/4BPgd8ni1HL3PUEYA>

Manastir sv. Lazarica

Komentar

Oznaka ili bilo koji podatak za lokalitet ne postoji.

Lokacija: <https://goo.gl/maps/ffw8kmvtrUUtNJNt6>

Oznaka za Crkvu sv. Nikole

Komentar

Oznaka postoji te je vrlo dobro vidljiva.

Lokacija: <https://goo.gl/maps/V3JFgvwJ4irnA3Mz6>

Prilog 4. Istraživanje javnog mnijenja razvoja turističkih proizvoda Grada Knina

Istraživanje javnog mnijenja razvoja turističkih proizvoda Grada Knina provedeno je putem *online* anketnog upitnika, koji se sastojao od ukupno 10 pitanja. Istraživanje je provedeno u vremenskom razdoblju od lipnja do srpnja 2019. godine na uzorku od n=50 ispitanika.

86% ispitanika (n=43), koji su sudjelovali u istraživanju, porijeklom su iz grada Knina. Ispitanici su bili upitani koje su ključne vrijednosti Kninjana, odnosno da između ponuđenih riječi, odaberu jednu riječ s kojom se Kninjani mogu poistovjetiti. Najučestaliji odgovori su bili kako slijedi: SLOBODA (28,00%, n=14), TRADICIJA (22,00%, n=11), ČESTITOST (20,00%, n=10), OTVORENOST (12,00%, n=6), RATNIŠTVO (10,00%, n=5), SOLIDARNOST (8,00%, n=4).

Kao prirodnu atrakciju koja ima najviše potencijala Kninjani ističu: Slap Krčić (48,00%, n=24), Dinaru (24,00%, n=12) sjeverni tok Krke (22,00%, n=11), Šarena jezera (2,00%, n=1), Staru stražu (2,00%, n=1) i izvor Cetine (2,00%, n=1).

Kao kulturnu atrakciju koja ima najviše turističkog potencijala ističu: Kninsku Tvrđavu (76,00%), potom Staru gradsku jezgru (16,00%), dok, prema ispitanicima, daleko manji potencijal imaju ostali ponuđeni odgovori: mostovi i mlinovi kninskog područja, Kapitul, Biskupija, Crkva Sv. Spasa na vrelu Cetine, Burnum te pravoslavne crkve kninskog područja.

Turistički najatraktivnija manifestacija u gradu Kninu za Kninjane su Zvonimirovi dani (54,00%, n=27), Proslava „Oluje“ (18,00%, n=9), King Fest (10,00%, n=5), GRR Fest (6,00%, n=3), Tradicijski susret klapa (2,00%, n=1), Dan grada i blagdan Sv. Ante (6,00%, n=3), sajam tradicijskih proizvoda i starih zanata (2,00%, n=1), smotra folklora „Knin 5. kolovoz“ (2,00%, n=1).

Kao vredniju nematerijalnu kulturnu baštinu Kninskog područja ističu: ojkanje (53,06%, n=26) pred vez građa/četverokuka (46,94%, n=23).

Kao najznačajniju legendu vezanu za Knin, ispitanici ističu Kletvu kralja Zvonimira (74,00%, n=37), Ljubavni kuk (12,00%, n=6), vjerovanja u vještice, vile, vukodlake (12,00%, n=6) i legendu o ratnici Vladislavi (2,00%, n=1).

Ispitanici bi preporučili u Kninu kušati pršut, vino, sir, janjetinu, pečenu janjetinu s krumpirom, kašadinu, pastrvu i sir iz mješine. Kao najvažniji običaj stanovnika Grada Knina, ispitanici u velikoj većini navode sv. Antu, a potom, skupljanje povodom Oluje, dok su ostali odgovori bili zastupljeni u manjoj mjeri.

Ključno ograničenje razvoja turizma u Gradu Kninu, prema prikupljenim odgovorima, jesu neadekvatne vještine i znanja stanovništva grada (36,00%, n=18), slab poduzetnički duh (30,00%, n=15), nedostatak informacija o mogućnostima (18,00%, n=9), nedostatak financiranja (16,00%, n=8).